

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО
ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ:
міста, події, постаті

РЕДАКТОРИ-УПОРЯДНИКИ
КАВУННИК О. А., КУЗИК В. В.

ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ



НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМ. М. Т. РИЛЬСЬКОГО
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ

Культура і мистецтво Чернігово-Сіверщини: міста, події, постаті

До 200-річчя Ніжинської вищої школи

**Редактори-упорядники
В. Кузик, О. Кавунник**

Ніжин –Київ
2021

Рецензенти:

Рожок В. І. – доктор мистецтвознавства, академік Національної академії мистецтв України, професор Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, народний артист України

Самойленко Г. В. – доктор філологічних наук, професор Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, Заслужений діяч науки і техніки України.

Юдкін-Ріпун І. М. – доктор мистецтвознавства, провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України, член-кореспондент Академії мистецтв України.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України
(протокол № 9 від 18 листопада 2020 р.)

К 90 Культура і мистецтво Чернігово-Сіверщини: міста, події, постаті / Колективна монографія. Ред-упоряд. Кузик В. В., Кавунник О. А. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2021, – 256 с. з іл.

ISBN 978-617-640-522-1

Дослідження вчених-музикознавців, культурологів, теологів, бібліотекознавців, краєзнавців присвячені культурі й мистецтву Чернігово-Сіверського краю ХХ – початку ХХІ століть. Вивчено та поціновано культуротворення митців, колективів регіону, як носіїв традицій та інновацій Чернігово-Сіверщини в контексті національної культури України минулого й сьогодення. Тексти статей подаються в авторській версії.

Для науковців, аспірантів, студентів мистецьких закладів освіти, краєзнавців, широкого кола читачів, бажаючих знати свій рідний край та роль його митців в житті України, світу.

© Кузик В., Кавунник О., 2021
ISBN 978-617-640-522-1 © ПП Лисенко М.М., Ніжин, 2021

Дорогі ніжинці, гості міста!

З хвилюванням та задоволенням читаю сторінки, переглядаю світлини книги про культуру і мистецтво Чернігово-Сіверщини. Автори з Києва, Чернігова, Ніжина, Прилук, Бахмача, Березни, Сновська присвятили свої статті пам'яті земляків, ушанованих в Україні, світі диригентів, співаків, композиторів, фольклористів, хореографів, акторів театру, кіно. Вони розкрили творчість уродженців нашого краю з любов'ю до рідної землі.



Переконаний у важливості цього видання, що стверджує народну мудрість «Без минулого немає майбутнього», сприяє продовженню мистецьких традицій митців минулого нашими сучасниками. Це - артисти з Чернігівського обласного філармонійного центру, творчі хорові, оркестрові, фольклорні колективи, солісти-вокалісти, піаністи, баяністи, танцівники Будинків культури міст, селищ, навчальних закладів освіти I-IV рівнів акредитації Чернігово-Сіверщини. Впродовж десятиліть виконавці-солісти, колективи, демонструють свою творчість й отримують Гран-прі, стають Лауреатами, дипломантами регіональних, всеукраїнських, міжнародних конкурсів, фестивалів.

Перелік славетних митців міст, селищ Чернігівщини може продовжити, але спрямовую Вас, дорогі читачі, на сторінки цих статей як початок розповіді про минуле і сьогодення представників культури і мистецтва рідного краю, що зберігають виконавські традиції, творять інноваційні проекти для нас і про нас - різновікової аудиторії слухачів та глядачів.

Щиро дякую науковцям з Києва, Івано-Франківська, землякам-краєзнавцям, музикознавцям, бібліографам, теологам за дослідження культури Чернігівщини – важливої складової духовної скарбниці мистецьких надбань України.

Олександр Михайлович Кодола,
міський голова Ніжина

ПЕРЕДНЄ СЛОВО



Шановні добродіі!

Маю за честь представити Вам колективну монографію «Культура і мистецтво Чернігово-Сіверщини: міста, події, поста-ті». Її поява – потреба часу й можливість презентувати усім Вам, нащадкам землі чернігівської, її історію і сьогодення, творенню яких сприяли наші славетні земляки – старша плеяда всесвітньо-відомих імен: Ілля Андрійович Безбородько, Олександр Якович Кониський, Лев Миколайович Ревуцький, Марія Костянтинівна Заньковецька, Федір Данилович Проценко, Григорій Гурійович Верьовка, Натан Григорович Рахлін. Їхні наступники – Тимофій Докшицер і Андрій Проценко, Марія та Іван Бровченки, Ольга та Іван Синиці, Микола Яковченко й Володимир Бойко, Олексій та Микола Бадраки, Микола Яременко й Олександр Іванько.

Без перебільшення зазначу, що авторський колектив моно-графії зробив велику справу, прагнучи залишити на скрижалях новітньої історії України імена митців, які творили в добу СРСР – часи несприятливі для розвитку самобутності й своєрідності національної культури та мистецтва. Втім, велич митців, представ-лених авторами у дослідженні, оцінила історія, ствердженням чому

є народна мудрість: час є самий строгий суддя діяльності людини. Завдяки проведеній авторами роботи ми маємо нагоду під кутом зору земляків-краєзнавців, вчених наукових установ, закладів вищої освіти вперше пізнати творчість Святителів землі чернігівської і митців Української діаспори – уродженців Чернігівщини, глибше висвітлити таланти славетних Левка Ревуцького, Григорія Верьовки, Натана Рахліна, Тимофія Докшицера саме в контексті любові кожного з них до рідного краю.

Наукову цінність монографії посилюють вчені – авторитети національного та міжнародного масштабу, особіно, музикознавиця Валентина Володимирівна Кузик, старший науковий співробітник відділу музикознавства Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, доктор філософії мистецтва, кандидат мистецтвознавства, яку за дослідження генези родини Л. М. Ревуцького та доробку цього композитора-класика, по праву слід вважати засновницею нового напрямку українського музикознавства – музичної генеології, активним розробником ревуцькознавства нашого часу. У ряду нещодавніх фактів – прем'єра 22 вересня цьогогоріч знайденого оригіналу партитури Симфонії № 2 Л. Ревуцького, що відбулася онлайн із Великого залу імені Героя України Василя Сліпака НМАУ ім. П. І. Чайковського у виконанні симфонічного оркестру на чолі з диригентом В. Сіренком. Її статті в даній монографії є унікальними в контексті музичної регіоналістики, розкривають донедавна маловідомі факти про соціо-культурну значимість й історико-мистецьку цінність Іржавецької Ікони Божої матері, деталізують причинно-наслідковий зв'язок творчості Левка Ревуцького в плідний Прилуцький період, чим посилюють актуальність розвитку регіональних досліджень в українському мистецтвознавстві.

Справжнім відкриттям монографії є дослідження про представників мистецтва в українській діаспорі, родом з Чернігово-Сіверського краю, Ганни Василівни Карась, доктора мистецтвознавства, заслуженого працівника культури України, професора Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, яка впродовж десятиліть повертає Україні імена й творчість митців української діаспори. Її напрацювання про музикантів-вокалістів, піаністів діаспори-уродженців Чернігівщини стали, дійсно, відкриттям!

Зрозумілим є моє бажання як науковця виокремити в ряду значимих подій в українському музикознавстві, культурології, історичному, музичному, природничому, педагогічному краєзнавстві Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Сучасні вимір української регіоналістики». Від 2019 р. вона щорічно проводиться в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя за підтримки Ректорату, викладачів НДУ ім. Миколи Гоголя, осіб кафедри музичної педагогіки та хореографії, її доцента, кандидата мистецтвознавства О. А. Кавунник, яка ініціювала тематику даної конференції. Адже саме старовинний Ніжин, завдяки усталеним, з 1820 р., культурно-освітнім традиціям, є тим благодатним підґрунтям для налагодження наукових контактів вчених, що опікуються дослідженням мистецько-освітніх традицій та інновацій заради збереження й популяризації уродженців рідного краю, які творили в ім'я України. Тому обрані нами розділи якнайкраще відповідають думкам про духовні джерела рідного краю, велич творчості його представників і присвячені землякам – спогади про юних та сивочолих музикантів, хореографів, Чернігово-Сіверщини минулого й сьогодення. В ряду прикладів – започаткований 2019 р. Управлінням культури Ніжинського міськвиконкому, осіб Тетяною Бассак, Обласний відкритий фестиваль «Пливи, мій віночку» пам'яті І. Синиці. До статей є фото-додатки як важлива мить історії, зупиненої в кадрі нащадкам.

Уважаю видання колективної монографії важливим кроком у пізнанні й збереженні традицій, творенні інновацій Чернігово-Сіверщини в контексті національних джерел культури і мистецтва України на зламі XX–XXI століть.

Володимир Іванович Рожок

доктор мистецтвознавства,
академік НАМ України, професор,
народний артист України
4 жовтня 2020 р.
† 2 листопада 2020 р.

ВСТУП

«Мало любити рідний край,
треба його ще й знати»

Максим Рильський

Дослідження культури й мистецтва Чернігово-Сіверського краю Лівобережної України становить важливий концепт науково-теоретичної праці вчених академічних установ країни. Ствердженням слугує чималий масив публікацій XX – початку XXI століть, у ряду яких монографії, збірки, статті, всеукраїнська, обласна, міська газетно-журнальна періодика. І поміж перших була стаття славетного Миколи Віталійович Лисенка



«Про народу пісню й народність в музиці», розпочата реченням «Цю думу я записав в Ніжині від кобзаря Павла Братиці 1876 року». У 1933 р. були написані «Мистецькі спомини» уродженця Ніжина, педагога-хормейстера Ф. Д. Проценка, музично-просвітницька діяльність якого в співпраці з М. В. Лисенком, М. К. Заньковецькою була спрямована на розвиток музичної культури краю.

Наведені джерела в ряду з іншими стали важливим підґрунтям для досліджень музично-театрального життя митців корінного етносу, етноменшин Ніжина в працях Григорія Васильовича Самойленка, доктора філологічних наук, професора Ніжинського державного університету (далі НДУ) ім. Миколи Гоголя; Володимира Івановича Симоненка, архіваріуса ніжинської філії Чернігівського обласного архіву; Олександра Сергійовича Морозова, директора фундаментальної бібліотеки ім. академіка М. Лавровського НДУ ім. Миколи Гоголя.

Культурно-мистецьку панораму Чернігова, музичне життя й освіти, творчість митців міста в історії та сьогоденні досліджує кандидат мистецтвознавства, доктор філософії з мистецтва, професор

Чернігівського Університету «Національний колегіум ім. Т. Г. Шевченка» Олег Павлович Васюта, музично-педагогічний, організаційно-управлінський досвід керівництва якого в проектах Обласної Філармонії (з 1998 р. – Філармонійний центр музичних програм), Музичного училища (з 2020 р. – Коледж музики) ім. Л. М. Ревуцького стверджує наступність культурно-мистецьких традицій Чернігово-Сіверщини, задокументованих в численних публікаціях науковця нащадкам. (Додаток І)

Нині на часі видання колективної монографії – наукового жанру з широкого спектру досліджень культури і мистецтв Чернігово-Сіверщини кінця ХХ – початку ХХІ століть. Поштовхом до її створення стали цікаві наукові розвідки провідних вчених – учасників щорічної, з 2019 р., Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні виміри української регіоналістики», яка проводиться у стінах НДУ ім. Миколи Гоголя. Вже у Другій конференції її чотири секції представлені темами 155-ти (у Першій – 80) науковців-істориків, політологів, культурологів, філософів, мистецтвознавців-театрознавців, музикознавців, педагогів, філологів, фольклористів, природознавців наукових установ, закладів вищої освіти I–IV рівнів акредитації з міст: Київ, Харків, Чернігів, Полтава, Рівне, Дрогобич, Івано-Франківськ, Суми, Переяслав-Хмельницький, Острог, Ніжин. Проблематика доповідей кожного – приклад поваги до традицій рідного краю, його представників в ретроспекції історико-політичних, культурно-мистецьких аспектів минулого та сьогодення України. Їх публікації в збірнику «Література й культура Полісся» НДУ ім. Миколи Гоголя – переконливий доказ значимості досліджень науковців по збереженню джерел.

Це, осібно, матеріали про Чудотворну Ікону Божої Матері у селі Іржавець, люб’язно надані Валентиною Володимирівною Кузик, доктором філософії мистецтва, старшим науковим співробітником відділу музикознавства та музичної етнології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної Академії наук України.

Актуальною є стаття науковиці з Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника Ганни Василівни Карась,

доктора мистецтвознавства, професора про уродженців Чернігівщини – представників української діаспори.

До славетної когорти краєзнавців про культуру, мистецтво Чернігово-Сіверського краю належать, зокрема Микола Микитович Самко з Ніжина; Олександр Олександрович Дубовик з Прилук, Ольга Володимирівна Свистунова зі Сновська, Олена Володимирівна Литвиненко з Бахмача, Василь Миколайович Леоненко з Березни.

Певним чином формуванню авторського колективу пропонуваної колективної монографії сприяли учасники-викладачі вище вказаної конференції НДУ ім. Миколи Гоголя, осіб мистецтвознавці-хормейстери (Л. О. Дорохіна, Л. В. Костенко, Л. Ю. Шумська), педагоги-інструменталісти (Т. В. Ляшенко), хореографи (О. М. Пархоменко, Ю. О. Ростовська), музикознавці (О. А. Кавунник). Теологічну тематику презентували отець Олександр Кафедрального собору Всіх Святих, в миру – О. С. Морозов; отець Сергій, настоятель Церкви Іоана Тобольського Православної Церкви України, в миру – С. О. Чутченко, викладач Коледжу культури і мистецтв імені Марії Заньковецької Ніжина.

Впродовж десятиліть у формах культуротворчої виконавської, мистецько-просвітньої, педагогічної діяльності в рідному місті, краю, Україні, за межами держави вони стверджують залишену нащадкам фразу незабутнього Миколи Гоголя: «Каждый должен делать своё дело, тихо молясь в тишине».

Науковий ступінь представлених досліджень в монографії посилюють наведені мемуари, архіви, епістолярій бібліотекознавців, архівознавців Чернігова (І. М. Аліференко), Ніжина (О. С. Морозов).

Стаття кожного з авторів пропонуваної Вашій увазі, шановні земляки, колективної монографії про міста, події, митців Чернігово-Сіверщини в рубриках «З духовних джерел», «Присвята землякам», «Їх велич – у творчості» певним чином нагадують нам, сучасникам, нашим нащадкам фразу академіка М. Т. Рильського «Страшніше смерті є забуття».

Будьмо гідні пам'яті наших славетних земляків, продовжуємо мистецькі традиції Чернігово-Сіверщини, органічної складової національної культури України!

Кавунник Олена Анатоліївна



*Чудотворна Ікона Іржавецької Богоматері
(1920, фото С. Маслова)*

РОЗДІЛ І

Присвята землякам

*«Заплакала Матір Божя
сльозами святими...»*

ІРЖАВЕЦЬ ЯК ІСТОРИЧНО-САКРАЛЬНЕ МІСЦЕ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУ ІРЖАВЕЦЬКОЇ ЧУДОТВОРНОЇ ІКОНИ БОГОМАТЕРІ (XVIII – ПЕРША ТРЕТИНА XX СТ.)

В.В. Кузик

Мій краю прекрасний, розкошний, багатий!
Хто тебе не мучив?
Якби розказать про якого-небудь
одного магната історію-правду,
то перелякать саме б пекло можна...

(Тарас Шевченко «Іржавець»)

На часовій відстані понад 2000 років від Різдва Хрестового усвідомлення того, скільки лиха завдано духовності народній за останнє ХХ століття, боляче бентежить думку й серце: зруйновано скрижалі моральності й етики, відкинуто одвічні традиції, які живили буття нації, стерто з лиця землі споконвічні святині, храми, пам'ятки Козаччини, спалено дорогоцінні реліквії минувшини. Винищуючи, гадали, що цього буде достатньо – і матеріальні скарби національної історії забудуться безслідно в нових поколіннях. А з ними забудеться і духовна символика тих скарбів. Ніде правди подіти – у дечому вдалося. Та не всі стали манкуртами: генетична пам'ять, прихована у людській підсвідомості, повертає нас «на круги своя», повертає до одвічних джерел християнської духовності.

Переконана, святині духу народного живуть і оберігають нас навіть тоді, коли ми не впевнені, чи існують вони реально, чи вже втрачені, перейшли до світу ідей, символів. Так сталося і з Іржавецькою іконою Богоматері, знаменитою впродовж віків покровительською-захисницею запорозьких козаків. Тяжко й подумати,

що ми ніколи не побачимо її оригіналу. А з цим образом пов'язані і безмежна віра у заступництво Пречистої, і найтрагічніші події визвольної боротьби України.

За хроніками, ікона писана 1572 року на теренах південної України – тобто, десь через 10 років після трагічної загибелі Байди – гетьмана Дмитра Вишневецького – легендарного засновника Запорозької Січі. Можливо, пасіонарний відгомін тієї події (тобто, конденсуючий емоцію) спричинився до виявлення сумного пророчого дару ікони: вона передчувала поразку та біду й на знак того її світлий лик росили сльози. Переповідають, що за часів Козаччини образ Пречистої був на Січі, у вікопомній церкві Св. Покрови. Ікона вважалася захисницею лицарів Запорожжя і перед походами на ворогів козаки зверталися до неї з молитвою і вірою у її передвіщування.

Варто звернути увагу на суттєвий феномен, майже забутий у прагматичному ХХ столітті: святі ікони в усі християнські часи найменш були мальованими парсунами – це, за мудрим висловом Павла Флоренського, «вікно у трансцендентальні світи», через яке людство спроможне «зазирнути» у потойбічні містичні виміри. І, дозволю собі продовжити думку відомого філософа, – є й зворотній зв'язок. Через те «вікно» відбувається перетікання духовної енергетики з трансцендентальних світів до нашого грішного. Віруючі люди відчують це здебільшого на інтуїтивному рівні, їм не треба на підтвердження ніяких наукових доказів. Як відомо, такими глибоко віруючими були й запорозькі козаки. Тому сльози на образі Богоматері сприймалися ними як прямий знак самої небесної Заступниці.

За переказами, «плакала» Матір Божя і перед Полтавською битвою. запорожці на чолі з Костем Гордієнком – спільником Івана Мазепи – взяли її з собою під Полтаву. І розділила вона гірку долю козаків.

В одному з найкращих своїх творів, сповнених трагічного звучання, в поемі «Іржавець» (1847) Т. Г. Шевченко писав:¹

Як мандрували день і ніч,
Як покидали запорожці Великий Луг і матір Січ
Взяли з собою Матір Божу, А більш нічого не взяли,
І в Крим до хана понесли
На нове горе–Запорожжя.
[11, с. 353–356.]

Життя під кримським ханом, на чужині, було не солодким – туга за рідним краєм точила серце.

Мордувались сіромахи,
Плакали, і з ними
Заплакала Матір Божа Сльозами святимия тими.
Заплакала милосердна, Неначе за сином,
І Бог зглянувсь на ті сльози, Пречистії сльози!
Побив Петра, побив ката На наглій дорозі.
Вернулися запорожці,
Принесли з собою
В Гетьманщину той чудовний
Образ Пресвятої.
Поставили в Іржавиці
В мурованім храмі.
Отам вона й досі плаче
Та за козаками.

... Мене надзвичайно схвилювала доля святої ікони, а головне, вирішила взнати, які ж саме історичні події пов'язані з нею? Та занурившись у різні документи, я знайшла дивні невідповідності, котрі простежуються по трьох хронологічно-сюжетних лініях:

- 1) народна легенда;
- 2) офіційна церковна хроніка;
- 3) історичні коментарі шевченкознавців до поеми «Іржавець».

Щоправда, ці сюжетні розходження стосуються проміжку тільки в двадцять років: 1716–1736, до часу, коли достеменно відомо, що ікона знаходилась у лівій частині іконостасу Іржавського кам'яного храму Святій Трійці, побудованого сільською громадою на чолі з Григорієм та Іваном Стороженками (до того у селі була невелика дерев'яна церква вкрита соломом).

Народна легенда: коли козаки принесли ікону до Іржавця то, попервах, сховали її у дуплі – чи то верби, чи липи, вже забулось, – подалі від хижого ока царських зайд. А якраз на закінчення зведення Свято-Троїцького храму вона й «об'явилась»: засяяв лик Матері Божої і сайво вирвалося з розлому дерева. Селяни витягли образ з дупла й урочисто внесли до новозбудованого храму. (Цей

переказ я почула від селян Іржавця під час першої своєї поїздки до родового гнізда Ревуцьких у 1992 році). Ймовірно, джерело цього переказу міститься в рядках повісті «Музикант» Т. Шевченка, коли він описує поїздку в с. Дігтярі, що біля Сокиринців, де побачив в дуплі старого дубу ікону Іржавецької Богоматері ² [13, с. 187.]

Офіційна церковна хроніка: чудотворну ікону принесли в Іржавець 1716 року. Автор нарису «Сказание о местнотчимой иконе Божіей Матери села Ржавца...» Костянтин Радзівський на основі записів у церковній книзі подає, що коли кілька козаків поверталися з *«похода в Турцию»* зруйнованими землями України, то у безлюдному селі Мошни Київської губернії Канівського повіту *«вошли в опустевшую церковь и, увидя в ней икону Пресвятой Богородицы, превосходящую прочія величиною и благолепием, взяли ея с собой, с тем, чтобы перевезть и поставитъ навсегда в храме Ржавском»* [4, с. 271.]. Тими козаками були селяни Іржавця та містечка Ічні Іван Даценко, Данило Полив'яний, Ярема Голик, Іван Чистий та Федір Фастовець. Свій дар віддали козаки священику Якову Кушакевичу. Але суттєво: *«Но священник увидел, что эта Икона была уже ветхая, так, что и самое изображение на ней было во многих местах не совсем ясное, не решился в таком виде поставитъ её в церкви»*. Знайшлися добродієвці – *«жертвователи»* на відновлення ікони, і сільський вартівник старий запорожець Гришка відвіз її до знаменитого Густинського монастиря.

Реставрував образ іконописець ієродиякон Венедикт. Коли робота була завершена, в останню ніч перед відправкою до Іржавця сталося чудо: саяво заповнило всю келію, від ікони лилися ніби сонячні промені, а сам лик став ще прекраснішим. На другий же день ієродиякон Венедикт особисто відвіз ікону до Іржавця, а 24 травня (за старим стилем, 6 червня за новим) 1716 року її поставили у сільській дерев'яній церкві. У той же день відбулося інше диво: з очей Богородиці почали литися сльози і продовжувалося це три дні. Звістка вмить облетіла всю округу – віруючі зібралися коло святині. На четвертий день сльози стихли; тільки тоненька цівочка лилася з правого ока (слід по ній видно навіть на фотографії – **В. К.**). Спеціально призначена комісія визнала чудодійну силу ікони і було прийнято рішення поставити нову церкву – муровану

з каміння – у Ржавці. Микола Ревуцький³ пише, що на той час Іржавець знаходився у відомстві Іченської протопопії, а та – під крилом Київської метрополії (так було до 1770 року). Свято-Троїцький храм був закладений того ж 1716 року, а закінчений 1723, стараннями вищезгаданих Григорія та Івана Стороженків [5, с. 190]. 9 травня (за старим стилем, 22 – за новим) того ж року урочисто внесли ікону в храм та поставили з лівого боку іконостасу.

1794 р. добродійними зусиллями маршала (предводителя дворянства) Чернігівського Михайла Михайловича Стороженка (дружиною якого була Феодосія Семенівна Полуботок – донька гетьмана Семена Полуботка) зведено красиву триярусну дзвіницю та встановлено дзвони. Найбільший мав вагу майже 3 тонни (2806 кг), тільки довести його до села за сотні кілометрів – непроста справа. Його ж стараннями було зроблено оздоблений кіот для чудотворного образу, подаровано храму коштовну святодарницю з визолоченого срібла.

Історичні коментарі шевченкознавців: науковці – літературознавці радянської доби – прагнули обґрунтувати історико-політичну канву поеми Т. Г. Шевченка: *«Зміст твору пов'язаний з подіями на Україні після шведської навали (1708–1709), зрадою Мазепи і зруйнуванням Запорозької Січі (т. зв. Старої Січі) військом Петра I. Частина козаків на підвладній Кримському ханству території (урочище Олешки в пониззі Дніпра) заснувала новий кіш – "горе-Запорожжя"»* [12, с. 270]. Цей сюжет дещо різниться від попередніх і не подає ніякої інформації про долю ікони. За берегами коментарю, тільки з рядків Т. Г. Шевченка визнаємо, що ікона була під Полтавою в часи шведсько-російської битви 1709 р., разом із запорожцями емігрувала до Криму. У такому разі раніше 1721 р., тобто кінця російсько-шведської війни, а якщо дивитися далі – то й російсько-турецької війни, не могло бути й гадки про повернення запорожців в Україну.

Відомий філолог Сергій Іванович Маслов розумів невідповідність між народними переказами та офіційною хронікою; у своїх рукописних примітках, які писались ще у 1920-ті роки для планованого у ті часи «Єфремівського» видання творів Шевченка, він, відштовхуючись від історичних документів, змодельовав найбільш вірогідну історико-політичну ситуацію [1]. З неї зрозуміло, що лише

після поразки Петра I у війні з Туреччиною та його смерті (1725 р.), під час укладання політичних угод між Московією і Кримом (Портою) гетьман Данило Апостол зміг порушити питання про дозвіл на повернення запорожців на батьківщину. За документами, року 1734 покинули вигнанці кримську землю, перетнули Перекоп. Але така хронологія відводить події, оспівані Кобзарем, на добрі 20 років уперед...

Так звідки ж узяв Тарас Григорович цю трагічну й духовно-величну тему для своєї поеми?

У пошуках істини я звернулася до вагової праці Софії Снессерової – чи не найбільш відомого авторитета у дослідженні канонічних та апокрифічних текстів про Діву Марію й 293 (!) її святих чудотворних ікон. Більше тисячі сторінок книжки подають детальний життєпис Богородиці та розгорнуті описи створення і діяння чудотворних її образів. І от на 620 сторінці знаходжу (подаю дослівно): *«Ржавская. Чудотворная икона, именуемая Ржавскою находится в Ржавце (Иржавце) Полтавской губернии, принесена сюда запорожцами»*. [7, с. 620]

І все! Більше ані слова. Я неймовірно вдячна пані Софії за такий скупий коментар. Він примушує глибоко задуматись над суттю справи. Адже якщо визнаний теолог, яка знала публікації і Полтавських Єпархіальних Відомостей, і, можливо, поеми Т. Г. Шевченка, що не співпадали в описі хронології та сюжету подій, все таки в 1898 році не повторює загально прийнятну **церковну версію** (адже так просто було взяти й переписати з Єпархіальних Відомостей), це може засвідчувати тільки одне: *історія Іржавецької святині була віднесена до розряду **сокровенних** (утаємнених) знань. І час на розголошення істини наприкінці XIX століття ще не прийшов*.

Тобто, цілком ймовірно, що Т. Шевченко був дуже близьким до витоків правди (як це з'ясовувалося не раз, коли заходило про знання поетом **дійсної історії** козацької України). Думається, що історичні відомості брав Тарас Григорович з не тільки з офіційних джерел (їх перелік подає Шевченківський словник при позиції «Іржавець»); йому міг розповісти про ікону і його добрий знайомець «іржавчанин» Андрій Якович Стороженко⁴ – один з найбільш визначних представників роду у XIX ст., колекціонер

українських старожитностей, який зберіг для історії знаменитий «Реєстр войська запорозького 1649 року». Андрій Якович попри всі свої високі регалії був глибоко відданий українській національній ідеї, яку живило знання історичної правди не тільки за переказами, але й за документами, у тому числі й тими, що не були відомими загалу. Ймовірно, від нього йшла якась особлива інформація про історію Іржавської ікони, бо як глава роду він був держателем всіх документів і клейнодів давньої полковничо-гетьманської фамілії, що володіла Іржавцем. Тарас Григорович міг чути про те й від прямих нащадків вищеназваних п'яти запорожців, які принесли ікону. Міг почути й від тогочасного священників храму Св. Трійці Івана Смирницького та Гаврила Ревуцького, – п'ять прямих предків останнього служили у цьому храмі та як вірні лицарі духу оберігали святу реліквію українського козацтва. Саме навесні того 1843 р., коли Т. Г. Шевченко відвідав Іржавець, у сім'ї о. Гаврила Ревуцького народився син Микола, який теж став священником Іржавецького храму, а згодом і батьком велетів української культури Дмитра та Левка Ревуцьких.

Не забудьмо й про те, що після першої публікації поеми в 1867 році не було **жодного** (!) заперечення щодо саме такого сюжетного розвитку подій. А таке могли зробити і нащадки запорожців, і священники Гаврило та Микола Ревуцькі, і Стороженки – письменник Олекса Петрович та історик літератури, професор Микола Іллєч. Значить, щось-таки таємничого було у всій тій історії!

Роздуми у цьому напрямку почалися з самого ключового першопитання: чому взагалі так сталося, що чи на найзнаменитішу святиню Запорожжя принесли саме у Іржавець? Адже з Криму вертали не тільки іржавчани, але й козаки з інших міст і сіл. Україна – край широкий, йди куди хочеш... Але святу козацьку реліквію (не забуваймо, що у ті часи всі чудотворні ікони знало на перелік не тільки духовенство) козаки не могли нести навання, а лише зарані продуманим шляхом і до тієї місцевини, де були впевнені у гарантованій безпеці як реліквії, так і собі. Додам, читачу мабуть впали в око ті рядки з «Спархіальних відомостей», де йдеться про ікону: то її описано як *«превосходящую прочія величиною и благолетіем»* – у церкві с. Мошни, то, виявляється, що

вона *«ветхая, так, что и самое изображение на ней было во многих местах не совсем ясное...»*, тому навіть у стару Іржевецьку церкву під солом'яною стріхою її вирішили не ставити. (А може спеціально не хотіли до пори розголошувати про її перебування в Іржавці?). Окрім того, ікона була немалою: М. Ревуцький подає її розміри – довжина $1\frac{3}{4}$ аршини, а ширина 1 аршин (тобто 1 м 25 см на 71 см). Не знаю, о якій порі зайшли козаки у безлюдну церкву і як їм було видно красу образу, але його розміри вони, думаю, одразу усвідомили. Адже вершнику, а тим більш пішому нести з Канівщини до Іржавця таку парсуну нелегко. А якщо не з Канівщини, а з самого Криму – то й поготів! Інтуїція підказує: і козаки, а потім і священник Яків Кушакевич добре знали, який духовний скарб їм доручено.

Довго не знаходила підхід до цієї таємниці, поки не занурилася у вивчення генеалогічного коріння видатного композитора Левка Миколайовича Ревуцького родом з Іржавця [3]. Виявилось, за жіночою лінією його родовід пов'язаний зі Стороженками – державцями села Іржавець, а засновниками тієї династії були полковник Прилуцький **Іван Стороженко** (бл. 1615–1693) та **Марія Богданівна Хмельницька** (бл. 1630 – бл. 1719) – *«високоблагороджена донька»* гетьмана Богдана Хмельницького (про це я говорила частково у своїй доповіді на І конференції у Ніжині). Виходячи з документів, шлюб відбувся ще за життя гетьмана Богдана [9, с. 60]. Марія пережила і свого чоловіка, і свого сина Андрія – сотника Іченського (помер 1715), доживала вік при доньці й онуках. Без сумніву, вона глибоко переймалася наслідками Полтавської трагедії, співчувала переможеним і трагедії гетьмана Мазепи.

Якщо відштовхуватися від граничного часу повернення запорожців з Криму (який подає літературознавець С. Маслов) – 1734 рік, то її вже не було у живих. Це не заважає припустити, що вона, а особливо її два онуки – сотник Іченський Григорій (помер 1745 р.) та сотник Іваницький Іван (помер 1733 р.) Стороженки – не були знайомі з намірами гетьмана Данила Апостола⁵. Однак для нас важливіше те припущення, що, можливо, вона вела мову про повернення запорожців до Іржавця ще з попередником Д. Апостола – гетьманом Іваном Скоропадським. І не просто поверненням, а зі спеціальною місією, суть якої й полягала у переправленні ікони

запорозької Богородиці в Україну (не забудьмо, що такі дії готувалися таємно, а «відділ розвідки» у запорожців був не з гірших). З усього виходить, що брали участь у цій справі надійні люди. Без сумніву, все відбувалося у порозумінні з вищими духовними чинами Київської метрополії, адже – і це вельми суттєво – на той час митрополитом Київським і Галицьким та «всія Малої Руси» був Іоасаф Кроковський, знаний прихильник І. Мазепи.

Дозволю й собі висунути версію: хтось з запорожців, можливо козак-зв'язківець (не забудьмо, що Григорій – син Пилипа Орлика все життя займався розвідкою – і в Україні, і у Швеції, і у Франції), попередньо дістався в Україну і «з ким годиться» обмізкував всю справу. Вирішили зупинитись на варіанті «Іржавець», як землі гетьманівни Марії. Всю операцію було доручено провести кільком козакам родом з того краю – аж надто малий був загін, майже як десантна група. І от на початок 1716 року вони таємно привезли сюди ікону козацької Богородиці. Можливо й зробили зупинку в с. Мошни – бо не таке вже це було й «безлюдне місце», як зазначає «Сказаніє» К. Радзівєвського – у ті часи там був досить відомий православний чоловічий монастир (козацький), який активно протистояв засиллю уніатів на Канівщині.

Та повернемося до нашої історії... За часи кримського поне-вір'яння, зрозуміло, образ міг й попсуватися. Потрібно було його, також особливо не афішуючи, віддати до реставрації. Щодо цього К. Радзівєвський пише, як іржавський священик *«искал благотворительной жертвы, посредством которой можно было бы обновить Святое изображение. Возможность исполнить это намерение представилась скоро»* [4, с. 271]. Проте ім'я добродчинця або добродчинців не подає – чи не дивно, адже цим дуже пишалися у ті часи (та й нині їх повсюдно зазначають).

Найбільш суттєвий контраргумент проти версії «Сказанія»: важко повірити, щоб запорожці могли, йдучи мимо церкви, зайти до неї і, не побачивши нікого, взяти (розумій, **вкрасти**) чудотворний образ. Побійтесь Бога, й руки повсихають, й грім поб'є! Це ж означало не тільки вкрасти, але й зганьбити Іржавець, його мешканців, а найголовніше – зганьбити свою власну душу! Знаючи християнську мораль запорожців, ні перше, ні друге не вкладається у голову! І дуже сумніваюсь, щоб за такий вчинок поіменно занесли всіх п'ятьох у

церковні книги – на вдячну згадку нащадків (а доброчинців не записали). Однак, якщо вся ця акція була серйозно продумана, то продумали і «легенду прикриття» (знайому нам по численним нинішнім детективам).

У такому разі, Марія Богданівна Стороженкова (з дому Хмельницького) попри свої понад 80 років могла бути утаємничена у справу, як і її син Андрій (нагадаю, він помер 1715). Те ж, що активно діяли сини Андрія Стороженка Григорій та Іван зазначено у вищезазначеній публікації 1867 р. Миколи Ревуцького.

Є ще один аргумент, який може спрацювати на користь цієї версії. У 1-му томі родоводу Стороженків [8, с. 25] подається поіменний список «козаків, посполитих та їх підсусідків» у с. Ржавець за 1723 р. (тобто через 7 років після описуваних подій). Дивно, але реєстр не подає жодного з імен тих записаних у церковній книзі козаків, що принесли ікону! Складається враження, що ніби-то вони виконали свою працю і... помандрували далі у світі. Єдиними натяками на їх родинну «прив'язку» до Ржавця можуть слугувати імена «Лук'ян Полив'яненко і Пилип син» – як можливий родич Данила Полив'яного та у розділі «Удови убогіє посполитіє» Горпина Дачиха – як можлива вдова по козаку Даценку (але чи Івану?). Наприкінці списку згадано «компут на 1715 р.», де зазначений Хвеско Хвастовченко – можливий родич Федора Фастовця. Значу, що неподалік Іржавця й нині є селище Фастівці, звідки міг бути родом отой щойно згаданий козак Федір.

Однак у тому списку знаходимо в почесних перших рядках імена трьох вдів козацьких «которіє могут от себе козаки вистатчить» і починаються вони від **Гапки Гетманихи**. На цьому імені варто зупинитися з таких міркувань: 1) Гетманиха – це було не прізвище, а констатація почесного стану мешканки села; 2) Гапка – тобто за грецькою *Агафія* – було ім'ям дружини Богдана Хмельницького – Гафія Сомковна; вона й народила гетьману всіх його дітей [8, с. 108]. До того ж, спорядити козаків до служби – кінь, зброя та збруя, одяг тощо – спроможні тільки люди з добрим статком, заможні (у реєстрі позначені окремими розділами люди «середніє» та «убогіє»). Чи не правомірно було б припустити, що Марія Богданівна Стороженкова (уроджена Хмельницька), коли б у неї народилася донька, назвала б її на честь бабусі Гафійки? І далі:

3) За віковичним українським звичаєм *материзни* (спадку дочки по матері) саме доньці Марія Богданівна передала б свою «жіночу» частку добра, та й на доньку перейшов би шляхетний титул «Гетмана», яким, ймовірно, шанобливо називали селяни спочатку саму Марію Богданівну, а потім і її доньку Гафію. Логіка підказує, що й доживала б свій вік Марія (вона померла бл. 1716 р.) біля доньки, у своєму селі Іржавці. Адже саме туди – до нащадків древа Богданова – вирішили козаки принести запорозьку святиню.

... Майже два століття 24 травня (6 червня за н. ст.) було храмовим святом в Іржавці – на згадку про день чудоявлення ікони в 1716 році (у 2016 р. виповнилося 300 років повернення ікони в Іржавець). Цей день знаменувався паломництвом прихожан не тільки з ближніх околиць, але й з усієї України. Микола Ревуцький писав: «Ще за тиждень до цього дня можна було бачити натовпи богомольців, що йшли з усіх сторін, а в саме свято їх буває так багато, що порівняно невеликий храм Ржавський не вміщує в себе й десятої частини їх» [6, с. 190]. Був серед тих паломників і геній народу нашого – Тарас Григорович Шевченко⁶ [10]. Слухав розповідь про полтавський розгром і поневіряння козацької святині.

Розказали кобзарі нам
Про війни і чвари,
Про тяжкеє лихоліття...
Про лютії кари,
Що ляхи нам завдавали –
Про все розказали.
Що ж діялось по шведчині!
То й вони злякались!
Оніміли з переляку,
Сліпі небораки.
Отак тії воєводи,
Петрові собаки,
Рвали, гризли...

Навколо Іржавецької ікони гуртувались найбільш відомі роди українського козацтва: Стороженки, Лисенки, Тарновські, Горленки, Титаренки, Капністи, Раковичи, Каньовські, Сікорські... Образ Пречистої благословляв і родину Ревуцьких: точно відомо, що п'ять

поколінь роду, починаючи з XVIII століття, чи не з самих перших років богослужіння у новозбудованому Свято-Троїцькому храмі, – Андрій, Григорій, Роман, Гаврило й останній Микола Ревуцькі були там священиками (вважай, лицарями-охоронцями козацької святині, а за сімейними переказами вони принципово відмовились читати «анафему» Івану Мазепі, – тут є над чим замислитись!). У Іржавецькій церкві хрестили Дмитра та Левка Ревуцьких, там вінчався Левко Миколайович з Софією Андріївною та хрестив свого сина Євгена. У записах Іржавецької сільської громади 1890–1900-х років читаємо, що благоустрій, порядок та чистота ДОРОГИ ДО ХРАМУ ЧУДО-ТВОРНОЇ ІКОНИ «на попеченні» родини Ревуцьких!

По Україні розійшлося багато мальованих копій ікони – так званих «списків» – для вміщення у навколишніх церквах або хатнього вжитку. Один з них (бронзовий овал з емаллю, на зворотному боці зображення Св. Анни – матері Пречистої) все життя був із Л. М. Ревуцьким (у 1990-ті роки висів у його меморіальному кабінеті в Києві, вул. Софіївська, 16).

А що за вишукана краса був той образ: м'яке жіноче – українське обличчя, зосереджений і зжурений погляд малого дитяти з Євангелією в руці (цей тип ікон називають Одигітрією), навколо коштовний бароковий оклад зі срібла з позолотою (згадаймо сонячні промінці, що осяяли лик у келії Густинського монастиря), разки перлів та дорогоцінне каміння – дарунки прихожан. Вочевидь, цей оклад було зроблено на початку XVIII століття, бо з самого початку образ був без оздоб, потім на пожертви вдячних за зцілення прихожан була зроблена срібна з позолотою риза. У 1800 році грабіжники-фальшивомонетники обікрали храм, забрали всі цінні речі – перш за все срібні оклади книг та ікон, з Богородиці зірвали ризу і здійснили акт святотатства; якщо уважно придивитись, то можна побачити на шиї чудотворної ікони ножову рану (зłodіїв невдовзі спіймали й передали в руки правосуддя). Нову ризу було зроблено напрочуд красиво в майстернях Києво-Печерської лаври, з великою ювелірною майстерністю (на неї пішло півпуда срібла).

З часом Іржавський храм став знаменитим і збагатився щедрими дарами прихожан – маленьким образом Св. Миколи з червоного золота з німбом з діамантів, часткою древа животворящего хреста, вставленого в мініатюрний золотий хрестик, аршинної висоти (71 см)

Єванглієм у срібній оправі (1 пуд і 13 фунтів срібла); була і значна релігійна бібліотека, а також спеціальна книга, куди записувалися історія чудотворної ікони Богородиці та всі нею зцілені (хворі були з самих різних місцевостей України) [6, с. 187–188].

Сьогодні ми повинні щиросердо завдячувати видатному філологу Сергію Івановичу Маслову, який зберіг для нас світлини чудотворної ікони. Він був товаришем й однокурсником Дмитра Ревуцького (народився у м. Ічні, що поруч з Іржавцем; до речі, був хрещеним батьком сина Дмитра – Валеріяна Ревуцького, відомого вченого-театрознавця, доля якого закинула до Ванкуверу, Канада) і разом з Дмитром Миколайовичем готував коментарі до Шевченківського видання. У зв'язку з цим вчений їздив до села, сфотографував і храм, і образ Богоматері. Тоді він, мабуть, й гадки не мав, який святий подвиг випало йому здійснити.

Доля шанованого протягом століть образу трагічна. Те, що не змогла знищити петровська навала, знищила сталінська. 15 травня 1932 року декретом Сталіна було проголошено в СРСР початок «безбожної п'ятирічки», мета якої, щоб до 1 травня 1937 року ім'я Бога було забутим на території всієї країни⁷. 1936 року комсомольці, члени сільського осередку «Безбожник» почали масово палити ікони. Тягли образи з батьківських хат, кидали у вогнище. А найбільш завзята активістка Настя З. на очах у закам'янілих односельців власноруч кинула в полум'я образ Пречистої. Згодом відвезли дзвони на переплавку, великий церковний дзвін розбили, зруйнували Свято-Троїцький храм. Його віками намолене каміння навмисне розтягнули по всій окрузі (частково використали на будівництві Іваницького райкому партії).

Та не хочеться на такій сумній ноті завершувати ці рядки. Бо є надія, що селяни нинішнього, збудженого від довгого важкого сну Іржавця заново зведуть храм таким, яким він був раніш, адже 1999 р. почала діяти у селі церква (нехай поки що у приміщенні колишньої сільської їдальні). І люди, які понад шість десятиліть не мали змоги піти помолитися, потягнулися до неї. У самій же церкві спочатку поставили світлину Чудотворної ікони Іржавецької Богоматері (форматом Ах4). Виявилося, що у багатьох хатах Іржавця та й навколишніх селах зберігаються невеличкі списки

Чудотворної ікони, спаленої 1932 р., коли розпочалася «катеїстична п'ятирічка». А 2016 року цій церкві із запасників Києво-Печерської лаври передали список самої Чудотворної ікони (вочевидь, його зробили ще у 1800 році, можливо й не один, коли реставрували ікону й робили до неї новий срібний оклад). 6 червня 2016 в Іржавці відбулася велика хресна хода на честь 300-річчя Чудотворної ікони. Селяни й добровольці почали збирали кошти, щоб вибудувати в селі нову цеглову церкву такою Свято-Троїцьку. На 2019 рік вона вже була зведена й встановлено бані-куполи. Треба дочекатися освячення й встановлення хрестів на них. Новобудова нинішньої церкви веселить серце, а її бані виглядають як золочені крашанки. 5 червня 2019 року у селі відбулася подія, виняткова по своїй соціально-духовній вазі: після 88 річної перерви пройшла хресна хода навколо збудованої церкви. Віряни несли ікону Богоматері, співав хор, прибуло багато людей з навколишніх сел і містечок. Нащадки козацького краю відчули потужну міць свого коріння.

Іржавчани та всі, кому небайдужа доля Чудотворної ікони, сподіваються, попри все сподіваються, що не згоріла у тому диявольському полум'ї українська святина, що знову об'явиться чудотворний образ Іржавецької Богоматері. І вже перед ним пролунають слова натхненної молитви Т. Г. Шевченка:

Все упованіє моє
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє,
Все упованіє моє
На тебе, Мати, возлагаю.
Свята сила всіх святих,
Пренепорочная, Благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників. Подай їм силу
Твойого мученика Сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю. [X, с. 222] том 2

Післямова. До розробки цієї теми я йшла багато років, прагнучи розгадати таємницю історії Іржавецької ікони. Хронос-Час по краплині видавав мені все нові й нові документи, нові факти й миті позріння. Перша невеличка розвідка була написана ще у 1994 р. (ж. «Народна творчість та етнографія», № 2–3), після того були друга редакція в 1998 р. (ж. «Українська культура», № 8), третя в 1999 р. (ж. «Вітчизна», № 1–2), четверта – у науковому збірнику «Музична україністика: сучасний вимір», випуск 4, що вийшов 2009 р. Друкували мою статтю про Іржавецьку ікону й ряд газет («Чернеча гора», «Наша віра» та ін.). Публікації викликали громадський резонанс: кілька народних вишивальниць вишило ікону Іржавецької Богоматері, взявши за основу той досить недосконалий відбиток фотографії, що був вміщений в журналах, та додавши своєї фантазії. Розповіді про Чудотворну Ікону стали невід’ємною темою богослужінь в маленькій церкві Іржавця. Історія козацької святині не полишила байдужими вірян різних конфесій та патріархатів, ніби об’єднавши всіх під своїм осяйним омофором. Незабутніми залишаються у моїй пам’яті служба, яку 24 травня 1999 р. відслужили в невеличкій церкві Св. Богородиці (що на другому поверсі дзвіниці Св. Михайлівського собору) та зустріч у стінах Київської духовної семінарії. Після розповіді про стражденні поневіряння чудотворної Іржавецької ікони на знак подяки могутній хор всіх присутніх в аудиторії семінаристів злагоджено грянув «Многая літа» уславленому нащадку роду Ревуцьких та Хмельницьких й Стороженків – Євгенові Львовичу Ревуцькому (сину композитора)... А він стояв і з батьківською любов’ю вдивлявся у юні натхненні обличчя, не соромлячись сліз, що зросили його очі.

Бажаючи можуть побачити масштабний список з Іржавецької ікони у старій церкві в Ічні, який було зроблено понад століття тому. Шанованою ця ікона була й у церкві с. Кобижчі, куди після війни принесли її невеликий список. Однак образ було вкрадено. 2004 р. до мене звернувся прихожанин цієї церкви Віктор Денисович Домбровський – літня мудра людина, науковець, – і попросив фотографію ікони (зі старої світлини С. І. Маслова мої друзі-комп’ютерщики зробили збільшену «відчищену» репродукцію форматом 21 на 15 см). Я йому довірила свій скарб, і за

тиждень він мені повернув фото ікони та ще й копію. Майже рік та фотосвітлина стояла у церкві Успіня Пресвятої Богородиці в с. Кобижчі, що на півночі Київщини (по залізниці до Ніжина), і люди вірили у її цілющу силу. 2005 р. за зверненням священника храму о. Георгія прихожани самі зібрали кошти й замовили в іконописній майстерні Києво-Печерської Лаври мальовану ікону за зразком фотографії з оригіналу. Образ писав художник-самоук інок Михайл з Тернопільщини, якому передали це замовлення. Писав він під час великого посту, з молитвою на устах. З під його пензля *САМОВОЛИ*, як він каже, вийшов образ, який він узрів у душі своїй, споглядаючи на світлину – Богоматір із Святим Дитятком на руках та з прозорою сльозою на щоці. Ікону освятили в Києво-Печерській Лаврі і 26 березня 2006 р. встановили в храмі с. Кобижчі. А мені на згадку про цю радісну подію пан Домбровський подарував кілька чудових великого формату кольорових фотографії нової ікони, написаної в честь Чудотворної Іржавецької Святині.

... Несподівану радість принесла нашій родині неділя 23 січня 2011 року: ми поїхали на Поділ до церкви Благовіщення Пресвятої Богородиці при Києво-Могилянській академії послухати «розколядування» – хорову програму з колядок і щедрівок, яку співав чоловічий ансамбль «Фавор» (з цим колективом нас пов'язують давні добрі зв'язки). Приїхали зарані й застали ще кінець проповіді, яку читав о. Богдан – вельми шанований прихожанами церкви. Уважно розглядаючи іконостас та образи на стінах, я буквально прикипіла очами до розміщеної на правій стіні ікони Богоматері, виписаної в кращих традиціях українського ікономалярства. Вона вразила мене схожістю з Іржавецької Чудотворною.

У розмові з о. Богданом (вже після концерту) з'ясувалося, що цей образ подарував церкві її прихожанин Пустовар Юрій Володимирович – купив його на аукціоні із запасників Києво-Печерської лаври. На сертифікаті була позначка «Одигітрія» – тобто, з дитям. Ймовірно, що то був список з Іржавецької ікони, зроблений в іконописних малярних майстернях Лаври. А можливо образ потрапив у запасники з якихось інших обкрадених чи сплюндрованих храмів у роки бездуховного панування тоталітарної ідеології. Подібність до Іржавецької Богоматері вбачається й в іконі, виставленій у вівтарній частині львівського гарнізонного

собору св. Петра і Павла, що 2012 р. був переданий вірянам (бувний храм єзуїтів, де за радянських часів знаходився архів).

Тішить душу те, що в селах й містечках Ічнянщини та Прилуччини у багатьох хатах можна побачити невеличкі за розміром списки з чудотворної Іржавецької ікони, мальовані більш і менш вправними провінційними богомазами-самоуками. Ці образи в сховищах на горищах чи в коморах пережили лиховісну добу панівного «наукового» атеїзму, а нині знову знайшли своє місце в прикрашених вишиваними рушниками червоних кутах. Є такий невеличкий список ікони й в знаному тепер далеко за межами України Соколиному хуторі, що розташований біля Іржавця й Качанівки в селі Петрушівка Ічнянського району на Чернігівщині, де хазяйновито порядкує козацький полковник Микола Череп з родиною, облаштувавши затишний осередок «зеленого туризму». То ж, як бачимо, і сьогодні в українських церквах та оселях, де знаходяться списки образу, живе духовна сила чудотворної ікони Іржавецької Богоматері. Заступниця Небесна оберігає своїх вірян, посилає їм добрі думки й здоров'я.

Завершую на оптимістичній ноті. 1999 року в селі в покинутій їдальні відкрили таку-собі імпровізовану церкву. І люди, які понад шість десятиліть не мали змоги піти помолитися, потягнулися до неї. У багатьох хатах Іржавця та й навколишніх селах зберігаються невеличкі списки Чудотворної ікони, спаленої 1932 р., коли розпочалася «атеїстична п'ятирічка». У самій же церкві спочатку стояла світлина Чудотворної ікони Іржавецької Богоматері (форматом Ах4). Потім добродійці з Ічні подарували писану її копію, а два роки тому передали із запасників Києво-Печерської лаври ще один список ікони. Вони гарно мальовані, за розмірами відповідають втраченому оригіналу. Селяни й добродійці почали збирати кошти, щоб вибудувати в селі нову цеглову церкву, можливо, вона не буде таких розмірів і краси як мурований Свято-Троїцький храм, який того ж сумнозвісного 1932 року зруйнували й каміння якого частково пішло на будівництво Іваницької сільради. І от восени 2011 року було закладено фундамент нової кам'яної церкви на честь чудотворної Іржавецької ікони та Свято-Троїцького храму, чому дуже сприяла громадсько-патріотична діяльність тодішнього голови селищної ради Павла Киричика. А на початку 2014 року, попри всі складності політичного життя

України та розпочатої агресії «братів» зі сходу, на в'їзді до села й у центрі встановлено пам'ятні дошки про перебування Т. Шевченка в Іржавці (у селі поетову встановлено аж два пам'ятники) та повідомлення для проїжджих, що тут народився видатний композитор Левко Ревуцький.

Примітки:

1. Поема «Іржавець» за радянських часів «не рекомендувалася» ні для друку (аж до 1980-х років), ні для читання з естради. Перше концертне виконання здійснив видатний читець поезій Т. Г. Шевченка, народний артист України, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка незабутній Павло Громовенко – 28 лютого 1994 року в Будинку композиторів Спілки композиторів України, на вечорі, присвяченому 105-річчю від дня народження Л. М. Ревуцького.

2. «Виргилий мой подвёл меня к высокому раскидистому огромному дубу и показал мне на стволе его небольшое отверстие вроде маленького окошечка, сказавши: “Посмотрите-ка в это оконце”. Я посмотрел и, разумеется, ничего не увидел. “Посмотрите пристальнее”. Я посмотрел пристальнее и увидел что-то вроде иконы Божией Матери. И действительно, это была икона Иржавецкой Божией Матери, как мне пояснил мой Виргилий, врезанная в этот дуб знаменитым прилуцким полковником год спустя после Полтавской битвы». [13, с. 187.]

3. *Микола Гаврилович Ревуцький* (1843–1906) народився у сім'ї Іржавецького священика, закінчив Полтавську духовну семінарію, до 1880 р. був священиком Св. Троїцького храму в Іржавці. За свою духовну, благодійно-доброчинну та просвітницьку діяльність був удостоєний почесного звання Іменитий громадянин. Священницький сан полишив у зв'язку з одруженням (вдруге) з Олександрою Дмитрівною Канівською. Вони мали двох синів – Дмитра Миколайовича Ревуцького (1881–1941), відомого мистецтвознавця, лисенкознавця, фольклориста, філолога й педагога, та Левка Миколайовича (1889–1977) – видатного композитора, теоретика й музичного педагога. Старший брат Миколи Гавриловича – Олександр Гаврилович Ревуцький (1841–1879) був 1851 р. прийнятий до Придворної півної капели, з 1866 р. співав у хорі Італійської опери в Санкт-Петербурзі. Був знайомий з Т. Г. Шевченком, з його голосу перейняв слова й

мелодію пісні «Ой, сидить пугач в степу на могилі». *«На першому вечорі, присвяченому пам'яті Шевченка 27.IV.1861 року в Петербурзі, О. Г. Ревуцький співав також дві пісні, які любив слухати Шевченко: "Ой, не шуми, луже" і "Ой, ходив чумак молоденький сім рік по Дону"»* [5, с. 30]

4. *Стороженко Андрій Якович* (1790–1858) – герой війни 1812 р., учасник боїв за визволення Болгарії, таємний радник, сенатор Царства Польського, головний директор внутрішніх і духовних справ і голова Слідчої комісії у Польщі, віце-губернатор Варшави, нагороджений масою орденів різних країн. До того ж, визнаний колекціонер живопису, історичних манускриптів, українських старожитностей (додам, що мати його була Дарія Петрівна Тарновська – з родини, відомої своїми художніми колекціями й зібранням історичних раритетів, двоюрідна сестра *Григорія Степановича Тарновського*, власника Качанівки, що поблизу від Іржавця). Він чудово знався на історії України та, як видно з послужного списку, міг вільно користуватися такими джерелами інформації, що не були доступними для багатьох навіть сановитих людей.

5. Тексти документів часів Івана Скоропадського та Данила Апостола за їх підписами наведено на сторінках Фамільного архіву Стороженків (див. виноска 2). Вони засвідчують шанобливе ставлення гетьманів до доньки Б. Хмельницького, яка, овдовівши, мешкала у Іржавці, зокрема, охорону її майна від сумнозвісного сотника Гната Галагана, який після Полтавської поразки зазіхнувся й на добро Стороженків. Звідси ймовірний висновок, що 1) Марія Богданівна з сином та онуками трималися боку мазепинців; 2) гетьмани І. Скоропадський та Д. Апостол були з нею у переписці, а можливо й у безпосередньому знайомстві, – адже прихильність всіма поважаної доньки Богдана Хмеля грала на їх авторитет (при всій різниці особистостей та політичних ліній кожного).

6. Т. Шевченко приїздив до Качанівки на запрошення А. Стороженка, а вже звідти навідався до Іржавця.

7. Що ж можна було чекати від діячів «червоного терору», які ще 30 січня 1923 р. провели в Москві (в присутності народих комісарів Троцького й Луначарського) засідання політичного трибуналу, який засудив до смертної страти Ісуса Христа (повторно! – **В. К.**). Див.: *Глузман С.* Страна паркинсоновского абсурда. – www.Lb.ua.

Література:

1. Архів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ф. 1, № 801.
2. *Кривошия В.* Генеалогія українського козацтва. – Київ, 2002. – С. 108.
3. *Кузик В.* Ревуцькі – державці с. Іржавець // Українська генеалогія: теорія, методологія, історія та практика / Матеріали І генеалогічних читань пам'яті Вадима Модзалевського. – Київ. – 1996. – С. 108–112.
4. *Радзиевский К.* Сказание о местночтимой иконе Божіей Матери села Ржавца Полтавской губернии Прилукскага уезда // Полтавские Епархиальные Ведомости. – 1864. – Часть неофициальная. – Т. 1. – С. 270–284.
5. *Ревуцький Д.* Шевченко і народна пісня // Київ, Мистецтво. – 1939. – С. 60.
6. *Ревуцький Н.* Село Ржавец (Прилукскаго уезда) // Полтавские Епархиальные Ведомости. – 1867. – № 5. – С. 179–191.
7. *Снессерова С.* Земная жизнь пресвятой Богородицы и описание святых чудотворных ея икон, чтимых православною церковью на основании священнаго писания и церковных преданий. С изображениями в тексте праздников и икон Божией Матери. – С.-Петербург, 1898. 1140 с.
8. *Стороженки.* Семейный архив / На правах рукописи. – Киев, 1902–1912. – Т. 1. – 428 с.
9. *Стороженки.* Семейный архив / На правах рукописи. – Киев, 1902–1912. – Т. 4. – 420 с.
10. *Черниговщина.* Энциклопедический справочник. – Київ, 1990.
11. *Шевченко Т.* Іржавець // Кобзар. Київ, 1994. ---- с.
12. *Шевченко Т. Г.* Твори в п'яти томах. – Київ, 1984. – Т. 2. – 387 с.
13. *Шевченко Т.* Твори в п'яти томах. – Київ, 1985. – Т. 3. – 379 с.



Мідна ладанка зі списком Чудотворної ікони Богоматері була з Левком Ревуцьким від його хрещення 1889р. до останніх днів 1977р.: з досліджень В. Кузик. Друкується вперше.



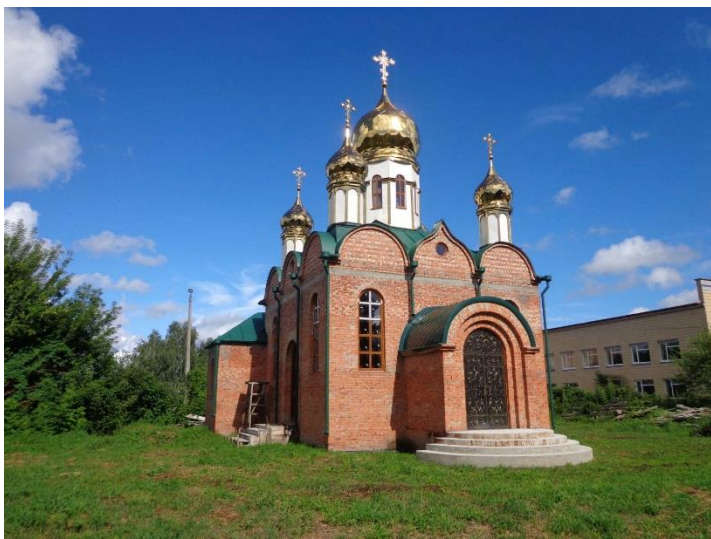
Панорама с. Иржавець (1906, фото Л.Ревуцького)



Іржавецькі ставки (1906, фото Л.Ревуцького)



Дорога до Храму (1906, фото Л. Ревуцького)



Новобудова церкви с. Іржавець (2020)

МУЗИЧНІ ІМПРЕЗИ МИТЦІВ БАХМАЧА НА ЗЛАМІ ХХ-ХХІ СТОЛІТЬ

О.А. Кавунник, О.В. Литвиненко

У культурно-мистецькому житті Чернігово-Сіверщини чильне місце належить старовинному місту Бахмач, згаданому вперше в «Повісті временних літ» Іпатіївського літопису 1147 року, оповитому подіями визвольної боротьби під проводом славетних Богдана Хмельницького, Івана Мазепи у XVII-XVIII століттях. Перетвореного у XIX ст., завдяки будівництву залізниці, вокзалу й селища залізничників, дуже зручних в географічному розташуванні для сполучення декількох транспортних напрямків руху, на вузлову станцію. У 1938 році Бахмач став містом Чернігівської області. «Через Бахмач у напрямку з півночі на південь проходить транзитний шлях де перехрещуються Московсько-Києво-Воронизька залізниця (лінії Київ-Ворожба та Бахмач-Прилуки), що сполучує північні повіти кол. Чернігівської губернії з Полтавщиною (Лохвинський шлях)». (1,129).

Наведена цитата належить одному з перших дослідників Бахмача, уродженцю м. Борзна Володимиру Степановичу Євфимовському – вченому-історику, життя й праця якого були тісно пов'язані з Чернігово-Сіверщиною. Дозволимо собі використати головну думку цитати як тотожну розвитку соціокультурних форм мистецького життя в Бахмачі на зламі ХХ-ХХІ ст.. Адже вони уособлюють цікавий творчий перетин векторів діяльності митців сучасного Бахмача, завдяки його зручному географічному розташуванню з містами, селищами Чернігівщини, Київщини, Сумщини, Полтавщини.

Короткий екскурс в історію становлення суспільно-економічного життя заохочує до пізнання культурно-мистецького життя Бахмача, в реєстрі уродженців якого, як відомо, були священнослужитель, протоієрей Микола Петрович Забуга, художник Валерій Харитонович Айзенберг, архітектор Наум Ефимович

Трахтенберг, Семён Васильович Пономарёнок. Кожен з них полишив яскравий творчий слід за подальшим місцем проживання в містах України, США, Ізраїлі, Білорусі, російському Санкт-Петербурзі. В ряду відомих земляків, які у різні часи жили і працювали на Бахмаччині назвемо письменників, в ряду яких Василь Бережний, Володимир Кашка, Вілій Москалець. Творчо працюють на літературній ниві Іван Просяник, Кость Москалець, Ліана Лещенко, Ольга Батьковська, Тетяна Федорова.

Особливу сторінку в культурно-мистецькому середовищі Бахмача залишили живописець і графік Гнат Гаврилович Яременко, випускник Київської малярської школи, Петербурзької Академії мистецтв та його син Микола Гнатович Яременко, краєзнавець-історик, вчитель математики, засновник та автор в районному історико-краєзнавчому Музеї Бахмача колекції батька. Вона налічує 20 творів, написаних олійними фарбами і 40 акварельних малюнків. Зібрана музейна колекція й сьогодні не втратила свого значення та посилює культурно-мистецьку складову районного історичного музею.

Нині збагаченню культурно-мистецького середовища Бахмача сприяють уродженці міста Григорій Іванович Неволько, філософ-мислитель; Галина Стефанівна Сазоненко, кандидат педагогічних наук, народний вчитель України; Віктор Миколайович Кошмал – фотограф, член Національного союзу фотохудожників України, Валерій Олексійович Желєзний – уродженець Ічнянського району Чернігівщини, поет, художник, композитор, Микола Іванович Мась – уродженець Прилуччини, що з 1984 р. мешкає в Батурині, Олександр Петрович Іванько – заслужений працівник культури України, директор Бахмачкої районної школи мистецтв ім. А. Розумовського, педагог-баяніст, методист, керівник оркестру народних інструментів «Дивограй» закладу, композитор. Знаходиться на заслуженому відпочинку, але не покидає активного творчого життя й 80-річний Віталій Петрович Ломако – хоровий диригент й вокаліст, заслужений працівник культури України, уродженець с. Мартинівка Ічнянського району. Саме у 1960-80-ті роки ХХ ст. митець поєднував творчу роботу засновника й диригента хору (з 1968 р. – народний) Будинку

культури села Краси́лівка з роботою керівника відділу культури, відділу освіти райдержадміністрації.

У сузір'ї діячів культури, мистецької освіти Бахмача вказані представники являють потужний творчий потенціал для розвитку культурно-мистецького середовища, представленого сукупністю форм діяльності музикантів-інструменталістів, самодіяльних композиторів, працівників культурно-дозвіллевої роботи на зламі ХХ-ХХІ століть. Це підтверджують щорічні звіти відділу культури райдержадміністрації, публікації в обласній, місцевій (2), районній (3) періодиці, в соціомережах онлайн (4), музично-методичні посібники, нотні збірки. Важливі матеріали містять статті, особно, Марини Лісовської, Наталії Теплової, Інни Мозгової, Катерини Дзекун.

Так, формуванню мистецького середовища міста з 1950-х років сприяє Бахмацький районний Будинок культури (далі РБК), з серпня 2019 року – Комунальний Заклад «Бахмацький районний Будинок культури» Бахмацької районної ради Чернігівської області.

Протягом усіх років свого існування заклад є центром культурно – мистецького життя району, який об'єднує творчих, креативних та цілеспрямованих людей. З травня 2018 р. очолює РБК Євген Валерійович Фостій, випускник Ніжинського училища культури і мистецтв імені Марії Заньковецької та Національної Академії керівних кадрів культури і мистецтв. Дирекція РБК цілеспрямовано використовує набуті знання й досвід, традиції закладу в розвитку інноваційних проєктів, створює умови для плідного робочого процесу, чим сприяє зростанню авторитету в очах підлеглих. Для прикладу, в закладі працюють 18 творчих аматорських колективів кількістю в 213 учасників. В їх ряду є 5 аматорських колективів у статусі «народних», як-от: капела бандуристів (кер. Валентина Остапенко); духовий оркестр (Сергій Глушак); ВІА «Ритми часу» (Віталій Дорошенко); вокальний гурт «Собор» (Є. Фостій); хоровий колектив ветеранів (В. Остапенко).

В ряду творчих здобутків в діяльності колективів РБК зазначимо стилістичні дитячі новорічні вистави, театралізовані концерти до дня Святого Валентина, святкові Програми до державних та

професійних свят, демонстрації виставок робіт вишивальниць-учасниць клубу за інтересами «Бахмацька світлиця». Для кращого втілення заходів використовуються новітні технології відео-формату, готуються відповідні декорації, реквізити, костюми, використання яких зацікавлює глядача, заохочує до пошуку альтернативних форм проведення свят.

Означені критерії працюють на головне – формування культурно-мистецького смаку та пошук нових креативних ідей до вподобань глядачів різних вікових категорій, збереження фольклорно-мистецької спадщини рідного регіону.

Творчі колективи та виконавці РБК є постійними учасниками всіх районних заходів, отримують високі оцінки обласної оглядової ради за проведення мистецьких Звітів району, беруть участь у Всеукраїнських заходах. Так, 2012 р. в РБК був започаткований міжрайонний фестиваль-конкурс хореографічного мистецтва «Грайлива веселка». Зростання його популярності засвідчив 2019 р., в якому взяли участь вже 23 хореографічні колективи, продемонструвавши різножанрову хореографічну майстерність.

Про співпрацю дирекції РБК з навчальними та клубними закладами міста, району, свідчить Всеукраїнський фестиваль «Відродження села, його духовності і культури», заснований депутатом Обласної ради Валерієм Петровичем Колошею у селі Піски Бахмацького району.

Колективи РБК є дипломантами фольклорного фестивалю-конкурсу ім. Василя Полевика, що проходить в селі Займище Сновського району та обласного фестивалю національних меншин «Поліське поле» в м. Чернігів, районного фестивалю «Скарбниця зоряних талантів» Ніжинської районної ради та міжрайонного, започаткованого 2019 р. в смт Дмитрівка, фестивалю-мандрівника «Твої таланти, Україно!». А на каналі УТ-1 з успіхом виступав у телепрограмі «Фольк-musik» народний аматорський хоровий колектив ветеранів РБК.

Концертні виступи колективів РБК – це творчі музичні імпрези, що захоплюють глядачів, заохочують до творчості. В ряду прикладів – участь у травні 2020 р. у Всеукраїнському флешмобі «КОД ЄДНОСТІ» в м. Маріупіль ансамблю народної пісні «Рідні наспіви»

(керівник О.Андрійко). Яскраві спогади у виконавців народного аматорського хору ветеранів (керівник В.Остапенко) полишив все-український фестиваль хорового мистецтва імені А.Авдієвського «Пісня над Дніпром-2020» в м. Києві, де колектив був нагороджений Дипломом і його виступ транслювався на ЮТУБ-каналі.

В ряду сучасних інновацій проектів колективів РБК є представлення в Інтернет-мережі відео кліпів: відео-фрагмент купальського свята (1220 переглядів), вшанування пам'яті П. Прокоповича, святковий концерт до дня Профспілок залізничників та транспортних будівельників України (більше 3000 переглядів), відеовітання до Дня міста (близько 1000 переглядів), відеоролик про історію розвитку КЗ «Бахмацький районний історичний музей ім. М.Г. Яременка». Гордістю організаторів став дистанційно проведений фестиваль хореографічних колективів «З Україною в серці» до 29-ї річниці Незалежності України, в якому взяли участь 12 хореографічних колективів з Бахмача, Борзни, Мени, Сновська, Ічні, Талалаївки, Корюківки, Коропа. Не менш цікавими імпрезами в запису на відео-ролику були виступи народної аматорської капели бандуристів (керівник В.Остапенко) та аматорського гурту «Собор» (керівник Є.Фостій) у Ніжинському районному фестивалі «Скарбниця зоряних талантів».

У режимі реального часу у с. Крапивне вересня цього року відбувся концерт духового оркестру (диригент С. Глушак), присвячений річниці визволення села від нацизму. Загалом, працівниками КЗ «Бахмацький РБК» було підготовлено 39 відеороликів до різних професійних та календарних свят. З врахуванням всіх карантинних обмежень в КЗ «Бахмацький районний Будинок культури» активно працює молодіжний театральний колектив «Імпровіз», який очолює Кристина Фостій.

Значний вплив на розвиток мистецького середовища в місті, районі дає заснований 2011 р. конкурс-фестиваль юних виконавців-інструменталістів, вокалістів, що традиційно проводиться за 18 кілометрів від Бахмача в м. Батурин – колишній Резиденції гетьмана України Кирила Розумовського.

Він став можливим завдяки здійсненню проекту «Батуринська столиця», за підтримку в реалізації якого у 2003-2009 рр.. містяни,

мешканці селищ району щиро вдячні III Президенту України Віктору Андрійовичу Ющенку. Дійсно, містянам бахмацького району Чернігово-Сіверському краю України збережено пам'ять про його історію, сповнену сторінками боротьби з жорстоким ворогом за рідну землю. Рівно як й звеличено шляхом будівництва-реставрації 2001 р. приміщення залізничного Вокзалу трудову звитягу бахмачан завдяки ініціативі та фінансовій підтримці Співкерера Верховної Ради України 1990-х років, Метра українського політикуму Івана Степановича Плюща, уродженця Борзни.

Відроджена архітектура «Гетьманської столиці» у статусі Національного історико-культурного заповідника не лишає байдужими нікого з подорожуючих українців, гостей з закордону. Заповідник має великий вплив на розвиток туристичних проєктів в краю, сприяє збагаченню форм мистецького, конкурсного життя для виконавців з прилеглих закладів музично-естетичного виховання Чернігівщини, Сумщини, Полтавщини.

Вище згаданий М. І. Мась не тільки понад 20 літ працював художнім керівником у Будинку культури Батурина, але проявив себе як композитор-аматор. У 1986 р. він написав музику на вірш “Козацька душа” поетеси з Батурина Ольги Головки. «Ета песня стала гимном Батурина-гетманской столицы и постоянно исполняется на всех праздниках, которые происходят в городе. (7)

З матеріалів статті відомо, що у 2006 р. харківський композитор Володимир Ковтун присвятив Батурина Симфонію “Дума про Батурин”, сповнену драматичної експресії й патетики: «Партитура й виконання цієї симфонії Молодіжним симфонічним оркестром "Слободской" зберігається у Бібліотеці Конгресу США у Вашингтоні (7).

Саме вище названий обласний конкурс юних виконавців, що проводиться за підтримки Обласної державної адміністрації, депутатів районної держадміністрації Бахмача, Чернігівського Коледжу музики ім. Левка Ревуцького, став ствердженням вагомості дій щодо відродження духовної культури й мистецтва юних українців у великих та малих містах, селах України. Так, конкурсні змагання проводяться в концертному Залі Палацу, який зберігає для присутніх величну ауру про минуле України, сприяє у юних

учасників потягу до самовдосконалення. Як зауважила у статті про конкурс автор М. Лісовська на сторінках місцевого видання «Батурин музичний»: «Голова райдержадміністрації Тетяни Неділько, підсумовуючи результати проведеного в Батурині 2012 р. конкурсу, зазначила: «Ви багато працювали над собою і сьогодні показали свій талант, свої здібності й результати своєї праці. Розумію, що можливо хтось хотів краще виступити, але хвилювання зіграло свою роль, тож не засмучуйтеся, адже ви вже переможці. Дякую вашим батькам і рідним за підтримку. Також вдячна талановитим педагогам, які віддають серце і душу своїм вихованцям, та всім творчим людям, завдяки яким маємо це музичне свято, яке є важливою подією у мистецькому житті та сприяє культурному розвитку молоді». З подякою учасникам й вчителям юних лауреатів, дипломантів звернулися міський голова м. Батурина Леонід Душа, директор НКЗ «Гетьманська столиця» Наталія Реброва. Про цікавий й насичений хід конкурсу свідчать фотографії.

Організатори конкурсу визначили вікові категорії учасників, виробили мистецькі номінації «Фортепіано», «Академічний спів» у двох вікових категоріях, обрали склад журі, до якого увійшли відомі українські виконавці, як-от: Лариса Роговець, народна артистка України, викладач-методист сольного співу, завідувач циклової комісії Чернігівського Коледжу музики ім. Л. Ревуцького; Олександр Іванько, директор районної школа мистецтв імені А. Розумовського, заслужений працівник культури України, Олена Астаф'єва, директор Чернігівської музичної школи № 1 ім. С. Вільконського. Очолив журі Володимир Суховерський, директор Коледжу музики ім. Л. Ревуцького, Заслужений діяч мистецтв України.

За матеріалами статті «Юні зірочки» про VIII обласний фестиваль-конкурс молодих виконавців ім. А. Розумовського, що проводився 22 жовтня 2019 р. в Палаці, відомо про участь 37-ми виконавців з Чернігівщини. Це: школа мистецтв м. Прилуки, музична школа № 1 ім. С. Вільконського та музична школа № 2 ім. Є. Богословського Чернігова, районна школа мистецтв ім. А. Розумовського Бахмача та дитяча музична школа м. Борзна,

школа мистецтв ім. М. Березовського Глухова Сумщини й школа мистецтв ім. Л. Кондрашевської з Городні. А ще дитяча музична школа № 1 й школа мистецтв з Конотопа, школа мистецтв з Коропа, школа мистецтв з Кролевця.

Визначення переможців у номінаціях «Фортепіано» та «Академічний вокал», зростання кількості конкурсантів є яскравим ствердженням сутності заходу як важливої мистецько-освітньої складової сучасного буття, в якому є місце музичним імпрезам. Вони зворушують, урізноманітнюють наше бурхливе, почасти заінтернатизоване смартфонами, гаджетами, соцмережами сьогодення, противагою яким має лишатися мистецтво творення прекрасного. Воно насичує світогляд конкурсантів, переможців заходу, глядачів емоціями піднесення, натхнення, бажання творити. Так, за висновком журі у номінації “фортепіано” володарем гран-прі став Іван Петренко, учень Прилуцької школи мистецтв. А переможцями у молодшій віковій категорії – конкурсанти Артем Домашенко, Єлизавета Глушко, Софія Головченко з Бахмацької районної школи мистецтв ім. А. Розумовського, Володимир Кравченко (II місце) з Глухівської школи мистецтв ім. М. Березовського. Третє місце вибороли в номінації “академічний вокал” Катерина Білосор (Бахмач), Анна Покутня (Глухів) та Софія Чуб з Чернігівської музичної школа № 1. ім. С. Вільконського.

У старшій віковій категорії призові місця отримали Аліна Непоп (I місце) та Максим Дайнеко (III) з Городнянської школи мистецтв ім. Л. Кондрашевської; Анна Ситайло (II місце) з Бахмацької районної школи мистецтв ім. А. Розумовського; Дарина Рубан (III місце) з Конотопської дитячої школи мистецтв.

Учасникам були вручені спеціальні нагороди за яскраві вбрання в українському національному стилі, подарунки від спонсорів проекту, проведена екскурсія по 55-ти приміщеннях Палацу. Нині оргкомітет Конкурсу готується до першого ювілейного десятиріччя, на яке з нетерпінням чекаємо ми, глядачі та учасники-творці музичних імпрез.

Розвитку культурно-мистецького життя міста в значній мірі сприяють педагоги-музиканти заснованої у 1957 р. дитячої музичної школи, реформованої 1995 р. у заклад «Бахмацька

районна школа мистецтв». Статті міської преси зберігають багато фактологічної інформації про історію та сьогодення закладу, сутність якого – в збереженні цінностей людини-творця, традицій музично-естетичного виховання майбутніх музикантів, хореографів – духовного скарбу України. Формуванню цих традицій сприяв перший директор школи Козачок Микола Федорович, що ствердили далі й традиції наступниці музичної школи – педагогічний склад та учні школи мистецтв на чолі з директором О. П. Іванько.

Вони доповнюють з 1995 р. мистецьку панораму міста цікавими концертами, прикрашають урочистості з нагоди календарних свят музичними імпрезами педагогів й учнів, беруть участь у численних обласних та всеукраїнських конкурсах, як-от 2016 року: Міжнародний дитячий фестиваль-конкурс «Соняшник» (м. Київ), Перший всеукраїнський дитячий фестиваль Chernigiv open «Світ талантів Чернігівщини», VII всеукраїнський фестиваль-конкурс дитячого, юнацького і молодіжного мистецтва «Музична школа – 2016» (Київ), обласний конкурс виконавців на фортепіано «Первоцвіт», обласний фестиваль-конкурс з хореографії «Надія – 2016». Саме на ньому колективи школи вибороли 6 (!) нагород у номінаціях, зокрема: народно-сценічний танок, спортивно-бальний танок, сучасний танок, «стилізація народного танцю».

Знаковим для закладу було 25 грудня 2013 р., коли за рішенням Бахмацької районної ради школі було присвоєно ім'я Андрія Кириловича Розумовського, сина останнього Гетьмана України К. Розумовського – політика й мецената, який боготворив творчість Гайдна, Моцарта, Бетховена. Традиції благодійництва батька продовжив й Андрій, зібравши й залишив Батурину нотну бібліотеку з творів композиторів-класиків.

Ювілейним став й 2017 рік – відзначення 60-ти річчя закладу, традиції якого в статусі «музична школа» стали органічними для школи мистецтв, яка продовжує започатковані у далекі 1950-ті роки форми діяльності своєї попередниці. На них звернули увагу й гості ювілею закладу, наголошуючи: «Особлива шана та повага керівникам, які очолювали заклад у різні часи його існування з 1957 року. Це Козачок Микола Федорович, Мельник Микола Олександрович, Іванько Людмила Олександрівна та Іванько Олександр Петрович, когорта

досвідчених викладачів: Бруханда Григорій Сменович, Гросман Борис Якович, Тищенко Наталія Іванівна, які нині продовжують мистецьку справу, дбають про добру славу закладу та розвиток творчих здібностей учнів. Вкотре заклад підтвердив свій рівень професійної майстерності, який значною мірою залежить від педагогічного досвіду, ерудиції, фаховості кожного викладача. Тут шліфують таланти, вчать людяності, формують благородство» (з інтернет-матеріалів ювілею школи 22.12.2017 року.)

Впродовж десятиліть очолює педагогічний колектив закладу вже зазначений у статті О. П. Іванько. Митець – уродженець російського м. Челябінськ, втім з 6-ти літ проживає в Бахмачі, який став для нього джерелом ідей, тем історії Бахмаччини для власних різножанрових творів: вокальних, оркестрових, камерно-інструментальних. В ряду причин – належність до коренів міста, звідки родом батько Петро Іванько, військовослужбовець за фахом, численні родичі по батьківській лінії.

Майже чверть століття Олександр Петрович органічно поєднує педагогічну, навчально-методичну, виконавську форми діяльності з вивченням історії краю. Вона надихає його на написання різножанрових творів. Це пісні, оркестрові п'єси для організованого О. Іванько оркестру народних інструментів «Дивограй», який почасти стає першим виконавцем творів композитора.

Твори О. Іванька, випускника Ніжинського училища культури, Чернігівського музичного училища, Інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського Харкова по класу баяна та диригування, популярні й виконуються, зі слів автора, на обласних, всеукраїнських міжнародних конкурсах оркестрової та вокальної музики. Натхнення й особливе почуття прекрасного – джерела його композиторської творчості, присвяченої написанню педагогічного репертуару для юних музикантів. В контакт з поетами він створює вокальну збірку, до якої увійшли пісня «Батуринська баркарола» на вірші Надії Галковської, пісні „Ода Україні”, „Зоряна колискова” на вірші Бориса Тимофійовича Бобришева. А про твір О. Іванька на вірші місцевої поетеси Ліани Лещенко «Рідний Бахмач» у статті «Музичний Батурин» Наталія Тищенко промовила: «Повірте, без сліз слухати неможливо: і слова, і музика – це неперевершена гармонія

почуттів” (7). Отже, в центрі творчості Олександра Іванька-композитора – діти, що цілком слушно й закономірно для музиканта, котрий свій творчий й педагогічний шлях присвятив розвитку музично-естетичного виховання дітей – майбутнього України.

Таким чином, культурно-мистецьке середовище сучасного Бахмача – це важлива складова висвітлення історії та сьогоденні міста. Виступи його митців-музикантів закладів культури й освіти Бахмача, юних та видатних виконавців, становлять своєрідні музичні імпрези, що сприяють наповненню буття городян духовно-емоційними враженнями, поглиблюють музично-естетичне виховання юних музикантів, збагачують знання про рідний край, заохочують до творчості в різних видах мистецтв.

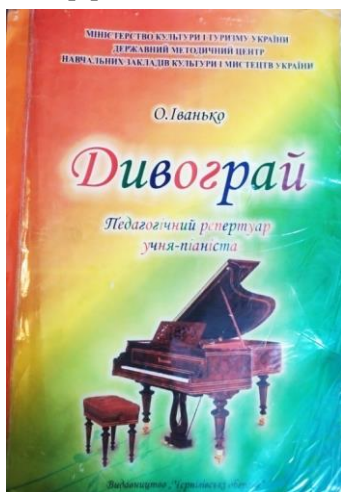
Музичні імпрези як мистецькі проекти становлять цінний аспект життєдіяльності міста та є результатом культуротворення як потреби самовираження митців-професіоналів й аматорів, юних та сивочолих, ушанованих жертвним служінням рідному краю. Вони сприяють розвитку Бахмача як культурного соціо-локусу, наповненого цікавими й важливими подіями, мистецькими проектами в ім'я збереження народнопісенних традицій, форм музичної освіти Чернігово-Сіверщини сьогодення.

Література

1. Коваленко О. Б., А. Острянка Неопубліковані нариси Володимира Євфимовського з історії Чернігово-Сіверщини. // Сіверянський літопис. – Чернігів, с.129.
2. Марина Лісовська /газета «Батуринська панорама»,
3. Наталія Теплова Дивограй полонив чернігівців / рубрика Новини міста та району, режим онлайн 25.02.2011.»
4. Нові зірочки засяяли (з он-лайн матеріалів відділу райдержадміністрації 12.10.2019 р.
5. Інні Мозгова Бахмацькій школі мистецтв – 60 / Голос Присеймів'я, 05.01.2018 р./
6. Екатерина Дзекун Батурин музичний //з інтернет-сайту 7.10.2015.



Олександр Петрович Іванько, Заслужений працівник культури України, педагог-баяніст, оркестровий диригент, композитор, директор районної школи мистецтв імені А. Розумовського.



Нотні збірки О.П. Іванько



Корпус навчального закладу



Мистецькі миттєвості з обласного конкурсу юних виконавців. Палац К. Розумовського, м. Батурин, 2015 р.



Оркестр викладачів районної школи мистецтв Бахмача



Фото на згадку Батурина



На сцені – народний аматорський хор ветеранів Бахмацького районного Будинку культури, диригент Валентина Остапенко



Колектив – учасник програми Фольк-мьюзик. Київ-2018

ПРИЛУКИ МИСТЕЦЬКІ: ФОРМИ ТВОРЧОСТІ, ПОСТАТІ

О. О. Дубовик

Старовинні українські Прилуки на зламі ХХ-ХХІ століть становлять важливу складову в розвитку культурно-мистецьких традицій Чернігово-Сіверщини Лівобережної України. В місті впродовж століть формувався потужний творчий потенціал з акторів й виконавців театрального, хореографічного, музичного народного аматорського та академічного видів мистецтв. В ряду яскравих прикладів періоду ХХ століття слід навести імена уродженців міста, зокрема, акторів театру і кіно Миколи Яковченка й Володимира Бойка, хореографів Олексія та Миколи Бадраків, кінематографіста Вадима Верещака, співачок Катерини Василенко й Світлани Прус, Василя Гузія, художника, церковного живописця, столяра, тесляра, іконостаси якого прикрашають Петропавлівську церкву (Чернігів), Іванівську (Прилуки), Воскресенську в Густинському монастирі села Журавка Варвинського району Чернігівщини.

Прилучани пишаються належністю до імені Левка Миколайовича Ревуцького, видатного українського композитора, академіка, професора кафедри композиції НМАУ ім. П. І. Чайковського. Ім'я Л.М. Ревуцького присвоєне дитячій музичній школі міста, де жив і працював у 1918-1924 роках композитор, створивши перші юнацькі опуси, ескізи до Другої симфонії, хорових творів на слова Т. Шевченка. Саме в Прилуках 1 квітня 1923 р. відбулася прем'єра кантати-поєми «Хустина», першим виконавцем якої була Прилуцька хорова капела під керівництвом Олексі Фарби. Напевне величність представлених імен сприяла наявності в Прилуках духовної аури, яку й донині відчувають учасники численних мистецьких колективів, мешканці славетних Прилук.

Культурно-мистецьке життя м. Прилуки в сьогоденні представлено яскравою панорамою конкурсно-фестивальних проєктів на регіональному, всеукраїнському, міжнародному рівнях. Їх

авторитет чим далі набирає обертів завдяки зростанню кількості учасників, присутності глядачів на творчих проектах, як-от: «Мистецькі барви», «Театральна осінь», «Свято танцю». В ряду виконавців працюють професіонали й аматори-театрали, музиканти, хореографи, самодіяльні виконавці-співачи в жанрі народно-пісенної творчості. Причому, така різнобарвна мистецька палітра діяльності характерна різним верствам населення міста. Цьому сприяють форми соціально-культурної творчості, представленої, особібно, в міському Будинку культури. Він став своєрідним *храмом* мистецтв, історія якого пов'язана з вище представленими славетними уродженцями міста, народними артистами доби СРСР Миколою Яковченком та Володимиром Бойко, заслуженими артистами України, вихованцями народного ансамблю танцю «Прилучанка» братами Олексієм та Миколою Бадраками.

Свідомо повторю, що важливу роль в закладанні мистецьких традицій Будинку культури Прилук зіграли заслужений артист України Юрій Вернигора та заслужений діяч мистецтв УРСР й відмінник кінематографії Вадим Верещак, заслужені артистки України Світлана Прус та Катерина Василенко, соліст Черкаської обласної філармонії Владислав Придатченко та гроно їх наступників, які несуть у світ часточку любові до мистецтва, запалену в Прилуцькому будинку культури!

Цьому сприяє сучасне технічне оснащення приміщення, глядацька Зала на 800 міст, оснащена професійною акустично-звуковою та світловою апаратурою, що дозволяє проводити культурно-масові заходи на високому художньому рівні. Саме вони забезпечують сценічно-вражаюче проведення культурно-мистецьких заходів 12-ти аматорських вокальних, фольклорних, музичних, хореографічних творчих колективів, ушанованих званнями «народний аматорський», «разковий».

Мистецький літопис закладу створювали в минулому та сьогодні його керівники – директори, кожен з яких зберігав й розвивав концертно-виконавські традиції своїх попередників. Так, першим директором Будинку культури був Баранов Володимир Михайлович. А впродовж 15 літ, у 1968–1983 роках, закладом керував Оник Григорович Екзаров. Прилучани його пам'ятають як

яскраву особистість, дбайливого господаря, талановитого керівника. У 1983-1995 роках Будинок культури очолював Анатолій Амбросійович Комісарчук, заслужений працівник культури України. Він пішов з життя в 1996 році, залишивши світлу пам'ять про себе в серцях прилучан. Саме вони встановили на фасаді Будинку культури меморіальну дошку пам'яті митця. У наступні роки закладом керували Смірнов Юрій Костянтинович (1996-1998 роки), Осіпов Володимир Андрійович (1998- 2001 роки).

У 2001-2010 роках Будинок культури очолював Дубовик Олександр Олександрович, у наступні – Лук'яниця Тетяна Іванівна, Аніщенко Артем Юрійович. З липня 2016 року посаду директора міського Будинку культури вдруге посів О. О. Дубовик.

Нині на базі міського Будинку культури функціонує вже 35 різних за жанром клубних формувань, в яких займається 618 чоловік. Їх доцільно виокремити відповідно часу заснування у три групи.

Перша група – колективи, засновані у 1940-1950-ті роки, що мають понад півстоліття творчого шляху: аматорський ансамбль танцю «Прилучанка», аматорський оркестр народних інструментів, аматорський естрадний оркестр, аматорський театр «Рампа».

Друга – 1960-1980-ті роки: аматорська капела бандуристів, аматорський театр хореографічної мініатюри «Апломб», аматорський ансамбль народної пісні «Вербиченька».

Третю групу – 1990-2000 роки – представляють: народна аматорська студія вокального мистецтва «Камертон», аматорська студія вокального мистецтва «Оріон», аматорський фольклорний колектив «Горлиця», театр юного актора «Парадокс», аматорський фольклорний ансамбль «Калина», народний аматорський гурт «Не ждали».

Так, одним з перших колективів міського Будинку культури став аматорський ансамбль танцю «Прилучанка», заснований у 1949 р. На чолі колективу був Григорій Давидович Коваленко, з яким у 1962 році «Прилучанка» отримала звання «народний». Його справу у різні роки продовжили Семен Дробіцький, Людмила Алексєєва, Анатолій Малка, В'ячеслав Кухарський, Сергій Петрушевський. Нині колектив очолює Валентина Мишак. Ансамбль має

славетну історію, впродовж якої колектив за майже 70 літ (!) діяльності здобув численну кількість нагород: медалей, Дипломів, Грамот, тому що запальні танці «Прилучанки» завжди традиційно викликають схвальні відгуки глядачів у всіх культурно-масових заходах, що відбуваються в місті, за його межами. Колектив нагороджений дипломами за активну творчу діяльність заради збереження, розвитку, пропаганди української культури, та участь у творчих Оглядах та фестивалях.

В ряду колективів Будинку культури міста вже 35 літ традиції хореографії стверджує й народний аматорський театр хореографічної мініатюри «Апломб», який заснувала у 1985 р. Тетяна Харченко. На чолі колективу, удостоєного в 1997 році звання «народний аматорський», нині балетмейстер-постановник Алла Прокоф'єва. «Апломб» активно працює, удосконалює виконавську майстерність, будує творчі плани, завжди готовий дарувати своє мистецтво глядачам. Він – постійний учасник міських заходів, календарних свят, Лауреат й Дипломант Всеукраїнських, Міжнародних фестивалів, конкурсів.

Пальму першості в ряду оркестрових колективів Будинку культури посів аматорський оркестр народних інструментів, заснований 1949 року, якому за плідну концертно-виконавську діяльність 1989 р. було присвоєно звання «народний». Його учасники-викладачі школи мистецтв, її учні з диригентом Сушко Іриною Володимирівною набувають практику «живого» звучання інструментів в оркестрі, збагачують власний музично-естетичний, концертно-виконавський досвід. У репертуарі колективу інструментальні твори сучасних українських, зарубіжних композиторів, що сприяє створенню концертних програм, в яких виконавці розкривають колорит і багаті темброво-інтонаційні звучання народних інструментів, багатогранність і мелодійність, осібно, української пісні.

Оркестр бере участь у культурно-масових заходах міського Будинку культури, запрошується до участі в обласних фестивалях.

Цікаву сторінку в діяльності Будинку культури відкрив народний аматорський естрадний оркестр, заснований 1964 року. Впродовж 50 літ оркестр, який з 1972 р. має звання «народний

аматорський», очолювали Олександр Борщевський, Олександр Середа, Микола Нусбаум, Валерій Проценко, Ігор Гончаров, Вячеслав Бенета, та нині керуючий оркестром диригент Олександр Ярмошенко. І кожен з них зберігав й зберігає традиції сценічно-естрадного виконавства. Цьому у великій мірі сприяють учасники-викладачі музичної школи, школи мистецтв, їх учні, які залюбки розучують й виконують репертуар з творів на різні музичні смаки аудиторії – яскраві композиції світового джазу, мексиканські та латиноамериканські мотиви.

Протягом десятиліть діяльності оркестр є окрасою численних заходів міського, районного, обласного рівнів. Учасники прагнуть нести своє мистецтво слухачам, демонструючи захоханість в улюблену справу.

В контексті розвитку в Прилуках театрального мистецтва яскравим прикладом є заснований в 1952 р. театр «Рампа», якому в 1982 р. присвоєно звання «народний аматорський». Керівниками «Рампи» в різні роки були Олександр Бекецький, Микола Абраменко, Валентина Кожанова, Наталія Коновалова, Віктор Моргун. Нині колективом керує заслужений працівник культури України Анатолій Кизим.

Впродовж 68 (!) років творчої діяльності «Рампа» доносить велич драматургії народу. “Кістяк” колективу – це учасники з понад 20-ти річним стажем, які постійно працюють над підвищенням свого професійного рівня.

Прикметною є назва найстарішого театрального колективу міста. Саме театральний термін «рампа», як місце для освітлення, є місцем розкриття й показу талантів театралів-початківців, що мають змогу показати свій рівень майстерності прилучанам, за межами нашого міста на Всеукраїнських фестивалях, тим самим примножуючи славу Прилук, як міста мистецького та культурного.

Зразковий аматорський музичний театр юного актора «Парадокс» був заснований у 2000 році Тетяною Погребняк. З 2003 р. колектив працює у статусі «зразковий аматорський», чому сприяли Наталія Сибір та Ярослава Борисенко – наступники Т. Погребняк. Театр «Парадокс» протягом всього свого існування виховує, зворушує, дає духовну чистоту і є одним з крихких

притулків для юних акторів у нашому буремному світі. Він ставить за мету навчити своїх вихованців відчувати красу, розуміти світ, людей та любити театр. Учасники постійно працюють над удосконаленням виконавської майстерності. Сьогодні двері театру «Парадокс» відкриті для всіх, хто бажає поринути в чудовий світ мистецтва. За участь у міських, обласних мистецьких Оглядах театральної творчості, Всеукраїнських фестивалях, театр нагороджений Дипломами, пам'ятними подарунками.

В ряду цікавих самобутніх творчих колективів Міського Будинку культури є заснована у 1964 р. аматорська капела бандуристів, яку очолював Григорій Федосійович Юшка. На даний час відродити минулу славу колективу, якому в 1994 р. було присвоєно звання «народна аматорська», взяла на себе молодий керівник Тетяна Миколаївна Карпенко. У репертуарі капели десятки українських народних пісень, твори на вірші Тараса Григоровича Шевченка. Для мистецької біографії народної капели бандуристів ось уже протягом багатьох років незмінно залишається одна характерна риса – творча самобутність. Капела бандуристів є неодноразовим учасником обласних, міських фестивалів самодіяльної народної творчості. Вона є постійним учасником свята кобзарського мистецтва обласного традиційного «Вересаєвого свята» в с. Сокиринці на Чернігівщині.

Творчу когорту молодіжних колективів очолила у 1992 р. народна аматорська студія вокального мистецтва «Оріон». Кропітка праця колективу під керівництвом Тетяни Вікторівни Власенко була увінчана у 2003 р. званням «народна аматорська».

Нині при студії працює три різновікові групи. Найменшій учасники – ансамбль «Оріончик», старші – ансамбль «Оріон», керівником яких є Анна Олександрівна Ведмідська. В репертуарі колективу багато чудових цікавих номерів, які створюють на сцені яскраве свято. Традиційно колектив є прикрасою святкових заходів міста, району, області. Його учасники постійно беруть участь у Всеукраїнських конкурсах і фестивалях дитячої творчості, стають переможцями, що підтверджують Дипломи за участь у Оглядах, Фестивалях, нагороди, численні Почесні Грамоти, Подяки від міської ради, обласного управління культури.

Пошуками власного репертуару та індивідуальним стилем. вирізняється аматорський (з 2003 р. народний) фольклорний колектив «Горлиця», який заснувала 1996 р. Вікторія Олексіївна Лемещенко. Творче кредо колективу «Горлиця» – збереження фольклорно-пісенних традицій і звичаїв прилуцького краю. Це стверджують постійні етнографічні експедиції до сіл, селищ району. Учасники «Горлиці» у ході фольклорно-етнографічної пошукової діяльності відтворюють обряди Прилуччини. В скарбниці колективу вже понад 100 автентичних народних пісень з сіл, селищ краю. «Горлиця» активно працює, вдосконалює виконавську майстерність, дарує мелодійну українську пісню людям. На даний час колектив бере активну участь у всіх культурно-масових заходах, що відбуваються у місті, за його межами. «Горлиця» – постійний учасник Міжнародних фестивалів і ніколи не повертається додому без нагород.

З 2000 р. в міському Будинку культури діє Народний аматорський фольклорний ансамбль «Калина» на чолі з Марією Іванівною Петренко. Фольклорний ансамбль «Калина» – це завжди свято, гарний настрій та життєдайний ентузіазм, що стверджує й присвоєння учасникам звання «народний аматорський» в 2008 році. Шанують творчість наших земляків і далеко за межами рідного міста. Не перелічити сцен, на яких виступав ансамбль «Калина», нагород, отриманих нею за фанатичну відданість народній пісні. Традиційно ансамбль бере участь у всіх культурно-масових заходах, що відбуваються у місті, за його межами.

В ряду цікавих творчих колективів – аматорський ансамбль народної пісні «Вербиченька», заснований в 1975 році. Звання «народний аматорський» йому присвоєно в 2014 році. До складу колективу входять люди, закохані в українську пісню, тому й репертуар його дуже різноманітний. За роки існування ансамбль неодноразово ставав переможцем у різних конкурсних програмах, займав призові місця, нагороджений Подяками, Грамотами від міської ради Прилук, Дипломами обласного управління культури Чернігова, за участь у Оглядах та Фестивалях.

Прикладом сучасної пісенної творчості є заснований у 2010 р. аматорський вокальний гурт «Не Ждали». До його складу входять

закохані в музику люди. Репертуар колективу дуже різноманітний і складається з численних веселих і журливих, але однаково задушевних пісень, має авторські твори з власним аранжуванням, твори інших відомих авторів. Колектив бере активну участь у всіх заходах і концертах міста, району, області, за її межами. За 10 літ творчої діяльності вокальний гурт «Не ждали» ставав також переможцем у різних конкурсних програмах, займав призові місця, має Подяки, Грамоти, Дипломи Прилук, управління культури Чернігова за участь в Оглядах та Фестивалях, чим сприяє в ряду з іншими колективами створенню різножанрової пісенної палітри Чернігівщини на зламі XX-XXI століть

Народна аматорська студія вокального мистецтва «Камертон» була заснована автором цих рядків у 1992 р. на базі прилуцької середньої школи №10. Згодом колектив отримав творчу прописку в Центрі творчості дітей та юнацтва, а з 2001 р. став членом великої мистецької родини міського Будинку культури, на сцені якого у 2003 р. за плідну творчу діяльність студія «Камертон» отримала Свідоцтво про почесне звання «народна».

З листопада 2010 року вона працює при районному Будинку культури уже не як студія, а враховуючи досвід роботи і цікаві постановки вокальних номерів, як театр естради «Камертон». На чолі колективу з 18-ти учасників вже півроку є Терещенко Інна Анатоліївна. Учасники «Камертону» – переможці міських, регіональних, всеукраїнських, міжнародних конкурсів та фестивалів, активні учасники усіх міських заходів. Колектив відомий не лише у місті, районі, а й за межами Чернігово-Сіверщини. Виступає на запрошення з концертами і в сусідніх областях. На даний час «Камертон» працює над новою вокальною програмою, удосконалює свою виконавську майстерність, щоб і надалі радувати глядачів своїм мистецтвом.

В ряду зі створенням адміністрацією Будинку культури належних умов для творчості численних, вище презентованих колективів, його важливою складовою діяльності є щорічна організація та проведення ряду фестивалів, як-от: міжнародний «Мистецькі барви», Всеукраїнські «Театральна осінь», «Свято танцю», всеукраїнський конкурс акторської майстерності пам'яті Миколи Яковченка, Воздвиженський і Миколин ярмарки.

Так, цьогорічний, вже ХІХ-й, міжнародний молодіжний фестиваль-конкурс «Мистецькі барви» традиційно гостинно зустрів учасників на сцені Будинку культури. У статуті Фестивалю, заснованого автором цих рядків сформульовано його мету – підтримка і розвиток творчих здібностей дітей та молоді, міжміських, міжрегіональних, міжнародних зв'язків представників дитячої, юнацької, студентської, молодіжної творчості; посилення патріотичного виховання населення, формування у молоді національної свідомості та самосвідомості українців, представників етноменшин країни.

У рамках фестивалю-конкурсу реалізується благодійний інклюзивний проект «Мистецька надія», мета якого – в сприянні процесу соціальної реабілітації дітей та молоді з обмеженими можливостями, виявленні їх талантів, розвитку творчих можливостей.

Традиційно у «Мистецьких барвах» беруть участь близько 1000 конкурсанти з різних куточків України та зарубіжжя, серед яких гості із Білорусі, Китаю, Болгарії, Сербії. Як завжди, ми надаємо колективам одну з кращих сцену міського Будинку культури нашого міста з потужним звуком і прекрасним світлом, компетентне незалежне журі, комфортні умови і високий рівень організації заходу.

Основними завданнями молодіжного конкурсу-фестивалю «Мистецькі барви» є залучення дітей, молоді до світу образотворчого, декоративно-прикладного, народного, академічного та естрадного вокалу, сучасної та народної хореографії, інструментальної музики, нових напрямків сучасного мистецтва.

Організаційний комітет формує склад журі, до якого запрошуються викладачі провідних музичних та хореографічних навчальних закладів України, ближнього зарубіжжя з досвідом науково-педагогічної, концертно-виконавської творчості, в ряду яких є народні, заслужені артисти України, заслужені діячі культури України.

Географія учасників з кожним роком шириться, люди їдуть до міста Прилук за новими враженнями, за перемогою, за новими друзями та незабутніми враженнями!

Важливе місце у фестивальному житті Прилук посідає всеукраїнський відкритий конкурс акторської майстерності імені Миколи Яковченка, у ході якого можна познайомитися з Прилуками, мальовничою перлиною Чернігівщини, малою батьківщиною видатного актора театру та кіно України. Конкурс приваблює

молоді таланти з усієї України, підтримує кращі дитячі, молодіжні колективи, сприяє їх самореалізації, подальшому розвитку виконавської майстерності, популяризує театральне мистецтво, підтримує обмін досвідом між творчими колективами, виховує різні верстви глядачів на зразках кращих творів світової драматургії, а також персонажів славетного сміхотворця з історії українського театру й кіно Миколи Яковченка.

Цьому сприяє Програма фестивалю, в якій є: урочисте відкриття, вистави у виконанні учасників і гостей з аматорських театральних колективів, самодіяльних дитячих, юнацьких, молодіжних, студентських театрів, студій України, майстер-класи, творчі зустрічі, яскраве закриття фестивалю. Гості отримують незабутні враження, а головне – бажання дізнатися більше про Миколу Яковченка-славетного прилучанина, талановитого актора, місцеву легенду краю.

Всеукраїнський відкритий фестиваль театального мистецтва «Театральна осінь» – це справжня культурно-мистецька подія не лише для колективу театру, але й для цілого міста, адже публіка має можливість познайомитися з традиціями та новаторством театрів різних міст України. Керівники театральних колективів можуть брати участь у майстер-класах і почути поради професійних фахівців, учасники-гості фестивалю з інших міст мають унікальну можливість познайомитись з містом.

Метою конкурсу є сприяння створенню в Україні умов для організації, становлення й розвитку аматорського театру всіх видів та жанрів. Це сприятиме престижу, зростанню соціокультурного значення театального мистецтва України, його популяризації в культурно-мистецькому середовищі Чернігівщини, регіонах України.

Завданням є створення сприятливих умов для популяризації престижу театальної самодіяльності, зростанню художнього рівня та виконавчої майстерності учасників колективів; пошук форм, шляхів залучення до глядацької аудиторії людей з інклюзією, бажання розвивати в них свій творчий потенціал.

За участю хореографів-аматорів Прилук було засновано всеукраїнський хореографічний фестиваль-конкурс «Свято танцю» на вшанування Всесвітнього дня танцю. Згодом ця традиція реорганізувалася у всеукраїнський хореографічний фестиваль-конкурс, який проводиться з метою підтримки творчого натхнення юних хореографів, їх бажанням пізнати хореографічну спадщину, досягнення в регіонах України. Це сприяло встановленню дружніх контактів між творчими колективами, популяризації мистецтва танцю у молодіжному середовищі, удосконаленню виконавської майстерності та підвищенню художнього рівня аматорського мистецтва. Конкурс-фестиваль «Свято танцю» означив вектори пошуку нових форм та стильових особливостей хореографічного жанру, де кожен учасник має змогу продемонструвати розмаїття творчих здобутків мистецтва танцю як потреби душі.

Доцільно зазначити, що танцівники-школяри й дорослі учасники – солісти, дуети, тріо, колективи шкіл мистецтв, музичних шкіл, дитячих танцювальних студій; середніх загальноосвітніх шкіл, середніх-професійних, середньо-спеціальних навчальних закладів; культурно-дозвільних закладів приїжджають до нашого міста та радують нас своїми виступами, додають глядачам нові враження, що підтверджує й компетентне журі з балетмейстерів-професіоналів закладів мистецької освіти Чернігівщини, міст України.

Культурне життя в Прилуках неможливо уявити без ярмарків. Як відомо, традиції ярмаркування на Прилуччині було започатковано ще за часів козаччини. З середини XIX століття в нашому місті ярмарки проходили п'ять разів на рік. І сьогодні Прилуки продовжують давні традиції, відродивши осінній Воздвиженський ярмарок, у ході якого впродовж двох вересневих днів місто наповнене народними піснями й дитячим сміхом, а в повітрі витає аромат різноманітних наїдків. На ярмарок з'їжджається вся Чернігівщина, гості із сусідніх регіонів України. І це не лише розваги, а, передусім, купівля-продаж, тож власні вироби представляють народні умільці підприємці, кожен з яких створює свій неповторний настрій, що дуже швидко передається усім учасникам події. Саме тут можна з головою поринути в традиції української культури, відчути їх багатство, зрости духовно, отримати безліч вражень, що стверджують українські й іноземні туристи.

Також не менш цікавою подією культурного життя Прилук є Миколин ярмарок, який відбувається наприкінці травня. Він присвячений вшануванню пам'яті вище названого уродженця міста, славного Миколи Яковченка. Талант і творча енергія, якими був щедро наділений видатний сміхотворець, досі живе в серцях прилучан, котрі традиційно щиро і щиро вітають учасників Ярмарку на гостинній прилуцькій землі.

У ці дні є чудова нагода насолодитись різноманітними стравами у вареничній алеї. Спробувати та вдосталь отримати незабутні враження на конкурсі поїдання вареників. Придбати щось для себе цікаве та ексклюзивне з різних куточків України. Послухати народні пісні, зачаруватись запальними танцями, тобто насолодитись всім тим, що нагадує нам якого ми славного роду діти, які в нас особливі традиції та видатні талановиті люди, що прославляють не тільки рідне місто, а й рідну Україну. В ряду учасників ярмарок Карашук Катерина Володимирівна – член Національної Спілки народних майстрів України, яка після виходу 1991 р. на заслужений відпочинок й донині активно займається народною вишивкою. Майстриня встигла стати Дипломантом всеукраїнських виставок "Традиції українського декоративно-вжиткового мистецтва у сучасному одязі" (1990 р.), "Перлини душі" (1992 р.), "Барви Придесення" (1993 р.). Цікаво, що на виставці-конкурсі 1997 р. її вишитий рушник був визнаний кращим в Україні, а у 2001 р. Катерині Семенівні було присвоєно почесне звання «Заслужений майстер народної творчості України».

Отже, мистецькі Прилуки – це важлива складова культурно-мистецького життя Чернігово-Сіверщини. Різноманітна творча панорама зі щорічних музично-театральних конкурсів, фестивалів, діяльність значної кількості різновікових театральних, хореографічних, оркестрових інструментальних естрадних, народних, фольклорних колективів, вокальних аматорських та професійних ансамблів слугують яскравим свідченням збереження та розвитку в місті мистецьких традицій, які на зламі XX-XXI століть збагачують на регіональному рівні національну культуру України.

**ТВОРЧІ КОЛЕКТИВИ
БУДИНКУ КУЛЬТУРИ МІСТА ПРИЛУКИ**



Капела бандуристок



Молодіжний вокально-інструментальний гурт «Не ждали»



Вокальний ансамбль «Оріон»



Оркестр народних інструментів



Народний аматорський театр «Парадокс»



Зразковий ансамбль танцю «Прилучанка»



Зразковий аматорський театр «Рампа»



Молодіжний вокальний гурт «Камертон»



На сцені – «Камертон»



Фольклорний гурт «Калина»



Фольклорний ансамбль «Апломб»



Естрадний оркестр Будинку культури



Фольклорно-сценічні гурти «Горлиця», «Рампа»



Ансамбль сучасного бального танцю «Апломб»



*Карацук Катерина Семенівна Заслужений
майстер народної творчості України.*



*Гузій Василь Андрійович (1914 – 2002).
Художник, заслужений майстер народної творчості.*

НІЖИН МУЗИЧНИЙ В ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ

О. А. Кавунник

В ряду самобутніх, неповторних міст Чернігово-Сіверщини Лівобережної України є старовинний Ніжин. Його унікальність, створена архітектурним ландшафтом церков, будівель XVI-XIX століть, культуротворенням в літературі Миколи Гоголя, в театрі – Марії Заньковецької, в жанрі духової музики – Тимофія Докшицера, Андрія Проценка, хорової – Федора Проценка, в музично-театральних імпрезах Івана та Марії Бровченко XIX-XX століть, привертає увагу дослідників-літературознавців, філологів, музикознавців, театрознавців. Дослідження кожного з них становлять цінне науково-теоретичне джерело пізнання ролі представлених митців, їх наступників у контексті розвитку культурно-мистецького, освітньо-педагогічного, концертно-виконавського аспектів соціотворчості Ніжина в історії та сучасності.

У пропонованій статті на основі дисертаційного дослідження музична історія Ніжина висвітлюється під кутом зору проблеми музичного середовища, яке історично утворюється всією сукупністю музичних явищ, процесів, тенденцій Ніжина. Це – композиторська творчість аматорів і професіоналів, виконавське мистецтво, традиції музичної освіти й виховання, різного роду локальних, регіональних міждержавних контактах, що позначилися на формуванні мистецьких традицій міста, взаємодії різних етнічних музичних надбань у часі й просторі тощо.

Для прикладу, розвитку музикування сприяли домашні музичні вечори в родині Федора Проценка. За участі славетної М. Заньковецької, голос якої зачаровував присутніх, вони розвивали музичні традиції родинного виховання, а культуротворча діяльність Федора Даниловича-хормейстера, педагога, вокаліста характеризувалася благодійністю, що проявлялося в матеріальній підтримці ним підлітків, сиріт з дитячих будинків, яких запрошували до хорових і

оркестрових колективів, навчали музичній грамоті. Важливими були приїзди з 1888 р. М. Заньковецької майже щорічно до Ніжина. Вона проводила режисерські консультації з акторської майстерності в музично-театральній студентській студії в Інституті народної освіти. Згодом, 1906 р. вона ініціювала організацію молодіжної театральної трупи, допомагала становленню в 1909–1910 рр. аматорського театрального гуртка Юхима Скорохода, актора-аматора, за фахом – чоботаря, майбутнього актора київської театральної трупи М. Садовського. Разом зі студентами в 1906 р. Марія Костянтинівна грала в благодійних виставах І. Карпенка-Карого «Суєта», «Батькова казка». Кошти від них було передано революціонерам, засудженим на заслання. Щоправда, офіційно таку акцію ніхто б не дозволив проводити, то ж актриса вдавалася до деяких хитрощів, звертаючись до поліції з проханням дозволити дати вистави нібито на користь хворим акторам. У 1911 р. артисти драматичного гуртка, яким керувала М. Заньковецька, показали у місті виставу «Безталанна» І. Карпенка-Карого. У 1912 р. учасники гуртка вирішили спрямувати кошти за виставу «Наймичка» І. Тобілевича на користь учнів Грецької школи.

Популярність актриси в місті була надзвичайною: студенти-актори студії щиросердно дякували М. Заньковецькій за її гру й сценічно-акторську науку. Зачаровані грою землячки, після вистави прагнули нести її до дому на руках. Одного разу студенти, як згадувала вчителька К. Герасименко-Булига, схвильовані геніальною грою актриси, розпрягли з карети коней і замість них самі везли актрису додому.

Таким чином, мистецьке життя Ніжина в другій половині XIX – 30-х рр. XX ст. сприяло становленню музичного середовища, ознаками якого стала концертно-виконавська діяльність аматорських колективів, гастролі до міста професійних музичних, театральних колективів Києва, Полтави, Чернігова, Санкт-Петербурга. У цей час визначилися форми музичного життя, як-от: утворення творчих об'єднань; літературно-музичні вечори, камерне домашнє музикування; зустрічі з митцями Києва, Чернігова, Полтави.

Було сформовано типи аматорської музичної творчості: вокально-хорової, інструментальної (оркестрова, ансамблева), що

у свою чергу зумовило початок професіоналізації вокально-хорової освіти в навчальних закладах міста, стверджувало національно-хорові традиції у формуванні репертуарної політики в хорових колективах Інституту народної освіти, округовій хоровій капелі Народного будинку, гімназіях міста. Різновекторна культуротворчість Ф. Проценка, М. Заньковецької допомогла становленню музичного середовища Ніжина на зламі XIX–XX століть.

Привертають увагу інноваційні процеси в музичному середовищі Ніжина на межі XX–XXI ст. Вони характеризуються виконавською діяльністю професійних музикантів, векторами музичної творчості аматорських колективів, аспектами творчості ніжинських композиторів означеного періоду. Так, для розвитку музичного середовища Ніжина в другій половині XX ст. вагомою була діяльність музичних колективів освітніх закладів міста, яка стверджувала культуротворчу спрямованість освіти, здатної ініціювати розвиток особистості як реального носія культури.

В ряду яскравих прикладів Ніжинський державний інститут, з 2004 р. університет, імені Миколи Гоголя. Закономірним продовжувачем музично-естетичних традицій Гімназії вищих наук князя Безбородька став відкритий 1964 р. музично-педагогічний факультет, перейменований 2006 р. у факультет культури і мистецтв Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. У контексті становлення та розвитку музично-педагогічної освіти в Україні він посідає вагоме місце, сприяючи процесу гуманітаризації національної освіти, розвитку культуротворчих і природовідповідних традицій музично-педагогічної справи.

З історії питання доцільно зазначити, що суспільно-політична ситуація в колишньому СРСР, починаючи від 1930-х рр., дещо гальмувала розвиток професійної музичної освіти. Це призвело наприкінці 1960-х років до складної ситуації: «у понад 20 тисячах загальноосвітніх шкіл працювало лише 17 учителів співів з музичною вищою освітою та близько 120 з середньою» [236, с. 186]. Відомо, що в червні 1958 р. Рада міністрів УРСР доручила проводити цільову підготовку фахівців музичної освіти загальною кількістю 100 осіб Київській, Львівській, Одеській, Харківській консерваторіям, які належали Міністерству культури УРСР. Проте

на два місяці раніше, у квітні 1958 р., на семінарі ректорів педагогічних вузів України виступив ніжинський ректор Микола Іванович Повод з ініціативою готувати вчителів музики і співів безпосередньо в педвузах. Адже саме в Ніжині був напрацьований певний досвід роботи на філологічному факультеті, де 1957 р. відкрилася кафедра музики і співів. Її створенню сприяли традиції хорової діяльності Ф. Проценка, які продовжив викладач філологічного факультету М. Й. Кінзбургський. Від 1933 р. (після звільнення за спів українських пісень Ф. Проценка з Інституту) він працював культпрацівником, з 1941 р. керував хоровим гуртком. Після війни до 1952 р. вів уроки співу.

За протоколом № 4 від 23.12.1957 р. першими викладачами кафедри музики та співів стали викладачі: класу сольного співу З. А. Курташова, К. Н. Мулюкіна, М. Ф. Кривець (Бровченко), В. Г. Щербаченко; класу баяну: М. М. Коваленко, Є. І. Колобок, С. М. Тевельов; фортепіано: В. К. Поляков, Т. А. Щедрова, Н. М. Сорогожська, О. С. Яковлева; диригування: В. Панарін, В. М. Іконник, Г. М. Сагайдак, Л. М. Тевзадзе; теорії музики І. Ю. Берман; скрипки І. Б. Карпель.

Провідними напрямками в роботі кафедри були навчально-методична, організаційна, наукова, профорієнтаційна діяльність. Для проведення академічних концертів студентів-інструменталістів розроблялися вимоги, серед яких: уміння тримати себе на естраді, психологічна підготовка до виступу. Зверталася увага на самостійну роботу студентів як фактор підготовки до публічних виступів. Із цією метою проводився контроль занять учнів, особливо невстигаючих, влаштовувалися виступи-концерти кращих студентів. Їхніх педагогів заохочували преміями. З перших кроків діяльності кафедри музики і співів особливу увагу звертали на наукову роботу, про що свідчать тези В. К. Полякова «О методике преподавания музыкальных дисциплин в педагогическом вузе», представлені на засіданні кафедри (протокол № 4 від 23.12.1957 р.) [234, с. 2]. Особливе значення надавали плануванню профорієнтаційної роботи, проведенню семінарів із вчителями співів. У контексті розвитку зв'язків зі школами міста голова художньої Ради О. Близнюк організував музичний лекторій, на

якому викладачі кафедри проводили лекції на теми: «Могучая кучка», «Бетховен», «Народна пісня», лекції-концерти з анотаціями творів композиторів М. Глинки, С. Рахманінова, Ц. Кюї.

Діяльність викладачів кафедри музики і співів позначалася активізацією наукових інтересів, прагненням здійснювати дослідницьку мистецтвознавчу роботу. Цьому сприяло і продумане поповнення бібліотечних фондів музичною, музикознавчою літературою, фонозаписами з творів вітчизняної та зарубіжної музики. Педагоги висловлювали свої пропозиції щодо створення в бібліотеці фонду дитячої музичної літератури (З. Куршакова), опікувалися придбанням нот у магазинах (М. Коваленко). З метою купівлі грамплатівок на початку навчального 1957 р. викладач З. Куршакова надіслала листа до Москви на Априльський завод грамплатівок. Усе це свідчило про бажання педагогів кафедри створити належні умови для оволодіння студентами обраного фаху.

Для зручності музичної самопідготовки студентів ректор М. Повод дозволив розпочинати роботу навчального корпусу факультету із сьомої години ранку. Додатково було організовано факультатив з вивчення співів і музики для тих студентів інших

кафедр, які мали музичний хист і бажання. Це сприяло розвитку в Ніжинському педагогічному інституті художньої самодіяльності. Форми студентської творчості з 1960-х років запроваджував кабінет естетики. У 1980–1990-х рр. його незмінним керівником була випускниця закладу Лариса Ростиславівна Нижник, яка десять років опікувалася діяльністю Університету культури, організовувала приїзд державного симфоніч-



*Улюблениці глядачів Наталія
Даньшина – вокал, у рояля –
Ведда Розен*

ного оркестру України, абонементи на концерти викладачів-співаків музично-педагогічного факультету (М. Бровченко, Н. Даньшина, В. Розен, В. Курсон).

До 150-річчя від дня народження М. Гоголя на факультеті було створено комісію на чолі з В. Іконником, розподілено навантаження викладачам, що відповідали за хорову, оркестрову, вокальну підготовку музичних номерів. Програма концерту за участю викладачів і студентів вузу складалася з творів на вірші М. Гоголя у виконанні хору під керівництвом В. Іконника, оркестру народних інструментів під керівництвом М. Мельника, жіночого вокального ансамблю під керівництвом В. Панаріна, вокалістів, читців, виконавців акробатичного етюд. До цих урочистостей В. Іконник написав твір «Ніч» на слова М. Гоголя для мішаного хору.

Труднощі першого року роботи кафедри музики та співів (відсутність навчальних програм, недосконалість існуючих, нестача концертмейстерів) активно вирішувалися, що засвідчують протоколи 1958 р. Було створено відповідну матеріальну базу, складено програми з музичного циклу дисциплін, кафедру було доукомплектовано кваліфікованими спеціалістами Київської державної консерваторії ім. П. І. Чайковського (музикознавець Ніна Аркадіївна Мельник), Мінської консерваторії (баяніст Костянтин Антонович Федотов), Московського інституту ім. Гнесіних (Ведда Абрамівна Розен). У Розпорядженні Міністерства освіти України № 08–388 від 02.08.1958 р. кафедра музики і співів Ніжинського педагогічного інституту ім. М. Гоголя була названа успішною поряд із Київським, Харківським вузами [166, с. 32).

Тож діяльність кафедри музики і співів філологічного факультету стала підґрунтям для відкриття 1964 р. музично-педагогічного факультету. Цьому сприяла науково-педагогічна й методична діяльність п'яти секцій кафедри: хорової – завідувач В. Панарін, вокальної – М. Бровченко, теоретичної – В. Хомяков, фортепіанної – А. Валерська, народних інструментів – К. Федотов.

Поряд з названими педагогами-музикантами значну роль у становленні музично-педагогічного факультету зіграв О. Близнюк – тодішній голова художньої Ради інституту, завідувач кафедри

англійської мови. Чудовий знавець музики і хореографії, О. Близнюк разом з ректором М. Поводом готував до Міністерства освіти України необхідну документацію, піклувався про облаштування приміщень, придбання музичних інструментів. Донині в читальному залі музичного факультету зберігаються стенди про творчість видатних композиторів, зроблені художниками за ініціативи О. Близнюка.

Формування викладацького складу факультету пов'язане з діяльністю вище зазначених перших викладачів кафедри музики і співів філологічного факультету, нині добре відомих музичній громаді України – народного артиста України В. Іконника, заслуженої артистки України М. Бровченко, дипломантки Варшавського радіоконкурсу «Шопен вічно живий» В. Розен. Від часу заснування кафедри, далі – факультету на ньому продовжували працювати М. Мельник (до 1995 р.), М. Коваленко (до 1983 р.), М. Бровченко (до 1997 р.), Н. Даньшина (до 2002 р.), В. Розен (до 2003 р.), К. Федотов (до 2006 р.). Кожен з них розробив свої методики навчання вокально-хорової та інструментально-виконавської майстерності студентів.



*Учасники Республіканської конференції 1978 р. у м. Суми.
В центрі (І ряд) фольклористи: Валентина та
Володимир Дубравіни, композитор Дмитро Кабалевський,
II ряд – Наталія Даньшина (праворуч п'ята)*

Підтвердженням цьому стали успішні виступи інститутського студентського хору на чолі з В. Іконником й оркестру народних інструментів, яким керував М. Мельник, на великих сценах Києва й Москви. Так, грошову премію (1958 р.), грамоту Міністерства освіти (1961 р.) отримав В. Іконник за виступи зі звітними концертами в Києві: у Будинку вчителя, у Великому залі консерваторії (нині НМАУ) ім. П. І. Чайковського, технологічному інституті харчової промисловості. Переконливим був успіх і визнання студентського хору в Москві під час виступу в Колонному залі на концерті, присвяченому 100-річчю з Дня смерті Т. Г. Шевченка, та в Московському Міжнародному університеті дружби народів ім. Патриса Лумумби на Всесвітньому фестивалі молоді і студентів. Свідки тих виступів пригадували голосно сказану фразу головного режисера концерту: «Ось так треба співати, як ніжинці». З часом звучанням хору були вражені такі знані митці, як А. Штогаренко, Д. Кабалевський, А. Хачатурян, що у 1970-х рр. приїздили до Ніжина.

З відкриттям 1964 р. музично-педагогічного факультету почався новий етап розвитку оркестрово-інструментального та вокально-хорового виконавства в культурі Ніжина. Так, на факультеті завдяки викладачу-хормейстеру А. П. Лашенко було засновано студентський вокально-інструментальний октет, учасники якого протягом чотирьох років виконували сучасні естрадні пісні, джазові композиції. У міському Будинку культури А. Лашенко організував і керував безоплатно протягом півтора року хором хлопчиків чисельністю в сто (!) учасників.

Отже, впродовж 55 років на музичному факультеті постала яскрава когорта викладачів-ветеранів і молодих фахівців, які продовжили розвиток форм музично-естетичного виховання молоді. Підтвердженням тому – посібники, програми, методичні матеріали з музики для загальноосвітньої школи доктора педагогічних наук О. Ростовського, одного з перших студентів факультету. Важливу науково-педагогічну цінність мали монографії, хрестоматії з музичної фольклористики й етнології кандидата мистецтвознавства, професора В. Дубравіна, з диригентсько-хорової майстерності дослідження кандидатів педагогічних наук Л. Костенко, С. Хлебів, з музичного

краєзнавства – кандидатів мистецтвознавства Л. Дорохіної, Т. Ляшенко, О.А. Кавунник; з музичної педагогіки – кандидатів педагогічних наук Ю. Ростовської, О. Щербініної, Л. Гусейнової, О. Коваль, О. Спіліотті, Ю. Дворніка, О. Пархоменка.

Таким чином, музичний факультет Ніжинського педагогічного інституту ім. М. Гоголя став у форватері розвитку музично-педагогічної освіти України. Він посідає чільне місце в системі музично-професійної підготовки студентів. Науково-педагогічні праці, монографії, посібники, хрестоматії викладачів факультету не тільки слугують практичним підґрунтям у навчальній підготовці студентів, але й сприяють формуванню в них навичок науково-дослідницької та музично-естетичної роботи, необхідних для обраного фаху: учитель музики, хореографії, режисер музично-виховних заходів загальноосвітніх, мистецьких закладів, педагогічних училищ, ліцеїв України.

Одним із прикладів інноваційної політики професорсько-викладацького складу факультету (з 2004 р. – факультет культури і мистецтв) став започаткований 2002 р. професором кафедри диригентсько-хорової майстерності, заслуженим діячем культури України Людмилою Юріївною Шумською мистецький проект – «Всеукраїнський юніорський конкурс вокальної, диригентської та інструментально-виконавської майстерності». Він спрямований на демонстрацію виконавського рівня учнів музичних шкіл, ліцеїв, музичних, педагогічних, культурно-освітніх училищ областей України.

Серед освітянських закладів Ніжина важливу роль у розвитку музичного мистецтва на сучасному етапі відіграє дитяча музична школа. Вона стала першим дитячим музичним закладом, який відкрився коштом держави через 27 років після дворічного існування вищезгаданої платної музичної школи чеха Сплівача. Час заснування закладу подається у двох цифрових вимірах: 1942 і 1943 рр., які припадають на період Другої світової війни. Існує інформація про відкриття музичної школи в часи окупації міста, однак документи про це не збереглися. Архіви подають перший наказ директора Михайла Медведєва, виданий 16 вересня 1943 р. – наступного дня після визволення міста від ворога. У школі було п'ять спеціальностей: фортепіано, скрипка, духові інструменти, спів, а

також балет. Тобто ця музична школа одразу позиціонувалася як школа мистецтв. Спочатку навчання в закладі було платним і проводилося в кількох приміщеннях. Серед перших вихованців школи були М. Бровченко та Еліна Бистрицька, нині народна артистка СРСР. У 1960–1978-х рр. директором був Петро Іванович Коваль – випускник Київської консерваторії ім. П. І. Чайковського (клас труби професора В. Яблонського). За період керівництва він організував будівництво типового приміщення для музичної школи. За його клопотанням школа отримала чотири роялі, комплекти оркестрів духових і народних інструментів. У той період випускниками школи стали нині відомі митці сучасності Л. В. Костенко – заслужена діячка мистецтв України, диригент хору «Світич» Ніжинського університету імені Миколи Гоголя, О. В. Костін, композитор, народний артист України, лауреат Національної премії ім. Т. Г. Шевченка (1992 р.), Г. Л. Тимошенко – директор першої на Чернігівщині хореографічної школи, заслужений працівник культури України.

Починаючи з 1982 р. дитячою музичною школою керує Сергій Олександрович Голуб, диригент-хормейстер, заслужений працівник культури України (1993). Він зберігає започатковані попередниками традиції чуйного ставлення до дітей, створює умови для їхнього всебічного музично-естетичного розвитку. Так, на шостому десятиріччі школи було відкрито два нових відділення – хорового та естрадного співу, продовжують активно працювати шість учнівських колективів, а за показниками навчально-методичної роботи Ніжинська музична школа вважається першою серед шкіл музично-естетичного виховання в області.

За 75 років існування музичної школи її випускниками стали понад три тисячі учнів, кожен третій з яких продовжив музичну освіту у вищих музичних закладах України (Одеська консерваторія ім. А. Нежданової, Харківський інститут мистецтв імені І. Котляревського, Чернігівське музичне училище ім. Л. Ревуцького, факультет культури і мистецтв Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя), (Російська академія музики імені Гнесіних, Санкт-Петербурзька консерваторія ім. М. Римського-Корсакова). Випускники школи нині працюють її педагогами, прагнучи

збагатити внутрішній світ юних музикантів, навчають їх основам сценічно-виконавської культури, залучають до участі в обласних конкурсах з хорової, інструментальної, оркестрової музики, олімпіадах з музичної теорії та літератури. В атмосфері взаємоповаги і творчого натхнення працювали, вічній пам'яті А. П. Тарапун, О. М. Шевчун, А. В. Смаль, В. Черняк. Зі старшої генерації продовжують працю О. М. Апостол, Л. І. Єсипенко, Н. М. Черняк, Н. Фатюк, з середньої генерації – Г. М. Маценко, І. М. Марченкова, молоді спеціалісти А. В. Андрук, С. А. Костенко, В. М. Тюріна. Стараннями вчителів у школі створено учнівські колективи, які неодноразово ставали переможцями обласних та Республіканського конкурсів: ансамбль баяністів (керівник В. Смаль), ансамбль бандуристок (керівник О. Апостол), оркестр духових інструментів (керівник В. Карпенко), ансамбль скрипалів (керівник Ю. Марченков). У 2005 р. за ініціативою викладача Н. Крутько було створено театр пісні «Vivat».

Зразковий хор музичної школи «Сяйво» на чолі з диригентом С. Голубом став лауреатом міжнародних та всеукраїнських дитячих хорових конкурсів, серед яких: «Співає Київщина» (1999, 2001), «Південна Пальміра» (Одеса, 2000), «Артеківські зорі» (2002, 2004, АР Крим), «О, Мати Божа, о, Райський цвіте» (2004–2005, Тернопіль). У 2006 р. на конкурсі «Артеківські зорі» колектив отримав Гран-прі «Кубок Авдієвського. Хор «Сяйво» з успіхом виступав на головних сценах столиці – в Колонному залі ім. М. Лисенка національної філармонії України, Палаці культури «Україна», музично-драматичному театрі ім. Т. Шевченка в Чернігові, співав у Володимирському соборі в Києві, Троїцькій церкві в Тернополі, Петропавлівській церкві в Новгород-Сіверському, у смт Іржавець Чернігівщини – батьківщині Л. Ревуцького. Протягом двох десятиріч цей колектив здійснив концертні турне до Ялти і Гурзуфа, Лубен і Глухова, Новгород-Сіверського і Лебедина, Батурина і білоруського міста Гомель. Колектив – незмінний учасник культурно-мистецьких заходів у Ніжині та Чернігові.

Значну культуротворчу функцію в музичному арсеналі Ніжина виконує Училище (з 2018 – фаховий коледж) культури і мистецтв, якому 2000 р. присвоєно ім'я М. Заньковецької. Історія закладу,

відкритого 1908 р. як комерційне училище, протягом наступного півстоліття свідчить про його докорінну перепрофорієнтацію в заклад гуманітарного типу. Етапи його реформування у першій третині ХХ ст., як-от: училище – школа – технікум, пояснюються загальною історичною ситуацією радянської доби та тогочасними вимогами щодо підготовки фахівців для народного господарства. Тож, у 1934 р. «технікум комуністичної освіти» реорганізується на бібліотечний технікум, у якому були дві спеціальності: бібліотекар, інструктор організаційно-масової роботи. У роки Великої Вітчизняної війни, починаючи з 1941 р. і до звільнення міста у вересні 1943 р., заклад не працював. Навчання відновилося в жовтні 1943 р. водночас з реорганізацією його в технікум підготовки культурно-освітніх працівників, який упродовж наступних десятиліть конкретизував назву, лишаючи стабільним культурно-освітній профіль. З 1961 р. заклад функціонує як училище культури і мистецтв, у якому поряд з уже існуючими відділами – бібліотечним і клубним – було введено нові музичні: диригентсько-хоровий, народних інструментів, духових інструментів (1962). У 1972 р. відкрилося хореографічне відділення за спеціалізаціями: класичний, народний, бальний танець. До педагогічного складу училища влилися випускники Львівської консерваторії ім. М. Лисенка, Донецького Інституту мистецтв, Одеської консерваторії ім. А. Нежданової, Київського національного університету культури і мистецтв.

Свідченням вагомості концертно-сценічної діяльності учнів Училища в культурному житті міста, Чернігівщини стали щорічні творчі звіти в Ніжині, участь в обласному Покровському ярмарку, фестивалі «Дружба» в смт Сеньківка, розташованому на межі трьох кордонів – України, Білорусі, Росії, обласних фестивалів духової та духовної музики, усеукраїнському хореографічному конкурс-фестивалі ім. П. Вірського. Улюбленці ніжинських глядачів – фольклорно-сценічний гурт «Народна криниця» (керівники Ольга та Іван Синиці), ансамбль танцю «Ніжин» (керівники Людмила Барадуліна й Марія Ляпіна) – стали лауреатами численних міжнародних фольклорних і танцювальних конкурсів. Виступи колективів засвідчують активну культурно-мистецьку й освітньо-виховну працю педагогічного колективу Училища.

При Училищі 1991 р. відкрилася школа мистецтв – заклад початкової мистецької освіти, спрямований на підготовку учнів до вступу в Училище. Відповідно до існуючих в останньому спеціалізацій у школі відкрито відділи: хореографічний, художній, музичний (інструментальний і хоровий). Музичні колективи школи – дитячий хор, хореографічні колективи, інструменталісти – беруть активну участь у музичному житті Ніжина: виступають з концертами на Покровському ярмарку, до Дня вчителя, на міському святі останнього дзвоника, концертах пам'яті Т. Шевченка, творчих звітах.

Так, учні художнього відділення закладу брали участь у мистецьких змаганнях республіканського рівня: виставки-конкурси «Погляд дитини у ХХІ ст.» (Київ, 1999 р.), «Мій рідний край – квітуча Україна» (Київ, «Український дім», 2000), «Казки народів світу» (Київ, «Український дім», 2001). Юні піаністи й вокалісти беруть участь у Всеукраїнських юніорських та обласних конкурсах (Н. Тишкова – IV місце, Чернігів, 2001; К. Пічкурєнко – лауреат Всеукраїнського фестивалю мистецтва академічного співу «Українське бельканто», Донецьк, 2001).

Відкриття в Ніжині 1994 р. першої в області хореографічної школи стимулювало розвиток мистецтва бального танцю. Бажання оволодіти елегантністю й граціозністю, вишуканістю та галантністю, характерними для бального танцю, починаються з розуміння виконавцями гармонії танцю й музики, кольорів костюмів і світлоєфектів. Не випадково, кожен концерт учнів хореографічної школи – це феєричне видовище, де розгортається різнобарвний калейдоскоп-репертуар бальних танців: віденський вальс, блюз, ча-ча-ча, самба, джайв, румба. До навчальної програми входить вивчення національних танців: українських, російських, єврейських, латиноамериканських.

Широку популярність серед учнів, педагогів та батьків має Музей національних костюмів, відкритий у школі 2004 р. Він містить унікальні експонати з різних регіонів України та районів Чернігівщини. При школі створено танцювальні колективи «Квіти України» (керівник О. Пархоменко, 1995 р.), «Імпульс» (керівник І. Ахметова, 1998), «Шанс» (керівник І. Мірошник, 2004). Так, зразковий ансамбль народного танцю «Квіти України» у творчому

змаганні з дитячими українськими колективами отримав диплом на I Всеукраїнському фестивалі народної творчості ім. П. Вірського в 2003. Ансамбль сучасного танцю «Імпульс» 2004 здобув диплом III ступеня на регіональному молодіжному фестивалі «Мистецькі барви» в Прилуках. Почесну нагороду (диплом I ступеня) отримала Ніжинська хореографічна школа на Першому фестивалі авторських програм у Новій Каховці в 2003 р.

Більшість випускників школи продовжують навчання в Київському національному університеті культури і мистецтв, Ніжинських державному університеті ім. М. Гоголя, Училищі культури і мистецтв ім. М. Заньковецької, Рівненському гуманітарному та Чернігівському педагогічному університетах.

Таким чином, у контексті тріади освіта – навчання – виховання в Ніжині у 1960–1980-х рр. сформувався потужний навчально-освітнянський потенціал художньо-естетичного спрямування: музичного та хореографічного. Професійні й аматорські колективи кожного з них сприяють динамізації культуротворчих процесів у музичному середовищі Ніжина. Їх репрезентують:

- типи соціокультурного спілкування (регіональні, всеукраїнські, міжнародні концерти, конкурси, фестивалі);
- види творення в суспільно-просторовій структурі міста: аматорська і професійна музична (вокальна, хорова, камерно-інструментальна, оркестрова) та хореографічна (народний, класичний, бальний) діяльність.
- форми урядування (спонсорські внески, благодійні внески, державне адміністративне фінансування закладу, міської та районної рад депутатів).

У таких параметрах освітньої парадигми національної культури розкривається світоглядна позиція викладачів і студентів закладів освіти як суб'єктів соціокультурної діяльності Ніжина.

Наступний, другий, етап професіоналізації музичного виконавства в Ніжині становлять 1980–1990-ті рр. Він характеризується урізноманітненням виконавських традицій концертно-сценічної діяльності викладачів музично-педагогічного факультету. Зокрема, ознакою стало утворення 1986 р. «Ніжинського дуету баяністів» у складі молодих фахівців факультету – М. Шумського і В. Дорохіна,

нині – заслужених артистів України, доцентів кафедри інструментально-виконавської майстерності університету. Цей дуєт – високопрофесійний ансамбль, що продовжив виконавські традиції засновників національного баянного мистецтва М. І. Різоля, І. М. Яшкевича. Баяністи є незмінними учасниками міських урочистостей і професійних свят. Вони провели понад 100 концертів у містах України, понад 25 виступів за кордоном: у Росії, Білорусії, Німеччині, Польщі. Дуєт став лауреатом п'яти міжнародних конкурсів-фестивалів, а саме: у місті Бішкек Татарстані (1992 р.), Першого міжнародного конкурсу дуєтів баяністів і акордеоністів у Москві й Ржеві (2005 р.). На I міжнародному конкурсі баяністів та акордеоністів «Акорди Львова», який відбувся у Львові 2006 р., дуєт баяністів отримав Гран-прі, а в Харкові того ж року став лауреатом III Міжнародного фестивалю слов'янської музики. За ініціативою баяністів у Ніжині 2007 р. з нагоди 25-річчя діяльності дуєту було проведено міжнародний Баян-фест «Сіверська весна». Творчий імідж кожного сприяв утворенню тандему високопрофесійних баяністів-виконавців, які мають багато спільних форм культуротворчості: педагогічної, просвітницької, науково-методичної.

У ряду існуючих у 1970–1980-х рр. у Ніжині аматорських хорових колективів слід назвати хор заводу «Ніжинмаш» (Л. Дорохіна), хор заводу «Прогрес» (О. Синиця), хор лікарів (З. Ястремська), хорову капелу вчителів (М. Данарик, З. Ястремська, Л. Вишнева), дитячий хор хлопчиків (А. Лашенко) Розвиток хорового виконавства в Ніжині ствердив вагомість цього виду музикування як одного з найбільш демократичного та ментально традиційного в музичному житті Ніжина. Особлива роль у формуванні музичної культури міста належить Марії Федорівні Бровченко – співачці, старшому викладачу кафедри вокально-хорової майстерності Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Її 40-річна педагогічна діяльність, увінчана 1997 р. званням «Заслужена артистка України», сприяла формуванню й розвитку ніжинської вокальної школи.

Привертає особливу увагу творча доля Наталії Дмитрівни Даньшиної. Займатися вокалом їй порадив видатний російський тенор, професор С. Лемешев під час прослуховування в 1955 р. до Московської консерваторії ім. П. І. Чайковського. З початком у

1960-ті рр.. педагогічної діяльності Н. Даньшина – активна учасниця численних концертів у містах і селах Чернігівщини. Добре відомий у Ніжині та області вокальний дует, створений 25 років тому Аллою Хоменко та Валентиною Коробко. На київській сцені вокальний дует з концертом виступав у музеї Марії Заньковецької, концертних залах «Золоті ворота» (Київ, 1995 р.), «Галереї Лаври» (1998 р.), у Меморіальному будинку-музеї ім. М. Лисенка (Київ, 2006 р.). У 1985 р. дует брав участь у телетурнірі «Сонячні кларнети», здійснив запис на телеканалі УТ-1. У 1995–2001 рр. вокальний дует був незмінним учасником музичних вечорів «Художньої вітальні», організованої при ніжинському краєзнавчому музеї.

Свідченням значимості діючих у Ніжині музичних аматорських колективів є перелік престижних міжнародних і регіональних конкурсів та фестивалів кінця ХХ – початку ХХІ ст., участь у яких брали ніжинські музиканти. Так, у 1960-х рр. це – Всесвітній фестиваль молоді і студентів у Москві (1961), у 1970–1980-х рр. – київський телетурнір «Сонячні кларнети». Починаючи з 1990-х рр. ніжинські виконавці брали участь у численних музичних проєктах, а саме:

- української хорової музики: ім. М. Леонтовича (Київ, 1997) «Артеківські зорі» (Крим, 2002, 2004, 2006), «Південна Пальмира» (Одеса, 2000), «Співає Київщина» (Київ, 1999, 2001), «О Мати Божа, о Райський цвіте» (Тернопіль, 2004);
- зарубіжної хорової музики: ім. Й. Брамса (Німеччина, 1999, 2001, 2007), «Університети співають» (Польща, 2003);
- вокально-інструментальні: «Міжнародний фестиваль слов'янської музики» (Харків, 2006); «Дружба» (сміт Сеньківка – щорічно);
- інструментальні: «Акорди Львова» (2007), «Грай баян» (2005), «Сіверська весна» (Ніжин, 2007);
- фольклорно-етнографічні: «Вересасве свято» (1993), «Кролевецькі рушники» (1994), «Спадщина» (1995), «Красная горка» (Росія, 2004);
- композиторської творчості: «Рябиновые грёзы» (Росія, 1999), «Московская осень» (2002);
- міжнародні конкурси інструментальної ансамблевої музики: Прага, Париж (1996), Москва (1998), Куйбишев (1997).

Музичними візитівками старовинного Ніжина, починаючи з 1990-х рр. стали молодіжний університетський хор «Світич», дитячий зразковий хор «Сяйво» музичної школи, студентський духовий оркестр і фольклорно-сценічний гурт «Народна криниця» з Училища культури і мистецтв, фольклорно-етнографічний інструментальний ансамбль «Ніжинські музики», фольклорний ансамбль «Червона калина», хор ветеранів війни та праці при міському Будинку культури. Нині активними учасниками мистецького життя в Ніжині є:

- хорові колективи: дитячий «Сяйво» і театр пісні «Віват» музичної школи ; студентський хор «Світич» НДУ ім. М. Гоголя; хор ветеранів війни та праці міському Будинку культури; церковний хор «Воскресіння» Ніжинського кафедрального Собору Всіх Святих Української православної церкви.

- фольклорні гурти: народно-сценічний фольклорний гурт «Народна Криниця» КЗ НФККіМ ім. М.Заньковецької, ансамбль народної пісні «Червона калина», студентський фольклорний ансамбль «Калинонька».

- танцювальні колективи: «Поліська веселка» Будинку культури Ніжина, молодіжний ансамбль бального танцю «Ритм», дитячий танцювальний ансамбль «Квіти України», студентські танцювальні «Ніжин», «Забава», дитячий ансамбль танцю «Вікторія».

Так, творчий шлях молодіжного хору «Світич» НДУ ім. Миколи Гоголя розпочався у 1993 р.. Дебют колективу відбувся на урочистому концерті з нагоди тисячоліття Ніжина, де були виконані хорові твори «Ніч» В. Іконника на слова М. Гоголя, «Пісня про Україну» Т. Петриненка. Міцним фундаментом формування активної культурно-мистецької політики «Світича» стали 1990-ті роки – часи становлення української державності, які викликали усвідомлений відбір репертуару, а саме – популяризацію здобутків національної хорової музики. Ювілейні концерти з нагоди першого десятиріччя «Світича», які відбулися у 2003–2004 рр. в актовому залі університету в Ніжині й Колонному залі імені М. Лисенка Національної філармонії України у Києві отримали високу оцінку музикантів-професіоналів, зокрема, народної артистки України, лауреата Шевченківської премії, композиторки Лесі Василівни Дичко, яка сказала, що «молодіжний хор „Світич“ – презентант високого освітнього іміджу ніжинської вищої школи».

– Колектив багато традиційно гастролює в Україні та за кордоном: у Польщі, Італії, Угорщині, Австрії, Німеччині, Білорусі, Франції, Туреччині. Його сценічно-виконавській культурі притаманна досконала вокально-хорова академічна манера звучання, сценічна вишуканість й артистичність. У такому контексті набутий хористами-аматорами вокально-хоровий досвід виявив себе під час виступів у Соборах угорської столиці Будапешту, польського міста Познань, австрійського Лінца, німецького Вернігероде. Хористи співали в 15 храмах України та країн Європи, що, безумовно, не могло не вплинути на формування духовної сутності молодого людини – майбутнього вчителя фізики, історії, іноземних мов, сприяло прилученню їх до високих традицій православного світу.

Концертно-виконавський досвід колективу завдяки його незмінним керівникам-диригентам Л. Костенко та Л. Шумській, сприяв формуванню такого репертуару, що дозволив визначити 4 програми, диференційовані за жанрами: українська духовна музика; обробки українських народних пісень; твори українських композиторів; твори зарубіжних композиторів. Репертуар «Світлича» свідчить, що хор творчо продовжує розвивати національні хорові традиції, серед яких: звертання до фольклорних зразків, української сакральної музики та творів сучасних композиторів, зарубіжної хорової спадщини. Молодіжний хор «Світлич» Ніжинського університету посідає чільне місті в контексті розвитку хорового мистецтва Ніжина 90-х рр. XX – початку XXI ст.

На межі XX–XXI століть поряд із музичними аматорськими колективами в культуротворчих процесах міста значну роль відіграють танцювальні колективи. Їх реєстр очолив ансамбль «Поліська веселка», створений 1955 р. в Будинку культури Ніжина Ольгою Олександрівною Ревун, одним з перших хореографів-професіоналів у місті. Її наступниками стали Людмила та Анатолій Бorigіни. Вони продовжили зберігати мистецькі традиції одного з найстаріших аматорських танцювальних колективів Ніжина. У 1969 р. «Поліську веселку» очолив балетмейстер-постановник Анатолій Андрійович Бorigін. Під його керівництвом ансамбль отримав звання «народний» (1970 р.), став лауреатом Республіканського фестивалю самодіяльної народної творчості (1970 р.), учасником республіканського телетурніру «Сонячні

кларнети» (1974 р.). Виступи колективу трансливалися по республіканському телебаченню під час звіту на обласному фестивалі мистецтв «Мелодії дружби» (1974 р.). Хореограф сприяв становленню й розвитку в місті жанру бального танцю. Був активним учасником обласного науково-методичного семінару бального танцю, семінарів у Харкові, у м. Володимир (Росія). Як танцюрист, за плечима якого участь у Херсонському ансамблі пісні і танцю «Веснянка» (1965–1966 рр.), робота в Державному Буковинському ансамблі пісні і танцю (1966–1967 рр.), намагався створити різні види ансамблю (дует, тріо). Так, утворився танцювальний дует у складі Людмили Бorigіної і Миколи Марченка, які стали призерами обласного конкурсу бального танцю 1972 р. У творчому доробку А. Бorigіна різножанрові та різностильові хореографічні постановки «В єдиній родині», «Ніжинські огірки», «За околицею», «У нас у селі весілля», «Ай да дівчата», «Буремні роки», хореографічного дуету «Танго» у виконанні подружжя Бorigіних.

Вихованці Анатолія і Людмили Бorigіних, зокрема Т. Проніна, М. Марченко, М. Ляпіна, продовжують розвиток жанрів хореографічного мистецтва: класичного, народного і бального танцю. Завдяки зусиллям його учениці Галини Тимошенко в місті 1980 р. був створений ансамбль бального танцю «Ритм».

У творчій біографії «зразкового», з 1988 р., ансамблю бального танцю «Ритм», є виступи на різноманітних сценах, як-от: на Фестивалі культури у таборі «Артек» (1991 р.), телепередачах «440 герц», «Наш музичний клуб», «В гостях у Попелюшки» на Центральному каналі у Москві (1992 р.), зйомках програми «Фант-Лото Надія» на УТ-1 у Києві (1993 р.), Президентському концерті у Національному театрі опери та балету, на Майдані Незалежності у Києві (1995 р.). Завдяки ініціативі Г. Тимошенко в Актівій залі НДПІ ім. М. Гоголя 1988 р. був проведений фестиваль бального танцю «Фантазії весни» за участю танцювальних пар з міст України, Румунії, Болгарії, Македонії, Росії, Білорусі.

Таким чином, творчість ніжинських колективів в ряду яких вирізняються соціокультурною значимістю хор ветеранів (диригент І. Литвинець), фольк-гурт «Червона калина» (заснована Р.М. Пузирьовою в Будинку культури міста) сприяє збагаченню різножанрової культурно-мистецької палітри Ніжина, в якому

зберігаються закладені славетними митцями країни-уродженнями міста музичні, театральні, хореографічні традиції та інновації національної культури України. Їх концертно-виконавська й театральнo-сценічна діяльність мала вплив на розвиток музично-педагогічної освіти й виховання в кожному з названих закладів.

Аматорські колективи Ніжина минулого та сьогодення становлять яскраву сторінку культурно-мистецького життя Ніжина. Вони створюють сприятливі умови для прояву соціально-комунікативних функцій містян, гостей Ніжина, викликають катарсис у почуттях глядачів, слухачів, стверджують почуття гідності за власну культуру, її творців, причетність кожного до творення історії рідного краю.

У такому контексті одним із найважливіших чинників, що визначають собою неповторність музичного середовища Ніжина, є співіснування музичних традицій різних етнічних меншин, зокрема грецької, польської, єврейської, асирійської, тобто наявність у зазначеному соціо-локусі певної мультикультурної моделі. Формування останньої є тривалим історичним процесом, що несе на собі відбиток не лише локальної історії Ніжина, але й загальних геополітичних особливостей, а отже, і культурних процесів в Україні.

Прояв змістовно-творчого, а не формально-статичного ставлення до спільної справи посилює соціокультурний феномен аматорського мистецтва – форми вільного обрання діяльності, обумовленої потребою художнього самовираження. Аматорська музична діяльність стає вагомим чинником формування духовних цінностей особистостей – співаків, хористів, інструменталістів, танцюристів, створює локально-самобутнє духовно-культурне середовище, що набуває соціальної значущості. Органічне співіснування в ньому форм професійної та аматорської діяльності свідчить про демократичність музичного життя – сутнісної складової духовної культури ніжинців.

Її складовою є мистецький доробок композиторів-аматорів і професіоналів Ніжина в другій половині ХХ ст. Представники цієї галузі музичного мистецтва становлять приклад для творчo-потенційного розвитку міста як культурного соціо-локусу. Композитори Ніжина належать до когорти музичних аматорів і працюють в жанрах камерно-вокальної, камерно-інструментальної, оркестрової та хорової музики. Автори пишуть для різного складу виконавців: солістів-вокалістів, інструменталістів, вокальних ансамблів

(дуєт, тріо), хорових і вокально-інструментальних колективів. З-поміж цього доробку важливою складовою для спільної скарбниці національної музичної культури стали твори сакральної духовної музики, пісні для дітей молодшого й середнього шкільного віку, написані ніжинськими композиторами.

Доробок композиторів свідчить про увагу авторів до «ніжинської тематики», представленої творами М. Мельника «Над Поліським краєм», Л. Міклушова «Поліський край», І. Синиці «Пісня про Ніжин».

Важливу сторінку мистецького середовища Ніжина становить музично-театральний колектив, в якому з 2010 р. проводиться єдиний в Україні Міжнародний театральний фестиваль жіночої творчості ім. М. Заньковецької.

Дослідження мистецького надбання ніжинців сприятиме створенню цілісної картини музичного життя міста, діячі якого підтримують розвиток національних культурно-мистецьких традицій України в цілому.

Відтак музичне середовище Ніжина виступає як сукупність усіх музичних аспектів культури міста в історії та сучасності і формується завдяки творчій діяльності музикантів-професіоналів і аматорів, представників академічної, традиційної, естрадної музичної культури. Його осмислення сприяє пізнанню соціального досвіду нації, історико-культурної пам'яті етноспільноти, зумовлює виявлення специфічних локально-регіональних особливостей музичного життя певних соціо-локусів.

Література

1. Кавунник О.А. Музичне середовище Ніжина / О.А. Кавунник / монографія. – Ніжин. – 2016. – 318с.
2. Кавунник О.А Музиканти Ніжина / О.А. Кавунник //Музично-краєзнавчий довідник. – Ніжин 2007. – 230 с.
3. Кавунник О.А. Тимофій Докшицер – трубач-легенда // монографія. 2 видання доповнене, з ілюстраціями. – Ніжин. – 2008 р. – 118 ст.
4. З історії та сьогодення мистецького Ніжина // Зб. наук. праць НДІ Українознавства МОН України. – К., 2005. – Т. 6. – С. 215–219.
5. Музичний родовід Ніжина: риси мистецького життя етнічних меншин міста // Зб. наук. праць викладачів ун-ту. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2006. – С.157–169.



*Секція вокалу кафедри вокально-хорової майстерності.
У мікрофона Валерій Курсон*



*Диригент, народний артист України Микола Шумський
зі зведеним оркестром народних інструментів у фіналі
урочистого концерту пам'яті Тараса Шевченка (Ніжин, 2018)*



Національна філармонія України.
Третій Всеукраїнський хоровий конкурс
ім. М. Леонтовича (Київ, 1997)

*Молодіжний хор «Світич» на сцені Колонного залу
Національної філармонії України*



*На сцені — перші учасники ансамблю танцю «Забав»
НДУ ім. Миколи Гоголя*



*Академічний хор коледжу культури і мистецтв
ім. М. Заньковецької м.Львів, 2017*



*Духовий оркестр і ансамбль барабаниць Коледжу культури і
мистецтв ім. М. Заньковецької на Обласному параді оркестрів.
Диригент Л. В. Кавунник. Чернігів, 2016.*



*Народний хор Коледжу ім. М. Заньковецької на відкритті
Обласного фестивалю «Пливи, мій віночку» ім. І. Синиці,
Ніжин, 2019*



*Ансамбль танцю «Ніжин» Коледжу ім. М. Заньковецької,
керівники М. Ляпіна, С. Сварська*



Зразковий хор «Сяйво» та диригент заслужений працівник культури України Сергій Голуб-учасники творчого Звіту мистецьких колективів Чернігівщини, Палац Україна. Київ-2002р.



Ансамбль танцю «Арабеск» Будинку дітей та юнацтва Ніжина, керівник О. Лисиця



Зразковий ансамбль бального танцю «Ритм» кер. Г. Тимошенко



*Керівник ансамблю «Квіти України» Олександр Пархоменко
у хореографічній композиції «Ніжинські огірки»*



*Ніна Крутько — солістка Будинку культури,
керівник театру пісні «Vivat»*



*Хор ветеранів Будинку культури
Керівник Ірина Литвинець*



Дитячий зразковий ансамбль танцю «Вікторія» кер. В.Вишнева



*Фольклорний ансамблю «Червона калина»
Керівник (у центрі) Раїса Пузирьова
Київ, Майдан 2004. (З фотоархіву С. Д. Івашенка)*



*Славетний хор ім. Григорія Верьовки
та Герой України Анатолій Авдієвський
на сцені Акткової зали НДУ ім. М. Гоголя, 2011*



*У оточенні гостей — хору «Дзвін»
Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова
диригенти Галина Савчук, Людмила Шумська,
Людмила Костенко, Сергій Голуб,
ректор Університету Олександр Самойленко.
Ніжин, 2019.*

РОЗДІЛ II

3 духовних джерел

ВІДОМІ ДІЯЧІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКОРДОННОГО УКРАЇНСТВА – УРОДЖЕНЦІ ЧЕРНІГІВЩИНИ

Г. В. Карась

Регіоналістика, яка розвивається в Україні як комплексна синтезуюча дисципліна, досліджує регіон у соціокультурній цілісності, у тому числі процеси діяльності людини та створювані нею матеріальні й духовні цінності в рамках географічного простору регіону. Цілісний підхід до вивчення культури регіону передбачає дослідження життєтворчості тих, хто народився в ньому, однак в силу історичних подій змушений був покинути його, емігрувати за кордон.

Мета статті – здійснити панорамний огляд життєтворчості діячів музичної культури закордонного українства – уродженців Чернігівщини.

Основними поняттями статті є «закордонне українство» та «українська діаспора». Під діаспорою слід розуміти частину етносу, яка внаслідок різних обставин опинилася поза межами свого етнічного ядра в іноетнічному середовищі, проте зберегла свою етнічну самобутність, виробила специфічну «діаспорну» самосвідомість, утворила організаційну структуру, до категорії «закордонне українство» зараховуємо не тільки представників діаспори, але й тих українців, які втрачали свою етнічну самобутність, не підтримували тісних зв'язків з українськими еміграційними спільнотами та інституціями.

Привернено увагу до постатей відомих співаків (Ксенії Бельмас, Неоніли Волевич, Сергія Кочубея, Івана Філіпенка, Василя Семенця, Дометія Йохі-Березенця), композиторів (Василя Овчаренка, Вадима Кіпи, Володимира Єфремова), піаністки Клари Скрипченко, диригента і музикознавця Василя Завітневича, бандуриста Костя Могили, музикознавця Федора Стешка, майстра

виготовлення музичних інструментів Дмитра Дідченка, у життєтворчості котрих національна і культурна ідентичності проявлялися по-різному. Визначальними проявами національної і культурної ідентичності діячів обрано їхні власні твори, виконання творів українських авторів (поетів і композиторів), активна діяльність у українських інституціях зарубіжжя.

Відзначена роль у формуванні їх особистостей соціо-культурних середовищ рідного краю (Чернігівщини), країн їхньої еміграції, освітніх, культурних і громадських інституцій, до яких вони належали.

Ключові слова: музична культура, закордонне українство, діаспора, регіоналістика, діячі, Чернігівщина.

Музична культура закордонного українства та діаспори, як інтегральна частина загальноукраїнського музичного процесу, після довгих років ігнорування потребує вивчення, систематизації, критичного аналізу з боку вчених, митців, діячів культури. Сьогодні закордонне українство, яке формувалося з кінця XIX століття на всіх континентах світу, одне з найбільших серед інших планетарних етнічних розселень. Насамперед, слід визначитися з основними поняттями статті – «закордонне українство» і «українська діаспора», які не є тотожними.

Під діаспорою слід розуміти частину етносу, яка внаслідок різних обставин опинилася поза межами свого етнічного ядра в іноетнічному середовищі, проте зберегла свою етнічну самобутність, виробила специфічну «діаспорну» самосвідомість, утворила організаційну структуру, що в сукупності дає їй можливість стримувати етнічну трансформацію та групову асиміляцію, а також забезпечувати розвиток і функціонування спільноти, етнокультурну спадкоємність поколінь [3, с. 19]. В той же час поняття «закордонне українство» є ширшим. До цієї категорії ми зараховуємо не тільки представників діаспори, але й тих українців, які втрачали свою етнічну самобутність, не підтримували тісних зв'язків з українськими еміграційними спільнотами та інституціями.

Основою діаспори була високоосвічена інтелігенція, діячі культури і мистецтва, у т. ч. музичного. У багатьох діячів музичної культури зарубіжжя був сформований якісно новий, характерний

історичний тип світогляду – людини розумно-вольової, універсальної у своїй діяльності, яка найактивніше у всіх своїх діях прагне до постійного втручання в культурно-історичний процес формування нації. Універсалізм діаспорних діячів музичної культури характеризується як всесторонність, всеохопність їх знань та умінь. Стремління їх до цілісності і багатогранності в діяльності був зумовлений суспільно-культурними умовами, в яких вони працювали, а також давніми традиціями софійності, притаманної українцям. Не заглиблюючись у історичні та соціально-культурні умови формування закордонного українства, які ґрунтовно розкриті у працях багатьох учених, слід спростувати дещо викривлене уявлення про те, що його основою були вихідці із Західної України. Безперечно, їх частка і роль у формуванні закордонного українства була вагомою, однак наші спостереження та аналіз різноманітних джерел засвідчують, що вихідці з кожного регіону України більшою чи меншою мірою поповнювали його склад. Не винятком була і Чернігівщина.

Мета нашої розвідки – привернути увагу до життєтворчості відомих діячів музичної культури закордонного українства – уродженців Чернігівщини, зумовивши поглиблене вивчення їхнього внеску у розвиток світової культури.

Оскільки життєтворчість цих діячів розгорталася в різні еміграційні історичні періоди, слід означити їхні часові рамки та синхронізувати їх з періодами розвитку музичної культури. Взявши за основу історичну концепцію «хвиль еміграції», які творили своєрідні окремі «епохи» української спільноти у вільному світі, їх означення Михайлом Марунчаком як «піонерської доби» (до Першої світової війни), «доби розвою» (міжвоєнний період), «доби організаційного вивершення, повної інтеграції та суспільної диференціації» (після Другої світової війни) [7, с. 15] та четвертої хвилі (сучасний період), ми в контексті епохи становлення та розвитку української музичної культури західної діаспори визначаємо такі її періоди (діахронний зріз): 1. Стабілізаційно-адаптаційний, аматорський період. 2. Організаційно-консолідаційний з рисами професіональності. 3. Динамічно-структурований, професійний. 4. Інтегративно-трансформаційний [5, с. 119]. Межо-

вими подіями, що є своєрідними маркерами переходу від одного до другого циклу (періоду), були Перша (1914), Друга (1939) світові війни, розпад Радянського Союзу (1991).

Із шістнадцяти виявлених нами уродженців Чернігівщини – відомих діячів музичної культури закордонного українства найбільш чисельною є група вокалістів (6) та композиторів (3), всі інші категорії (диригенти, піаністи, музикознавці, бандуристи, майстри виготовлення музичних інструментів) мають тільки по одному представнику. Однак справа не у кількісному вимірі, а в тому внеску, який кожен з них здійснив для розвитку музичної культури.

Уродженка Чернігова Ксенія Бельмас розпочала свою вокальну кар'єру з шести років, заспівавши уперше «на публіці» у церковному хорі в рідному місті, виступаючи в публічних концертах [12]. Після завершення навчання в Київській консерваторії із золотою відзнакою, успішного стажування у Великому театрі в Москві, високої оцінки публіки та професіоналів її чекала блискуча кар'єра. Експерти заявляли про появу нової зірки світового масштабу: «Це унікальне сопрано». Однак на заваді стали революція і громадянська війна. Втративши майно і рідних, ризикуючи життям, Ксенія перейшла радянсько-польський кордон, перебралася до Німеччини, вчилася в Італії, а потім вирішила спробувати себе в Парижі. Впродовж років вона успішно виступає на провідних сценах Європи, а відгукнувшись на запрошення на гастролі до Південної Африки (1934), пов'язує з цією країною все своє подальше життя. У місті Дурбан вона створила власну вокальну школу та присвятила життя тому, що навчала співати інших. Учні її називали не інакше, як «Наша мадам». Бельмас і сама продовжувала виступати. Та найбільше концертів співачка дала під час Другої світової війни, збираючи кошти для закупівлі медикаментів, які передавали до СРСР.

К. Бельмас регулярно співала під час літургій у грецькій церкві Святої Трійці в місті Дурбан. Свого часу вона стала рекордсменкою звукозапису серед оперних вокалістів: разове замовлення у Німеччині склало понад 80 арій та пісень. Її колекційні платівки й донині продають у Європі – замовлення можна зробити через інтернет. Маючи скромні статки, мадам Ксенія одягалася за останньою

модою, а учнів та гостей пригощала «фірмовими» закусками з української кухні [12]. Співачка заповіла свій прах поховати в Чернігові, який тільки після 16-ти років після її смерті передали раднику українського посольства Олександрю Цветкову. На зламі тисячоліть (2000) співачка упокоїлася в українській землі. Щоправда, воля чиновників переважила волю покійної: з політичних міркувань Бельмас поховали не в рідному Чернігові, а в Києві.

Відома співачка Неоніла Волевич була одним із засновників Українського музично-драматичного товариства у Петрограді (1916–1918), у концертах якого широко пропагувала народні пісні та романси українських композиторів, зокрема М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка. Творче життя співаків Сергія Кочубея та Івана Філіпенка було пов'язане з російською еміграцією.

Отож, в силу походження, сімейного виховання та історичної ситуації, українська національна і культурна ідентичність у співаків К. Бельмас, С. Кочубея, І. Філіпенка не проявлялася. Н. Волевич поєднувала українську і російську національні і культурні ідентичності.

На відміну від них, творча діяльність двох наступних співаків має чітко означену українську національну і культурну ідентичність.

Співак і режисер Василь Семенець проявляє її у складних умовах таборів Ді-Пі у Німеччині та еміграції в Аргентині. Організація ним Музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка в Буенос-Айресі, де він виступав як соліст і режисер, заслуговує поглибленого вивчення.

У багатогранній діяльності Дометія Йохи-Березенця в Україні та діаспорі українська національна і культурна ідентичності виражені досить яскраво. Цьому сприяло соціокультурне середовище Чернігова і Києва 1920–1930-х років, Львова – 1940-х. Спів у церковному хорі Благовіщенського собору та хорі учительської семінарії, диригентська та культурно-просвітницька діяльність в Чернігові відіграли основну роль у формуванні творчої особистості Й. Дометія-Березенця [11, с. 31–32]. Одна з учениць пізніше опише атмосферу львівського періоду педагогічної діяльності митця (1942–1944), коли він пережив арешт гестапо і чудом був врятований від смерті [14]. Емігрувавши за кордон (Німеччина,

Канада), Йоха Дометій-Березенець не тільки виступає як співак, але продовжує свою педагогічну діяльність. Серед його знаменитих учнів – відомий оперний і концертно-камерний співак Йосип Гошуляк. У репертуарі Й. Дометія-Березенця були численні українські народні пісні, а також романси М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, Я. Лопатинського, В. Барвінського, Я. Ярославенка та ін. Співак записав дві платівки, зокрема у 1963 році – платівку народних пісень та романсів українських композиторів (фірма «Арка» ВМ Р-2, Канада). Своє мистецьке кредо співак висловив так: «Я розглядаю мистецтво, як людську діяльність, що ошляхетнює людські душі, пом'якшує серця і з'єднує людей у дружбі й любові. Естетичний елемент, момент краси – не від'ємний від мистецтва, у даному разі співу. <...> Потреба співати чи слухати спів – є життя душі» [11, с. 33].

Композитори, кривно пов'язані з Чернігівщиною, внесли вагомий внесок у розвиток української музичної культури.

Різножанрова творчість композитора Василя Овчаренка із США яскраво відображає національну та культурну ідентичність митця. Це проявляється у тематиці, музично-образному змісті творів: дитячі опери «Лісова царівна» (1967), «Лис Микита» (1969) за І. Франком, «Чародійна сопілка» (за народною казкою, співавтор Я. Барнич); вокально-сифонічні три пісні на слова Т. Шевченка»; «Думка. Пам'яті М. Лисенка» для струнного оркестру(1962); «Український танець», «Думка (1963) для фортепіанного тріо; «Аркан», «Коломийки» для фортепіано; романси на слова Т. Шевченка, Л. Полтави та ін.; обробки народних пісень. Композитор широко використовував український народний мелос у своїх творах. На еміграції він зацікавився оперною творчістю, пов'язаною з народною музикою. Налагодивши у США контакти з українськими митцями, зокрема з професором філії Українського музичного інституту у Філадельфії Юрієм Оранським, було здійснено постановки його дитячих опер. Володіючи добрими знаннями, композитор оркестрував твори інших композиторів, зокрема кантату «Мазепа» Миколи Фоменка. У статті з нагоди 100-ліття народження композитора автор лібрето його дитячих опер

Леонід Полтава, згадуючи співпрацю над ними, підкреслює український стиль творчості митця [10].

У вирі Другої світової війни в еміграцію виїжджає блискучий піаніст, композитор, педагог, музикознавець Вадим Кіпа. Його виконавська майстерність відзначалася блискучою технікою, динамічністю, монументальністю звучання, художньою принциповістю у доборі програми, глибокою вдумливістю у розритті задумів композитора. Грі піаніста були притаманні віртуозність, власна драматургічно-образна концепція, знання музичних стилів. Вадима Кіпу називали королем фортепіанної техніки», відзначали «геніальну пам'ять», «музичну одухотвореність» виконавця (більшість творів виконував з зажмуреними очима), він мав репутацію віртуоза. У репертуарі піаніста були твори українських композиторів М. Лисенка, В. Барвінського, В. Косенка, Л. Ревуцького, М. Фоменка, В. Шутя, В. Грудина, європейських класиків. У творчому доробку композитора В. Кіпи – твори для фортепіано, скрипки, музика до драми Лесі Українки «Бояриня» (поставлена у Нью-Йорку в 1950-ті рр., режисер В. Лисняк), до вистави «Спогад» (за поемою А. Малишка «Пісня про Київ»), пісні та романси на слова Лесі Українки («Стояла я і слухала весну», «Вечірня година», «Пісня», «Напровесні», «Не співайте мені сеї пісні», «Надія», «Осінній плач», «Хотіла б я піснею стати», «Скрізь плач, і стогін, і ридання»), А. Малишка («Спогад»), Вадима Лесича, Петра Кізки, В. Хойнацького та ін. У передмові до збірки вокальних творів В. Кіпи музикознавець Тамара Булат писала: «Якщо музикант охопить єдиним поглядом зміст цього видання, він за назвами творів відчує пекучий біль душі. Роздуми, спогади, ностальгічні настрої – уся гама журби свідчить про розломи ґрунту, на якому будувався храм мистецьких мрій» [2, с. 8].

Серед сучасних українських композиторів, які виїхали в еміграцію, Володимир Єфремов. Його творчість розвивається динамічно при кінці 1980-х. Композитор пише твори для симфонічного (Симфонія (1988), Симфонієта (1990), Увертюра), камерного («Елегія пам'яті Т. Шевченка (1988) та естрадно-симфонічного (Прелюдія (1987)) оркестрів; для хору – кантату «Дніпро» (1988), обробки українських народних пісень; музику до казки-водевілю

«Принц з хохлом» (за п'єсою Ф. Коні, 1987). На жаль, виїхавши за кордон, композитор втратив зв'язки з Україною, Національною спілкою композиторів, членом якої був, то ж судити про творчість еміграційного періоду важко.

Багатогранна творча діяльність Василя Завітневича була спрямована на збереження безцінної духовної музичної спадщини. Емігрувавши до Німеччини, а згодом до США, він енергійно включився в церковно-громадське життя української діаспори: провадив курси Українознавства, був членом парафіяльної управи, секретарем митрополичої ради УПЦ у США та директором Науково-Богословського інституту. Саме він опрацьовував богослужбні співи, упорядковував і видав 10 томів Богослужбових видань: «Службник» (1963), «Постова Тріодь» (1973), «Збірка літургійних співів», «Співи Великодня», «Панахида і похорон», «Різдвяний збірник» (всі 1976) та ін.

Бандурне мистецтво в українській діаспорі, зокрема, у Європі, розвивається у міжвоєнний період. Одним із його центрів є Чехословаччина. Поряд із такими відомими бандуристами як Василь Ємець та Михайло Теліга в українському культурному житті проявляється Кость Могила. У співавторстві з П. Заворицьким і М. Телігою він опублікував збірник «Наша пісня» [9]. В. Дутчак підкреслює: «Це був перший в історії бандурного мистецтва друкований нотний збірник для бандури» [3? с. 89]. До видання увійшло 12 вокально-інструментальних й інструментальних творів, побудованих на українському фольклорному матеріалі. Всі обробки підтверджувалися авторством учасників товариства «Кобзар». Більшість з них належали М. Телізі, і тільки одна інструментальна п'єса («І шумить і гуде») – Костю Могили [9, с. 21].

Піаністку Клару Скрипченко доля занесла до далекої Австралії, де вона виступала з сольними концертами, на радіо й телебаченні, вела активну педагогічну діяльність: викладала музику у Сіднейській консерваторії та провадила приватну музичну школу в Сідней.

Життєтворчість визначного дослідника української музики, музикознавця, диригента, бібліографа і педагога Федора Стешка розгорталася у військово-політичному і соціокультурному

просторі першої половини ХХ ст. на території України, Росії, Польщі та Чехословаччини. Здобувши багатогранну освіту (правничу і музичну) і осівши в Чехословаччині, він поєднує активну громадську, педагогічну та наукову діяльність: голова Українського музичного товариства (1923–1925), викладач Українського Вільного Університету у Празі (від 1922 року – лектор музикознавства за рекомендацією проф. З. Неєдли), у 1923–1933 роках працює в Українському Високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі: спершу – доцентом історії української і світової музики; у 1923–1933 – декан музично-педагогічного відділу; член Сенату; у 1936 – стає доктором музичних наук; доцентом музикології, згодом – викладач Карлового університету. Ф. Стешко здійснив вагомий внесок у розвиток українського музикознавства. Праці ученого з історії церковного співу та української музики є неоцінним внеском у розвиток українського музикознавства. Вони являють собою цілісну систему поглядів і висновків про минуле української музики, в них сформовано наукові засади національного музичного джерелознавства. Окремі праці вченого вперше надруковані в монографії Т. Беднаржової [1]. Значна частина наукового доробку Ф. Стешка зберігається в архівах та бібліотеках Чеської Республіки. Він співпрацював в енциклопедичних виданнях Чехії – автор гасел з історії слов'янської музики в «Pazdirkův Hudební Slovník Naučný»; надзвичайний член Слов'янського інституту у Празі (з 1933), працював бібліографом в архіві слов'янської музики у цьому інституті від початку його заснування, від 1934 – керівник музичного відділу інституту, співробітник Української Загальної Енциклопедії (Львів). Ф. Стешко був активним учасником наукових з'їздів, членом редколегії журналу «Українська музика» (Львів, 1937–1939). Учений є одним з перших дослідників історії української музики XVII–XVIII ст. Виступав з доповідями на концертах пам'яті Т. Шевченка, М. Драгоманова, Й. Форстера та ін. За його ініціативою у Празі засновано Музичне товариство, яке видало «Підручник гармонії» Ф. Якименка (1925), Сонату для ф-но Д. Бортнянського (1929), окремі твори Й. Брамса, С. Франка, Ф. Шуберта в перекладі українською мовою.

Імена майстрів виготовлення музичних інструментів є маловідомими широкому загалу. Не винятком є персона Дмитра Дідченка – фахівця з виробництва скрипок. Його зацікавлення таїною виготовлення цього чудового музичного інструмента поглиблювалося вивченням і перекладом українською мовою праць відомих зарубіжних фахівців Апляна Беневіца і Вілібальда фон Ліцендорфа. Свідченням визнання і високої оцінки його інструментів є нагороди на престижних виставках і конкурсах.

Здійснений панорамний огляд життєтворчості відомих діячів закордонного українства та діаспори – уродженців Чернігівщини підтверджує великий внесок кожного з них у розвитку музичної культури, незважаючи на те, що вони жили в добу великих соціальних зламів. В силу походження, сімейного виховання та історичної ситуації, українська національна і культурна ідентичність у співаків К. Бельмас, С. Кочубея, І. Філіпенка не проявлялася. Н. Волевич поєднувала українську і російську національні і культурні ідентичності. На відміну від них, творча діяльність співаків Василя Семенця, Дометія Йохи-Березенця, композиторів Василя Овчаренко та Вадима Кіпи, музикологів Василя Завітневича та Федора Шешка мала чітко означену українську національну і культурну ідентичність.

Література

1. Беднаржова Т. Федір Шешко, український вчений-педагог, музиколог-теоретик. Тернопіль – Прага: Горлиця, 2000. 255 с.
2. Булат Т. Музикант «з дужим інстинктом до звукової барви». *Кіпа В. Романси на вірші українських поетів*. Київ: Музична Україна, 1998. С. 5–8.
3. Дутчак В. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя ХХ – початку ХХІ століття: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. 488 с.
4. Євтух В., Трошинський В., Попок А. Закордонне українство: навч. посібник. Київ: ВІК, 2005. 308 с.
5. Карась Г. В. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. 1164 с.

6. Лисенко І. Співаки України: енциклопедичне видання. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Знання, 2011. 629 с.

7. Марунчак М. Історія українців Канади. Т.1 Вінніпег: УВАН в Канаді, 1991. 464 с.

8. Миронюк Т. Василь Завітневич – український церковний диригент США. Київ: Прут, 2011. 501 с.

9. Наша пісня: Збірник українських народніх дум і пісень з проводом бандури. Збірник перший. Прага: Видання т-ва «Кобзар», 1926. 24 с.

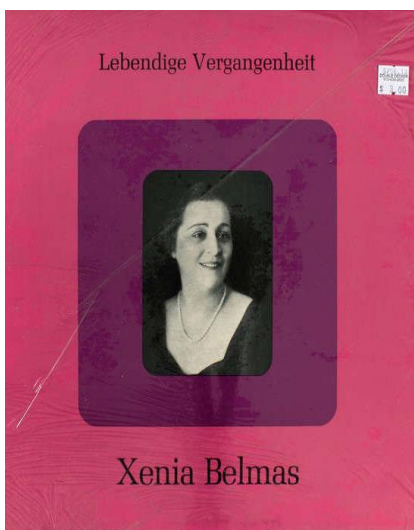
10. Полтава Л. До 100-ліття народження композитора Василя Овчаренка (1889 на Харківщині – 1974 у Маямі, США). *Визвольний Шлях* (Лондон). 1989. Кн. № 12 /501. С. 1520–1524.

11. Ревуцький В. Дометій Березенець (до 70-ліття митця). *Нові дні*. 1968. № 9–10 (224–225). С. 31–33.

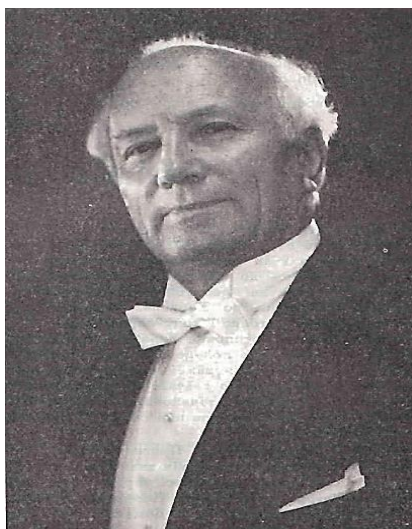
12. Сухомозський М., Аврамчук М. Як оперна примадонна з Чернігова стала педагогом в Африці. URL: <https://iod.media/article/yak-operna-primadonna-z-chernigova-stala-pedagogom-v-africi-3002> (дата звернення 11.04.2020).

13. Українці Австралії: енциклопедичний довідник / ред. В. Шумський, М. Шумський. Сідней: «Вільна думка» і Товариство Збереження Української Спадщини в Австралії, 2001. 673 с.

14. Учениця. Спомин про Дометія Йоху-Березенця. *Свобода*. 1989. 29–31 берез., ч. 57–59.



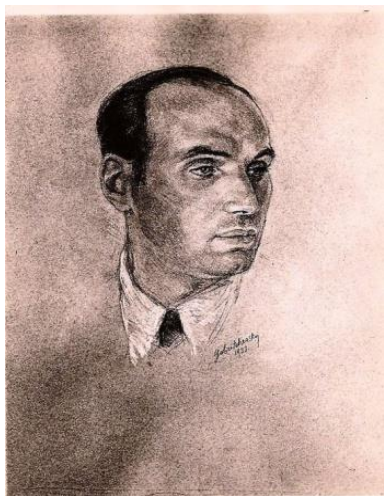
Співачка Ксенія Бельмас



*Йоха-Березенець Дометій,
співак, диригент, педагог*



*Співачка Неоніла Волевич у ролі Джільди
в опері «Ріголетто» Дж. Верді*



Співак Сергій Кочубей



*Вадим Кіна, композитор,
піаніст, музикознавець, педагог*



Портрет композитора Василя Овчаренка, виконаний у м. Мазжі на
Флориді, США, мистцем Вол. Вайлядом, учнем і послідовником
злікувдованого в УССР великого мистця Михайла Бойчука

*Василь Овчаренко,
композитор*



*Завітневич Василь, секретар
митрополичої ради УНЦ
у США, директор Науково-
Богословського інституту*



І шумить і гуде...



Наша пісня: Збірник українських народніх дум і пісень з проводом бандури. Збірник перший. Прага: Видання т-ва «Кобзар», 1926. : «І шумить і гуде» в обр. К. Могили. С.21.

СВЯТИТЕЛІ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТЕОЛОГІЇ

С. О. Чутченко

Сучасні українські дослідники підкреслюють, що процес регіоналізації є необхідною рисою суспільних, політичних, економічних, культурних перетворень на пострадянському просторі [10, с.67]. Цей пострадянський простір так сильно впливає на свідомість сучасного українця, що сприйняття соціальних, політичних, економічних, культурних, а також і теологічних процесів відбуваються через призму «совєтської» світоглядної позиції. Це небезпечно, бо утворення союзу «совєтських» держав відбувалося через анексію території УНР. Це ще є більш небезпечним через те, що РФ, яка оголосила себе правонаступницею ССРСР через неоголошену війну з Україною, знову намагається анексувати українські землі, і на цьому шляху їй децю вдається.

Не дивлячись на процеси глобалізації, регіоналізація і пов'язані з нею власні процеси, не втрачає своєї актуальності. І тут слід вести мову як про широке розуміння регіоналізму, де визначається процес співпраці різних держав, або її окремих регіонів, так і про вузьке розуміння регіоналізму, що передбачає спільну діяльність окремих територій у рамках однієї держави [4, с.181]. У цьому сенсі термін «регіональна теологія», хоча і постає, як децю новим і незрозумілим, але в той же час і необхідним, бо допоможе у становленні багатьох аспектів нашого життя.

Українське православ'я увійшло у третє тисячоліття як релігія незалежної держави, але сама Православна Церква в Україні (з політичних причин) опинилась в стані розколу, що не може не відбитися на всіх сферах церковного життя, у тому числі і на розвитку теології. Для того, щоб розібратися, які перспективи має українська православна теологія в її регіональних особливостях, ми звертаємось до постатей Церкви та прослідковуємо розвиток самої регіональної теології.

Актуальність даної проблематики полягає у тому, що це питання намагаються підняти не тільки богослови, але і філософи, релігієзнавці, що намагаються ввести теологію у світських вузах, як академічну дисципліну. Щоправда, серед останніх є такі, які виступають категорично проти надання державної акредитації богослів'ю, обґрунтовуючи це великою небезпекою для релігієзнавства. Не дивлячись на це, дискусія в наукових колах відбувається постійно, і в ній беруть участь такі філософи як А. М. Колодний, Ю. П. Чорноморець та інші. У церковному колі безперечним лідером у цьому процесі є Київська духовна школа. В цілому, вона і повинна залишатися лідером, тому що тільки те, що належить Церкві може виконувати її основні завдання. А, як відомо, теологія є одним з головних напрямлень життєдіяльності Церкви.

Православна енциклопедія розглядає теологію у двох аспектах: по-перше, як « практику богоспількування, мається на увазі, віру і молитовне устремління до Бога, як до предмету віри, уповання і любові, і діяльність відповідно до віри. У цьому смислі богослів'я може розумітися як синонім молитви, споглядання, духовного життя...» [8, 515]. По-друге, під теологією розуміється наука, предметом якої є сукупність знань про Бога. У цьому визначенні спостерігається теоретична і практична особливість, але слід підкреслити, що Отці Церкви завжди на перше місце ставили практичну сторону, а теорії віддавали другорядне значення: «... знання тих, хто чваниться без ділання, є явним чином Богослів'я демонів, яке ясно осудив Христос в одержимому, що визнав Його Богом (Лук. 4:33) – хоча така людина і не відчуває, що вражена хворобою » [7, с. 212].

Не випадково останнім часом можна зустріти багато публікацій з приводу відродження духовності українського народу. Тому що за розбудови незалежної держави особливого значення набуває духовна спадщина тієї історичної доби, яка поклала основу церковного, культурного та філософського розвитку на багато віків вперед. Доба XVII – XVIII століть – доба Гетьманщини, є тим періодом вітчизняної історії, коли разом з усіма політичними негараздами ми спостерігаємо високе піднесення релігійно-культурного життя в Україні. Важлива роль у такому піднесенні

належить архімандриту Іоанікію (Галятовському), святителю Лазарю (Барановичу), архієпископу Чернігівському і Новгород – Сіверському, святителю Димитрію (Тупталу) митрополиту Ростовському, архієпископу Могилівському Георгію (Кониському) і багатьом іншим.

Впродовж вікової історії України життя багатьох визначних постатей пов'язано не з рідною землею. Але вони прославили свій народ не тільки через народження і певний час проживання, а насамперед через ті справи, які вони робили на славу Бога і Церкви. Сьогодні деякі з них перебувають з нами не тільки своїми ділами, власним епістолярним насліддям, але і не тлінними мощами, через які Господь проявляє благодать.

Поняття внутрішньої людини, на яке хотілося б звернути увагу в контексті антропології, її висвітлення в регіональній теології для вітчизняної богословської думки не є новим. І сам період XVII – XVIII століть, до яких ми звертаємося з антропологічною проблематикою, яскраво представлений богословською літературою, яка є дуже багатою і недостатньо вивченою як науковцями так і теологами.

Уцілому період, про який йде мова, в еволюції української православної антропології характеризується особливим етапом богословського розвитку. В цей час зароджується і досягає свого апогею комплекс культурних, філософських і релігійних явищ, що отримав назву бароко. «Бароко в Україні – складова частина загальноєвропейського культурного процесу. Починаючи з 30 – х років XVII століття й до кінця XVIII століття бароко визначає своєрідність духовного життя українського народу...» [9, с.51–52]. Внаслідок такої європеїзації, що безумовно мало багато позитивних рис, з'явилась небезпека для православної богословської думки збоку як католицизму, так і протестантизму. Тому недивно, що в цей період актуалізується поняття «серця» або «філософія серця», як основа православної антропології в тогочасній українській богословській традиції.

Сучасний стан української богословської думки не може, на жаль, претендувати на роль першості у світовому православ'ї. Причина криється у тому, що протягом довгого часу сама православна Церква не розвивалась самостійницьким шляхом, а була

насилено приєднана до Церкви іншої держави. А всі ті духовні постаті, які трудилися не на рідній землі, тепер вважаються їхніми святими, а для нас просто земляками. Останні два десятиліття переконують нас у тому, що з розвитком Київського Патріархату як Помісної Української Православної Церкви відбувається активне відродження вітчизняної богословської думки [3, с.21]. Зрозуміло, що цей процес не є простим, але осмислюючи все що було набуто в історії нашої Церкви, ми виявляємо безсмертний вклад у цей процес багатьох українських архієреїв, які хоч і упокоїлись на чужині, але залишилися для нас тими світильниками, що освітлюють шлях до Істини. Таким світильником для нас і є святителі Лазар (Баранович), архієпископ Чернігівський; Іоанн (Максимович) митрополит Тобольський і всього Сибіру; Георгій (Кониський) архієпископ Могильовський.

Особлива роль в розвитку святоотцівського погляду на людину загалом та вчення про внутрішню людину зокрема, належить святителю Лазарю Барановичу, архієпископу Сіверської землі. У той час Київ не був столицею, тому що столиця України була перенесена в містечко Батурин, що на Чернігівщині. Це посилювало значення Чернігівської єпархії, яка одержала статус ставропігії від Константинопольського патріарха. І архієпископ Лазар Баранович, як керівник ставропігії, отримав статус «архієпископа Чернігівського, Новгород – Сіверського і всія Сівера». Також впродовж майже двадцяти років святитель був місцеблюстителем кафедри Київського митрополита. Антропологічні погляди архієпископа Лазаря ми знаходимо в його книгах. Ще за свого життя він опублікував збірки своїх проповідей: «Меч духовний» 1666 (1668) року видання, і «Труби словес проповідних», що були видані у 1674 (1679) році. Також у його листуванні міститься не тільки документальний матеріал тогочасної історії України, а і світогляд самого святителя.

Природу людини у загальній картині світу, як і все живе, святитель розглядає двояко, де існує єдність і межа. Саме за таким принципом створені Небо і Земля, жіноче і чоловіче начало «сили божественні Наднебесні» і демонічні сили земної пітьми. Внаслідок цього ціла людина розділена на внутрішню або сокровенну, яка пов'язана з силами Небесними, і на людину зовнішню або тілесну,

яка пов'язана з силами демонічними. Така роздвоєність людини на тілесну і духовну зумовлюється тим, що вона має подвійне джерело активності у житті. З одного боку, має духовне серце, духовні очі, ум та розум, а з іншого боку – це тіло, що складається з тих елементів, які розпадаються при смерті. Тому тіло має «помираюче серце», а цілісна людина, за твердженням святителя Лазаря, має духовне серце, як центр об'єднання духовного і тілесного, і яке керує усією людською поведінкою. У своєму «Слові на Різдво Пресвятої Богородиці», цитуючи Євангеліє, святитель говорить: «Де скорб ваш, там і серце буде ваше. Скорб наш Христос в Горі, в Ній благоволив жити, хай буде в цій Горі і серце наше, в Пресвятій Богородиці, що нині Народилася» [6, с. 12].

Функції внутрішньої та зовнішньої людини в бутті цілісної людини також різні. Святитель стверджує, що внутрішня людина – це сама душа, котра утворюється з духу, тобто з повітря і яка розноситься по тілу «водою і кров'ю» надаючи тілу внутрішній зв'язок або «плотність». Тому, смерть людини не є смертю взагалі, бо душа покидає тіло після смерті останньої.

Кожна людина, з погляду владики Лазаря Барановича, має в собі внутрішню людину, але не кожна знає про це, бо дивиться на світ очима плоті. А повинна дивитися серцем, в якому знаходиться Бог [5, с. 39].

Наступний святитель, до якого ми звертаємось, це Іоан (Максимович). Нам відомі твори святителя видані в Чернігові: «Псалом пятидесятый» (1707 р.), «Отче наш» (1709 р.), «Осьм блаженств евангельских» (1709 р.), «Царский путь Креста Господня» (1709 р.), «Богомыслие в пользу правоверных» (1711 р.), «Илиотропион, сообразование человеческой воли с Божественной изображающий» (1714 р.). Цю останню роботу, завдяки невтомній праці І. А. Максимовича, почесного професора Ніжинського юридичного ліцею і нащадка самого святителя Іоанна, ми можемо читати в російськомовному варіанті, що вийшло друком в другій половині XIX століття. Слід зазначити, що «Іліотропіон» в перекладі «Соняшник» є праця німецького богослова ієзуїта Єремії Дрекслея (1581 – 1638 рр.), якого переклав святитель Іоанн на слов'янську мову і за замислом архіпастира ця книга повинна була

мати духовну користь як викладачам та студентам, так і священнослужителям та пастві. Дивлячись на те, скільки видань витрамала ця книга, задум святителя Іоанна (Максимовича) вдався.

Загалом, головна тема «Іліотропіона» спрямована на те, як соняшник постійно рухається за сонцем з ранку до вечора, у будь-яку погоду, так і воля людини повинна уподібнюватися волі Божественній у будь-які моменти свого життя. Слід також зауважити, не дивлячись на те, що автором цієї роботи є ієзуїт, зміст є прийнятним і для православного християнина. Ця сприйнятливість полягає у тому, що антропологічні питання, які тут порушуються, повністю відповідають вченню Православної Церкви про людину. В основному, автор цитує Блаженного Августина (354 – 1274 рр.). Але сам «Іліотропіон» можна охарактеризувати як глибоко православний трактат. На думку автора, для того, щоб пізнати Бога, треба пізнати самого себе. І хоча ця істина була відома ще античним філософам, зовсім по іншому вона втілюється в практиці християнської аскетички. Еллінські філософи направили свої зусилля до вивчення внутрішнього світу людини, наслідуючи, таким чином, дельфійській заповіт «пізнай самого себе». Як повідомляє Платон в своєму діалозі «Протагор», надпис «пізнай самого себе» знаходився на храмі Аполлона в Дельфах, і являв собою плід роздумів «семи великих мудреців» Древньої Греції (VI ст. до н. е.) як незаперечна істина, до якої повинен прагнути кожний. А на думку святителя Іоанна: «єдиним істинним засобом для досягнення нашого благополуччя в цьому житті і в майбутньому є постійне звернення нами своєї уваги в середину самих себе, на власну совість, на свої думки, слова і діла, щоб зважити їх безпристрасно: це відкриє нам наші помилки в житті і вкаже єдиний шлях до спасіння» [2, с. 99]. Цей шлях святитель вбачає у повному відданні своєї волі у волю Бога. Символом такого процесу і виступає соняшник, який за своєю природою постійно рухається за сонцем. Але одного бажання не достатньо, щоб повністю відректися від власної волі, бо гріхозна сутність людини буде постійно відволікати від головного. Щоб довести до мінімуму ці відволікання потрібна постійна молитва, яка промовляється не

просто вустами, а твориться умом в серці. Про таку молитву святий Іоан пише: «А тому, улюблений брате во Христі, ти говори, але говори серцем, говори Богу: нехай язик твій мовчить, але молись умом! Заглибся в середину себе і благоговійно розмишляй про мовчання Ісуса Христа перед Пилатом...» [2, с. 171-172]. Саме такий спосіб молитви приводить людину до усвідомлення того, що власна людська воля спотворюється гріхом і унеможливорює процес її виправлення, і тоді прагнення віддати свою волю волі Божественій стає більшим і ефективним в процесі спасіння людини.

Саме за таким кредом і жив святий Іоан перебуваючи на Чернігівській кафедрі, та не відходив від цього принципу і коли був переведений у далекий та холодний Сибір. Ті сумнозвісні і трагічні події, що відбулись з поразкою гетьмана Івана Мазепи і стали однією з причин такого «заслання». Хоча святий і був свідком накладення анафеми на гетьмана Мазепу, він не був автором такого прокляття. І взвгали, як можна проклинати людину за політичні, а не церковні погляди? Український історик М. С. Грушевський з цього приводу пише: «Навіть після того як українська церква, так щедро обдарована ним, повинна була, за наказом царя, проклясти його і відректися від нього, і всякі спогади про Мазепу були старанно заглаженні і знищені, навіть і тепер ще уся Україна багата на різні пам'ятки небувалого гетьманського старання до церкви і до усього того, що в ті часи підходило до поняття національної української культури » [1, с. 374].

Також серед найвизначніших діячів українського, а потім і білоруського, культурно – просвітницького руху XVIII століття можна назвати святого Георгія Кониського. Він увійшов у вітчизняну історію як церковний і громадський діяч, богослов, філософ, письменник, поет. Він є автором специфічного філософського курсу, що представляє собою певний етап у розвитку вітчизняної філософії, яка склалася на базі Києво – Могилянської академії у XVII – на початку XVIII століття.

Проблему душі, яку порушує Г. Кониський у своїх філософських пошуках, зумовлено власним інтересом до антропологічних проблем, що існували в науковій думці того часу. Таку

проблематику душі можна віднести до вічних проблем людства і, зрештою, вона буде зберігати своє фундаментальне значення стільки, скільки житиме сама людина. Відповідно, у своїх роздумах про душу, Г. Кониський звертається до античної філософської думки, як панівної у даному питанні тогочасного періоду.

У четвертій книзі «Філософії природи» він звертає увагу на те, що душа являє собою причину життя тіла, його різних рухів та дій. У цьому твердженні спостерігається вплив філософа античності Арістотеля (384/5 – 322 рр. до Р. Х.). Визначаючи душу «функцією тіла», Арістотель вводить новий термін «ентелехія». В його філософії це слово означає внутрішню силу, яка включає в себе ціль і кінцевий результат. Так як і античний філософ, Г. Кониський, перед тим як приступає до питання властивостей душі, описує висловлювання філософів, які про це говорили. Так, Демокріт (бл. 460 – бл. 370 рр. до Р.Х.) та Епікур (341 – 270рр. до Р. Х.) вважали, що душа складається з атомів, Геракліт (бл. 544 – 480) – з вогню, Діоген Гіппонієць – з води і так далі. Але Г. Кониський, як і Арістотель, ці думки відкидає, бо «ними не можна пояснити стількох різних дій живих істот» [11, с. 425].

Будучи продовжувачем Арістотеля у проблематиці душі, він не заперечує цього і в своєму трактаті та цього приводу напише: «Арістотель, кн. 2 «Про душу» розд. 3, і за ним майже всі, як античні, так і сучасні філософи поділяють душу на вегетативну, чуттєву й раціональну. Приєднуючись до них, кажу, що є три визначених види душі, а саме: вегетативна, чуттєва і раціональна» [11, с. 426]. З цього стає зрозумілим, що найнижчий рівень душі – це душі рослин. Слід зазначити, що рослинна душа є у кожної живої істоти, яка живе, росте і розмножується. Таким чином, існує певна ієрархія якості душі. До другої категорії душ відносяться душі тварин. У тварин, крім вище згаданих функцій, душа може відчувати і мати бажання. Найвищий рівень душі – є розумна душа, яка притаманна людині і включає в себе ще розсудливість і мислення.

Таким чином, виходячи з трьох основних якостей душі, Г. Кониський вимальовує певну фізіологічну і психічну картину людини. Завдяки здатності росту у людини формується тіло,

мускули, діяльність органів. Розвиток відчуттів формує волю, мужність і т. д. Завдяки розумності душі у людини формується ум, інтелект і взагалі система знань. Але при цьому виникає певне протиріччя. Воно полягає у тому, що у людині можуть існувати численні душі. Так Платон (427 – 347 до Р. Х.) допускав, що у людини є три душі: раціональна знаходиться у мозку, бажальна – у серці, а гнівна – у печінці. Інші філософи вбачали дуалізм у людській душі, де поєднувались світле і темне начало. Доводячи абсурдність подібних думок, Г. Кониський підкріплює свої переконання Святим Письмом та отцями Церкви, які стверджували що у людини є тільки одна душа, яка оживляє тіло.

Отже, за Г. Кониським, душа одна і єдина, але вона має потенції, серед яких найголовніші: вегетативна, чуттєва і раціональна. При цьому кожна з них ділиться на інші частини. Так вегетативна ділиться на головну і підпорядковану. В свою чергу головна частина трьохскладова і складає: живильну, збільшувальну і породжувальну. Підпорядкована є чотирьохскладовою, куди входять притягувальна, затримувальна, з'єднувальна і виключальна частини. Чуттєва потенція душі ділиться на бажальне відчуття і рушійну силу. «Відчуття двояке: бажальне й гнівне. Рушійна сила також двояка: жива, яка, коли походить від серця, називається скороченням і розширенням; а коли від легенів – вдих і видих...» [11, с. 433]. Відповідно раціональна потенція поділяється на інтелект, пам'ять та волю. Завдяки своїм потенціям душа сама спричиняє власні дії. Цитуючи Блаженного Августина (354 – 430 рр.), Г. Кониський стверджує, що душа, маючи здатності до відчуттів, розуму, знаходження різних смислів, пам'яті, волі і так далі, належить до однієї душі, а не різноманітності душ.

Через те, що душа є сутністю духовною, а не матеріальною, то вона позбавлена частин і не може ділитися. Бо якби «душа ділилася, то з ампутацією руки ампутувалася би частина душі...» [11, с. 435]. При цьому Г. Кониський погоджується з Августином, який говорить, що душа знаходиться у всьому тілі та в кожній частині тіла, залишаючись єдиною. Це доводиться і тим, що якби душа грішила, то вона грішила б якоюсь частиною, і після смерті тіла, Бог судив би грішну частину душі, а не грішну не судив би, а

це за словами Г. Кониського є абсурдом, хоча рослини, і деякі тварини все ж таки мають подільні душі. Це доводиться наступним чином, «по – перше: з досліду: відрізана й посаджена гілка зеленіє, так само частини комах і тварин після розрізання живуть обидві. По – друге: тілесні душі є в окремих частинах живого тіла, але не можуть бути визначально, тому що тут спосіб існування цілком духовний, отже, описово, а саме: одна частина душі відповідає одній частині тіла і друга – другій » [11, с. 436].

Таким чином, за думкою Г. Кониського, подільні душі мають рослини та примітивні живі істоти, а досконалі тварини і люди мають неподільну, цілісну душу.

Отже, вчення про душу Георгія Кониського є одним з основних елементів його світоглядної системи. У своїх працях він розкриває суть самої душі, її роль світі та житті людини. Шлях, який проходить автор у своїх роздумах про природу душі, є не випадковим. Теорія душі у його системі виявляється не тільки смисложиттєвим виміром усього людського буття, але і його власного. Поняття людини, особистості, за православним вченням, включає в себе і душу, і тіло, але її ідеал схований саме у внутрішній людині – у душі, тому що «Боже Царство всередині вас!» (Лк. 17,21).

Не претендуючи на вичерпність інформацію підсумуємо, що Святоотцівська богословська спадщина – невичерпне джерело Премудрості і знань з різних галузей богослов'я. І антропологія в цьому не є виключенням. Насліддя святих отців, базуючись на Святому Писанні та на Божественному одкровенні, які були результатом подвижницького життя, і сьогодні допомагають християнину на шляху до Богопізнання і спасіння. У цьому смислі антропологічні вчення Лазаря Барановича, Іоана Максимовича та Георгія Кониського є важливими, бо через їхній досвід пізнання себе та Бога, і ми можемо доторкнутися до цієї Святині.

Література

1. Грушевский, Михаил. Иллюстрированная история Украины. К.: МП «Левада», 1995. – 696 с.: ил.
2. Иоанн (Максимович), свт. Илиотропион, или соображение воли человеческой с Божественной волей. – Почаев: Свято-Успенская Почаевская Лавра. 2008. 512 с.
3. «Київський Патріархат – Помісна Українська Православна Церква». Історико–канонічна декларація Архієрейського Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату від 19 квітня 2007 року. К., 168 с.
4. Кучуран Андрій. Історія дослідження політичної регіоналістики в Україні // Науковий вісник Чернівецького університету: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – 2014. – Вип. 702 – 703. – С. 181 – 184.
5. Лазарь (Баранович), свт. Письма. Чернигов: Типография Ильинского монастыря. – 1865. – 263 с.
6. Лазарь (Баранович), свт. Трубы словес проповеданных. К. 674. – 404 с.
7. Максим Исповедник, прп. Письма / Пер. Е Начинкин; сост. Г. И. Беневиц. СПб.: Изд-во СПбГУ, 2007. 285 с. (Византийская философия. Т.2; Smaragdus Philocalias)
8. Православная энциклопедия. Под. ред. Патриарха Алексия II в 50 т. Т. 9. – Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», М.: 2002. – 752 с.
9. Соломаха І. Г., Богачевська І. В. Християнська антропологія Іоанікія Галятівського. Монографія / Чернігів: КП « Видавництво «Чернігівські обереги », 2008. – 180 с.
10. Студенніков Ігор. Регіоналістика і регіознавство: проблеми методології та категоріального апарату // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. 2007. Випуск 1. – С. 67 – 78.
11. Філософські твори. У 2 т. / АН УРСР. – Ін – т філософії, Ін – т сусп. наук; Редкол.: М. М. Верников та ін. К.: Наук думка, 1990. – Т. 2. – 489 с.



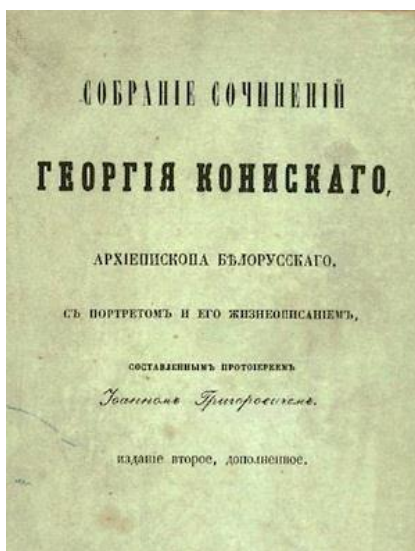
Святитель Іоанн (Максимович) Тобольський



Книга Феатрон Іоана Святителя



Святитель Георгій Могильовський (Кониський)



Титул праці святителя Г. Кониського



*Отець Сергій Чутченко проводить церковне богослужіння у храмі
Іоана (Максимовича) Тобольського Православної Церкви України
м. Ніжин, 2018*

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. В. Г. КОРОЛЕНКА В МИНУЛОМУ ТА СЬОГОДЕННІ

І. М. Аліференко

Наукова діяльність як складова роботи Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (далі ОУНБ) відіграє важливу роль у розвитку бібліотечної справи та наукового потенціалу області в цілому. Вона реалізується за кількома напрямками:

- представлення культурного потенціалу регіону в інформаційному просторі;
- удосконалення технологічних процесів бібліотечно-бібліографічного, науково-інформаційного обслуговування для забезпечення наукових запитів як індивідуальних користувачів, так і установ, громадських об'єднань культурного спрямування;
- застосування наукового підходу під час проведення загальнодержавних та локальних досліджень;
- узагальнення результатів та реалізація заходів, спрямованих на трансформацію бібліотечної справи та адаптації до нових умов.

Наукова робота закладу бере початок ще з кінця XIX століття – з часу заснування громадської бібліотеки. Члени Правління розуміли важливість вивчення уподобань передплатників книгозбірні для подальшого формування фондів, тому досліджували роботу закладу, використовуючи способи спостереження та аналізу бібліотечної документації. Завдяки щорічним звітам Правління (1877–1902 рр.) ми маємо уявлення про контингент передплатників бібліотеки, їхні уподобання, активність відвідування бібліотеки, а також склад, рух фондів, читаність. Крім того, здійснювались економічні розрахунки доцільності придбання того чи іншого видання. Так, щороку проводився аналіз груп передплатників за походженням (домовласники, землевласники, службовці різних закладів, майстри, робітники, інші) та аналіз активності їхнього відвідування читальні. Цікаво, що кількість передплатників, які брали книги додому, збільшувалась на період літніх місяців, коли студентська

молодь поверталася з навчання до міста, і зменшувалась з початком навчального року. Що стосувалось відвідування читального залу, то активність навпаки збільшувалась з вересня по квітень. Проводився аналіз читаності кожного розряду передплатників. Найактивнішими читачами були передплатники другого та першого розрядів. Члени Правління прискіпливо вивчали запити користувачів бібліотеки і на підставі дослідження проводили закупівлю книг, періодичних видань для комплектування фондів. Наприклад, у 1896 році популярністю користувався часопис «Русская мысль» (за рік виданий 1102 рази), а найменш затребуваним був часопис «Вопросы философии» (виданий 21 раз).

Проводився своєрідний рейтинг найбільш читаного автора. Наприклад, у 1889 році найбільше читали твори Ф. М. Достоевського (140 видач), а найменше – В. Б. Антонова (3 видачі).

У Правилах користування було надано право передплатникам висловлювати свої зауваження і вносити пропозиції щодо покращення роботи книгозбірні.

Нині характерною рисою Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка є збереження традицій у проведенні досліджень: різноаспектне вивчення складу та запитів користувачів.

Науково-дослідна функція закладу передбачає участь у проведенні загальнодержавних та організацію локальних наукових соціологічних досліджень, моніторингів, анкетувань, опитувань, формування на їх основі науково-обумовленої бібліотечної політики.

Завдяки дослідженням постійно накопичується інформація про зміни у структурі читацького контингенту, у потребах, інтересах та уподобаннях користувачів. Простежуються зміни у складі користувачів бібліотеки від дня її заснування до сьогодення, з'ясовується їхнє ставлення до бібліотеки та бібліотечного обслуговування. Саме на це були спрямовані соціологічні, бібліотекознавчі дослідження: «Сучасний читач: інформаційні потреби та можливості їх задоволення бібліотекою», «Бібліотека. Інформація. Користувач», «Тематика інформаційних запитів користувачів інтернет-центру». Їх проведення дало можливість визначити напрямки оптимального розвитку бібліотечних послуг, здійснити удосконалення оперативної системи обслуговування користувачів.

Результати наукових напрацювань з проблем бібліотечної справи неодноразово висвітлювались на сторінках фахових видань: «Бібліотечна планета» та «Бібліотечний форум», в інформаційних збірниках та матеріалах конференцій.

Найбільш активно висвітлювались питання історії книгозбірні, проблеми залучення користувачів, інформаційно-бібліографічного обслуговування, інформаційних запитів користувачів Інтернет-центру, електронної бібліотеки, вебліографії, образу бібліотекаря в сучасному мистецтві та ін.

Працівники бібліотеки постійно беруть участь у всеукраїнських та обласних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах з різних галузей бібліотечної роботи, готують виступи та доповіді.

Так, фахівці бібліотеки стали учасниками: Всеукраїнського семінару «Основні напрями бібліографічної роботи: теорія і практика» (організований Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого); круглого столу «Інноваційна діяльність бібліотек України: стратегії розвитку в інформаційному суспільстві» (Одеська національна наукова бібліотека); всеукраїнських науково-практичних конференцій: «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України» у межах краєзнавчих читань, присвячених пам'яті видатного українського державного і громадського діяча, академіка П. Т. Тронька (Національна історична бібліотека України), «Бібліотека і книга в контексті часу» (Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого), «Роль бібліотек у профорієнтаційній діяльності навчальних закладів. Завдання, місія, результат» (Наукова бібліотека національного університету «Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка» та ін.

На зламі XX-XXI ст. бібліотека є головною регіональною книгозбіркою, яка найбільш повно забезпечує наукові потреби своїх користувачів. Ресурсна база сучасної ОУНБ включає документи різних видів, на різних носіях інформації.

Фонд наукових документів складає 30% від загальної кількості, яким користуються науковці, аспіранти, викладачі Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Національного університету «Чернігівська політехніка», інституту економіки і управління, обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К. Д. Ушинського, Інституту

сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН м. Чернігів, НАІЗ «Чернігів стародавній», Чернігівського обласного державного архіву, обласного державного проектно-технологічного центру родючості ґрунтів і якості продукції «Облдержродючість» та ін.

До послуг науковців зручний читальний зал з вільним доступом до фонду довідкових та бібліографічних видань: енциклопедій, словників, довідників, державної бібліографії, науково-допоміжних та рекомендаційних посібників, періодичних видань.

Важливим напрямом нашої наукової роботи є видавнича діяльність. З 1970-х років створено чітку систему науково-допоміжних і рекомендаційних бібліографічних посібників універсального та тематичного характеру, що дає змогу розкривати фонди бібліотеки й задовольняти інформаційні потреби її користувачів. Сучасна тематична палітра видавничої діяльності бібліотеки широка та яскрава. За період незалежності України Чернігівська ОУНБ видала близько 250 видань.

Вагомим внеском у Національну бібліографію України є створення системи краєзнавчих бібліографічних посібників, найбільшою частиною якої є друковані бібліографічні покажчики. Уже 50 років видаються: щорічний бібліографічний покажчик універсального характеру «Література про Чернігівську область за... рік», методико-бібліографічний посібник «Знаменні і пам'ятні дати Чернігівської області на... рік», серія біобібліографічних покажчиків «Письменники Чернігівщини» тощо.

Орієнтиром для науковців, краєзнавців, вчителів, бібліотекарів, студентів та учнів є покажчики, серед яких: покажчик змісту часопису «Літературний Чернігів» за 1992–2011 роки; покажчик змісту журналу «Сіверянський літопис» за 1995–2008 роки; «Чернігівські шляхи Тараса», виданий до 200-річчя Кобзаря; «Культурно-мистецьке життя на сторінках періодичних видань»; «Леонід Іванович Глібов та Чернігівщина» та ін.

Глибиною історичного подання документів, опрацювання архівних даних відзначається наукове видання «Зведений каталог-довідник місцевих періодичних видань (1839–1917 рр.)».

З метою відновлення історичної справедливості був виданий бібліографічний покажчик «Корюківська трагедія: наймасовіший злочин

гітлерівців. Березень 1943 р.». Робота над покажчиком відбувалась у 2012–2013 рр. у співпраці з Українським інститутом національної пам'яті Києва та Централізованою бібліотечною системою Корюківки.

Науковим доробком є серія біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини», започаткована 2003 року бібліотекою та обласним осередком Національної спілки краєзнавців України. Побачили світ 26 випусків посібників цієї серії про краєзнавців, істориків, археологів, музейників. У них оприлюднено цінні історичні джерела, стали доступними користувачам рідкісні видання з історії краю.

Неодноразово покажчики Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка були відзначені на всеукраїнських конкурсах та рейтингах. За підсумками огляду-конкурсу краєзнавчих методичних посібників, оголошеного Національною історичною бібліотекою України, у 2005 році в номінації «Кращий рекомендаційно-допоміжний посібник» третє місце отримала серія біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини» (2003–2005 рр.). А у 2019 році у Всеукраїнському бібліотечному «Біографічному рейтингу», який проводиться Національною бібліотекою ім. В. Вернадського, покажчики «Біля джерел державотворення: чернігівці – учасники української революції 1917–1921 рр.» та «Внесок чернігівців у розвиток космонавтики» увійшли до десятка найкращих. Дипломами учасників нагороджені укладачі видань, працівники відділу наукової інформації та бібліографії: бібліотекар І. В. Розумій та головний бібліотекар О. М. Плаунова.

У фонді бібліотеки представлено понад 20 науково-популярних краєзнавчих видань, автором яких є працівник ОУНБ ім. В. Г. Короленка Людмила Студьонова: документальна оповідь «Долі, обпалені війною» (про Чернігівський район та його мешканців), «Слідами Чернігівського підпілля», «Чернігівські князі, полковники, губернатори», «Чернігівські силуети» та інші.

Одним із напрямів наукової роботи книгозбірні та важливим фактором для запровадження інновацій є організація та проведення науково-практичних конференцій, круглих столів. У межах дослідження історії та сьогодення бібліотек краю започаткована науково-практична конференція «Бібліотечне краєзнавство

Чернігівщини», яка проводиться один раз на два роки. Організатори: Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської облдержадміністрації, Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Чернігівська обласна організація Національної спілки краєзнавців України та Чернігівське обласне відділення Української бібліотечної асоціації. Серед учасників зібрання: бібліотекарі обласних, районних, міських, закладів освіти та обласної медичної бібліотек, науковці Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, співробітники Українського інституту національної пам'яті, Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника М. М. Коцюбинського, Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського, Національної історичної бібліотеки України, журналісти, письменники, громадськість.

На конференції обговорюються питання бібліотечного краєзнавства, серед яких: «Краєзнавча діяльність бібліотек Чернігівської області: здобутки і перспективи», «Бібліотеки як центри краєзнавчої інформації», «Популяризація краєзнавчих ресурсів, продуктів і послуг: досвід бібліотек», «Електронні краєзнавчі ресурси бібліотек», «Інноваційні технології в краєзнавчій бібліотечній діяльності», «Сільські бібліотеки – центри відродження і збереження історико-культурної спадщини рідного краю та історичної пам'яті народу», «Дослідження історії бібліотеки як актуальний напрямок краєзнавчої роботи», «Сторінки історії бібліотек Сіверського краю» тощо. Під час роботи конференції демонструвалися краєзнавчі інформаційні ресурси.

Неабияку цікавість викликали: яскрава експозиція «Незалежність. Книжкова палітра Чернігівщини. 1991–2016»; виставка плакатів «25 років незалежності України. Чернігівщина. Визначні події», книжкова експозиція «Моя Чернігівщина», на якій були представлені видання, що знайомлять з історією та сьогоденням населених пунктів регіону.

До 140-річного ювілею книгозбірні було здійснено низку досліджень. Це надало можливість привернути увагу громадськості, влади, бібліотечної спільноти до багаторічного досвіду функціонування бібліотеки та її місця у культурному, освітньому, суспільному

житті міста та області. В межах вивчення історії бібліотеки були опрацьовані документи Державного архіву Чернігівської області, музейні матеріали Чернігівського обласного історичного музею імені Василя Тарновського.

Вийшли друком видання: бібліографічний покажчик публікацій за 2012–2017 роки «Духовна скарбниця краю (1877–2017). Випуск 4»; хроніка подій 1877–2016 роки «Історія Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка»; збірник архівних матеріалів з історії бібліотеки «Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка у документах та матеріалах»; збірник матеріалів науково-практичної конференції «Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка: від витоків до сьогодення».

У ході науково-практичної конференції з нагоди 140-річчя від часу заснування бібліотеки «Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка: від витоків до сьогодення» учасники обговорили такі ключові питання:

- дослідження історії бібліотек Сіверського краю;
- традиції та інновації краєзнавчої діяльності бібліотек регіону;
- бібліотечні фонди як основний інструмент задоволення запитів користувачів;
- сучасний користувач і бібліотека: грані взаємодії;
- соціокультурна діяльність бібліотек;
- діяльність сучасної бібліотеки в умовах інформаційного суспільства;
- проектна діяльність бібліотек;
- образ і функціональність бібліотеки у локальному і регіональному середовищі.

Цікавими були доповіді: Н. В. Казакової, яка ознайомила учасників із бібліографічною версією історії українського кіно (на прикладі роботи науково-бібліографічного відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого); Л. В. Глазунової «Нотатка у Фейсбучі: для бібліотек та про бібліотеки» (Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка); А. М. Мальованої «Вебліографія як засіб науково-методичної діяльності Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка»; Т. Л. Барабанщикової «Гомельська обласна бібліотека у соціокультурному просторі регіону»; О. Б. Вапельник «Обслуговування віддалених користувачів

наукової бібліотеки КНУКиМ за допомогою сервісу «Віртуальна довідка»; А. М. Головащук «Довідково-бібліографічний апарат: використання та популяризація у сучасному інформаційному просторі» (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського); Л. М. Дубовик «Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка в епоху розвитку інформатизації» та ін.

Також порушувались актуальні питання промоції бібліотек у вебпросторі, новітніх технологій у роботі відділу документів іноземними мовами, науково-методичної та бібліографічної діяльності бібліотек. Доповіді, представлені на конференції, супроводжувалися презентаційними роликами, що надавало змогу зосередити увагу публіки на ключових моментах виступу.

Надзвичайно популярним є вебсайт бібліотеки. До послуг користувачів електронний каталог, в якому налічується близько 270 тис. записів (від 2000 р.), зведений каталог періодичних видань м. Чернігова, електронні краєзнавчі бази даних «Пам'ятні місця», «Відомі особистості». Формування електронної бази даних статей здійснюється з використанням банку даних аналітичних описів статей, журналів української періодики Центрально-Українського кооперативного каталогу.

З 2011 року реалізується проект «Електронна бібліотека». Ґрунтівна, змістовна дослідницька діяльність декількох відділів бібліотеки, починаючи з відділу автоматизації бібліотечних процесів, стала підґрунтям для створення електронної бібліотеки (<http://libkor.com.ua/index.php?id=4>). Тут представлено електронні версії друкованих видань не тільки документів із рідкісного фонду бібліотеки, а й твори сучасних митців Чернігівщини, регіональні періодичні видання. Наприклад, розділ «Книжкова пам'ять України. Чернігівщина» містить понад сотню оцифрованих рідкісних краєзнавчих видань XVIII–XIX століть. У 2015 році започатковано наймолодші розділи ЕБ – «Тематичні колекції» та «Іменні колекції», в яких висвітлюються теми значущі для Сіверського краю.

Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка співпрацює з Національною бібліотекою імені Ярослава Мудрого в реалізації декількох проектів. Прагнучи до об'єднання зусиль у створенні інтегрованого інформаційного ресурсу – електронна бібліотека

«Культура України», мета якого забезпечити вільний доступ до надбань української культури і мистецтва, зміцнити культурні зв'язки і сформувати позитивний імідж України у світі, бібліотека бере активну участь у його наповненні, надсилаючи найкращі твори митців Чернігівщини та рідкісні видання з фонду бібліотеки.

Також від 25 травня 2016 р. набув чинності наказ № 360 Міністерства культури України «Про затвердження Порядку формування зведеного каталогу оцифрованих видань». Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка активно долучилася до формування зведеного каталогу і наразі займає перше місце серед обласних бібліотек України за кількістю наданого матеріалу.

Одним з напрямів наукової діяльності бібліотеки є вивчення рідкісного фонду, який становить майже 17 тис. дореволюційних, довоєнних, повоєнних та особливо цінних сучасних документів.

Проводиться робота з виявлення документів рідкісного фонду з власницькими знаками. На сайті у галереї власницьких знаків у трьох розділах «Приватні особи», «Установи», «Невідомі» представлені екслібриси, штампки, печатки та інші знаки колишніх власників книжок. Завдяки цим знакам відомо, що книги до бібліотеки потрапили з колекцій А. Аргамачова, А. Г. Баумана, В. В. Венцеля (лікар), Н. К. Галимського (дворянин, заарештований за участь у контрреволюційній організації), Є. В. Молостової (вчена, публіцист) та ін. А також книги з бібліотек Чернігівської губернської земської управи, інженерів Київського військового округу, Чернігівського 2-х класного жіночого приходського училища тощо.

На виконання Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» Міністерством культури і мистецтв України видано наказ № 647 від 15 липня 2002 р. «Про затвердження Переліку державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей».

Відповідно до цього наказу ОУНБ ім. В. Г. Короленка надано право проведення державної експертизи письмових пам'яток. У бібліотеці працює група з питань експертизи. Послуга користується величезною популярністю – тільки за останні 3 роки комісія провела 68 експертиз на 174 видання.

Таким чином в контексті наукової діяльності Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка стверджує лідируючі позиції закладу серед бібліотек регіону. Креативність у задоволенні найрізноманітніших потреб користувачів, зокрема з використання світових інформаційних ресурсів, та представлення у віртуальному світі культурного потенціалу регіону, його історичних надбань вирізняє її серед інших закладів культури. Завдяки систематичному моніторингу діяльності закладу, аналізу використання ресурсів бібліотека постійно вдосконалює форми та методи роботи, активно впроваджує нові сервіси та зони обслуговування, створює позитивний імідж бібліотеки.

Джерела:

1. Краєзнавча діяльність бібліотек Чернігівщини: обл. наук.-практ. конф. до 25-ї річниці незалежності України 17-18 серп. 2016 р. : зб. матеріалів / Департамент культури і туризму, національностей та релігій Черніг. облдержадмін., Черніг. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Черніг. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України, Черніг. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. ; [упоряд. : П. В. Грищенко, І. Я. Каганова]. – Чернігів : Десна Поліграф, 2016. – 147 с.
2. Історія Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка: хроніка подій (1877–2016 рр.) / Черніг. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад. : П. В. Грищенко та ін.]. – Чернігів : [б. в.], 2017. – 127 с.
3. Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка: від витоків до сьогодення : зб. матеріалів наук.-практ. конф. м. Чернігів, 28 верес. 2017 р. / Департамент культури і туризму, національностей та релігій Черніг. облдержадмін., Черніг. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Громад. орг. Черніг. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. ; [упоряд. А. М. Мальована]. – Чернігів : Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка, 2017. – 217 с. : іл.
4. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка у документах та матеріалах. Вип. 1. (1877–1945): до 140-річчя з часу заснування / [уклад.: І. М. Аліференко, Л. М. Дубовик, О. Б. Коваленко, О. Я. Рахно] – Чернігів, 2017. – 268 с.



*Корпус Чернігівської обласної
наукової бібліотеки імені В. Короленка*



Круглий стіл за участю науковців України



На полицях відділу рідкісної книги



Унікальні раритети Бібліотеки



У Блакитній залі бібліотеки



Під час дискусії

**КОЛЕКЦІЯ КИРИЛИЧНИХ СТАРОДРУКІВ
У ФОНДОВОМУ ЗІБРАННІ БІБЛІОТЕКИ НІЖИНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. ГОГОЛЯ**

*(До 200-літнього ювілею бібліотеки
НДУ імені Миколи Гоголя)*

О. С. Морозов

Книгозбірня Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя по праву може вважатися однією з найдавніших діючих науково-освітніх бібліотек Лівобережної України. Її було започатковано 1820 р. разом з відкриттям у Ніжині Гімназії Вищих Наук князя О. Безбородька. За 200-річну історію до складу бібліотеки влилося чимало надзвичайно цінних книжкових пам'яток та колекцій, що згодом перетворило її на унікальне історико-культурне явище.

Початок формування книжкових зібрань університетської бібліотеки сягає першої чверті XIX ст. й тісно пов'язаний з іменами засновників Гімназії, відомих меценатів та державних діячів Російської імперії українського походження, братів Олександра та Іллі Безбородьків. З нагоди відкриття цього навчального закладу у 1820 році відомий меценат та його почесний попечитель, нащадок родини засновників граф О. Г. Кушелев-Безбородько подарував Гімназії частину успадкованого родинного книжкового зібрання (2500 томів), що містило чимало унікальних видань російської та європейської літератури XVIII-XIX ст. Згодом фонди бібліотеки поповнювали нові надходження від різноманітних благодійників, спеціальна література, навчальні посібники, передплатні та періодичні видання. Після реорганізації Гімназії в Ніжинський історико-філологічний інститут (НІФІ) у 1875 році бібліотека придбала цінні книжкові зібрання професорів Московського університету С. П. Шевирьова (1806-1864), Лейпцизького – Ф. В. Річля (1806-1876), директора С.-Петербурзького історико-філологічного інституту І. Б. Штейнмана (1819-1872). Невдовзі її склад поповнили дублетні примірники польських стародруків з бібліотеки Варшавського університету та рідкісні видання XVI-

ХУІІІ ст. з бібліотеки Ніжинського Грецького Олександрівського училища. Пізніше, у 1920-1930 рр., надійшли цінні приватні книжкові зібрання професорів НІФІ І. Г. Турцевича, М. Н. Бережкова, І. М. Михайловського, В. В. Качановського, К. Ф. Радченка, академіка В. І. Рєзанова та ін. Формувався унікальний рукописний фонд бібліотеки, де зберігалися документи Х-ХІХ ст., у тому числі грецькі рукописні Євангелія Х-ХІ ст., фрагменти грузинської Біблії ХІІІ ст. на пергаменті, листи венеціанських дожів, східно- та західнослов'янські рукописи ХІV-ХVІІІ ст., автографи творів та листи М. В. Гоголя тощо.[1]

На жаль, у ХХ ст. бібліотечні фонди зазнали суттєвих втрат внаслідок масових вилучень та переміщень літератури. Так, у 1930-х рр. повністю був вилучений з Ніжина рукописний фонд, а також передана в інші установи частина (близько 10 тис. примірників) стародруків та рідкісних видань. За радянської доби вивчення фондів бібліотеки та науково-бібліографічний опис її колекцій не були визнані за пріоритетні напрямки діяльності. І тільки створення 1985 р. за ініціативою наукової громадськості Ніжинського педагогічного інституту імені М. Гоголя та адміністрації бібліотеки Музею рідкісної книги дозволило нарешті привернути увагу до колекції книжкових пам'яток ніжинської вищої школи та розпочати систематичну роботу з її дослідження.

Сьогодні актуальними проблемами наукової діяльності бібліотеки є повна інвентаризація рідкісного фонду, виділення книжкових пам'яток із загального фонду, їх упорядкування, забезпечення надійного збереження, науково-бібліографічна обробка та введення в науковий обіг.[2]. Протягом останніх трьох років працівниками відділу зберігання фондів бібліотеки та Музею рідкісної книги проведено кропітку роботу, унаслідок якої вже виявлено понад 30 тис. книжкових пам'яток та розпочато упорядкування зібрань європейських палеотипів та видань ХІ-ХVІІ ст., кириличних стародруків ХVІІ – початку ХХ ст., видань латинського та громадянського шрифтів, колекцій «Полоніка» та «Україніка», книг з маргіналіями та автографами видатних діячів науки та культури тощо. В перспективі – робота по виділенню та упорядкуванню особових колекцій, вияв-

ленню рідкісних та цінних видань XIX ст., що значно збільшить кількість книжкових пам'яток, а також створення електронних каталогів та цифрових копій найбільш цінних видань.

Перлиною бібліотеки НДУ імені Миколи Гоголя, безумовно, слід вважати нечисленну, але надзвичайно цікаву з наукового та історико-культурного погляду збірку кириличних стародруків XVII-XIX ст., яка нараховує сьогодні 182 одиниці зберігання, у тому числі: XVII ст. – 21, XVIII ст. – 78, XIX – поч. XX ст. – 73 примірники. Найдавніша кирилична книга, що входить до складу колекції, датується 1637 р.: це видання Свято-Богоявленського Кутейнського монастиря в м. Орша (Білорусь), відомого твору давньої візантійської літератури «Повість про Варлаама та Іасафа» («Про Варлаама та Іоасафа гісторія»), що приписується грецькому письменнику IX-X ст. Іоанну Дамаскіну. Верхньою хронологічною межею колекції є 1915 рік. У колекції репрезентовано книжкову продукцію видавничих центрів, що діяли на території України (друкарень Києво-Печерської та Почаївської Лаври, а також Новгород-Сіверської та Чернігівської друкарень Л. Барановича, Львівської друкарні ставропігійського інституту), Білорусі (друкарні Кутейнського монастиря під м. Орша та Могильовського братства), Росії (видання Друкарського Двору, Верхньої друкарні С.Полоцького та Синодальної друкарні), Молдови (друкарня Нямецького монастиря), Сербії (м. Сараєво), а також Константино-польської та Бухарестської друкарень, що видавали кириличні книги болгарською та волоською мовами.

Аналіз маргіналій та власницьких записів свідчить: серед кириличних видань ніжинської колекції зберігаються книги, що належали бібліотекам Соловецького та Ніжинського Благовіщенського монастирів, приходським церквам міст і сіл Гетьманщини, приватним зібранням професорів С. Шевирьова, М. Бережкова, протоієрея Андрія Хойнацького, відомим бібліофілам батьку та синові М. М. та І. М. Михайловським. Частина книг надійшла від різноманітних дарувальників вже у наші дні.

Формування колекції кириличних стародруків ніжинської бібліотеки починається у першій чверті XIX ст., коли було запо-

чатковано книгозбірню Ніжинської Гімназії Вищих Наук кн. Безбородька. Треба відзначити, що ніжинське зібрання формувалося не систематично, головним чином через світський характер навчального закладу. У складі бібліотеки була ціла низка видань XVII -поч. XIX ст. релігійного змісту, у т.ч. синодальні видання Святого Письма (Біблія, Євангелія), богословські трактати Іоанна Златоустого, Ісаака Сиріна та ін. отців церкви, книги для домашнього читання («Прологи», «Життя Святих» Дмитрія Туптала-Ростовського) тощо. Серед рідкісних стародруків Гімназичної бібліотеки слід відзначити «Анфологійон» Арсенія Грека (Москва, Синодальна друкарня, 1653 р.), а також унікальне видання «Номоканону» («Кормчої книги», Москва, Синодальна друкарня, 1653 р.) – збірки церковних та світських правил, що відзеркалює складний період церковних реформ та релігійного розколу в Московському царстві середини XVII ст.

1876 р. для бібліотеки Ніжинського ІФІ було придбане бібліотечне зібрання професора московського університету Степана Петровича Шевирьова (1806-1864) – відомого літературознавця та історика словесності, серед приятелів якого були такі видатні особи свого часу, як О. С. Пушкін, К. С. Аксаков, М. В. Гоголь та ін. Бібліотека С. П. Шевирьова нараховувала 3741 назву видань російською та іноземними мовами.[3] У складі його приватного зібрання до Ніжина надійшло кілька цінних кириличних видань, у тому числі «Скрижаль» патріарха Нікона (Москва, Синодальна друкарня, 1656), «Арифметика, сиріч наука числительная» Леонтія Магницького (Москва, 1703), «Лексикон триязычний» Федора Полікарпова (Москва, 1704), «Діянія церковныя и гражданская» Цезаря Баронія (Москва, 1719), «Камінь православної віри» Стефана Яворського (Києво-Печерська Лавра, 1730) тощо. На жаль частина книг бібліотеки С. П. Шевирьова сьогодні вважається втраченою, зокрема – найдавніше кириличне видання з його зібрання «Лексикон славенороскій» Памви Беринди (Кутейн, 1653) – книжкова пам'ятка та перший друкований словник української мови, що становить неабиякий інтерес для сучасних мовознавців. Книгу, на жаль, втрачено у 2004 році.

Невдовзі ніжинське книжкове зібрання поповнила особиста бібліотека законовчителя Ніжинського ІФІ, дійсного члена Історичного товариства Нестора-літописця, відомого духовного письменника та історика церкви, законоучителя Ніжинського Ліцею та Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, «історіографа та співця» Почаївської Лаври протоієрея Андрія Хойнацького (1836-1888). Після смерті чоловіка вдова А. Хойнацького погодилася продати книги, що належали її чоловікові для нашої книгозбірні.

Головним науково-богословським зацікавленням А. Хойнацького була історія уніатської (греко-католицької) церкви, її літургійна практика та обряди. Отже не дивно, що серед книг вченого інститутська бібліотека придбала серію почаївських видань XVIII ст. богословського та богослужбового характеру («Богословія нравоучительная» 1756 р., «Богословіе нравоучительное повсемственное» Павла Гавриїла Антоїне, 1776 р., «Уніатський служебник» 1771 р., прикрашений чудовими гравюрами А. Гочемського тощо).[4]

У 1920-30-х рр. бібліотека поповнилася книжковим зібранням професора історії НІФІ, визнаного фахівця в галузі середньовічної історії та кримознавця Михайла Миколайовича Бережкова (1850-1932). Він походив з родини священика, отже кириличні книги не були раптовим надбанням його приватної книгозбірні. Треба відзначити, що від 1919 р. М. М. Бережков, окрім професорської посади, виконував ще й обов'язки вченого бібліотекаря ніжинської інститутської бібліотеки. Серед переданих ним бібліотеці книг можна назвати такі, як «Бесіди на шестоднів» (твори св. отців у перекладі Єпифанія Славінецького, Москва, Друкарський двір, 1665), «Меч духовний» Ісайї Копинського (Чернігів, 1747), «Православное ісповеданіє віри» Петра Могили (Москва, 1709.) та ін.

Невеликий кількісно, але якісно надзвичайно цінний дарунок у вигляді зібрання видань XVII-XVIII ст. кириличного та громадянського шрифту (47 одиниць зберігання) передав бібліотеці 1919 р. викладач словесності Ніжинської класичної гімназії Іван Миколайович Михайловський (†1920). Доля ніжинського книжкового зібрання родини бібліофілів Михайловських потребує окремого ґрунтовного дослідження, що виходить за межі цього

повідомлення. Поки що можна відзначити, що І. М. Михайловський успадкував цінне книжкове зібрання, яке свого часу зібрав його батько Микола Матвійович Михайловський (1815-1877), петербурзький бібліофіл, філігранознавець та археограф. Працюючи чиновником правління Санкт-Петербурзької Академії Наук та співпрацюючи з Археографічною Комісією, останній займався колекціонуванням книг і рукописів, яке після смерті батька у 1877 р. син перевіз у Ніжин. На базі зібрання М. М. та І. М. Михайловських були побудовані книжкові виставки Археологічних з'їздів XI у Києві (1899) та XIV у Чернігові (1908). Згодом І. М. Михайловський передав рукописне зібрання батька до московської Рум'янцевської бібліотеки, а основну частину стародруків XVI-XVIII ст. до Імператорської публічної бібліотеки у С.-Петербурзі. [5] Вже у наші дні частину книжкового зібрання Михайловських (серед якого перебувають кириличні стародруки та видання гражданського друку XVIII ст.) віднайдено у складі бібліотеки НДУ імені Миколи Гоголя.[6]

Переважну більшість кириличних стародруків ніжинської колекції сьогодні становлять видання Святого Письма, богослужбові книги, а також зразки проповідницької, агіографічної, історико-церковної, навчально-довідкової літератури. Авторські твори представлені книгами Петра Могили («Православное ісповіданіє віри», Москва, Друкарський двір, 1696), Кирила Транквіліона-Ставровецького («Євангеліє учительное», Могильов, видання М. Воцанки, 1697), Лазаря Барановича («Труби словіспроповідних», Києво-Печерська Лавра, 1674), Симеона Полоцького («Псалтир царя Давида, рифмами переложенная», Москва, Верхня друкарня, 1681), Антонія Радивіловського («Вінець Христов», Києво-Печерська Лавра, 1688), Стефана Яворського («Камінь православної віри», московське видання 1728 р. та видання Києво-Печерської Лаври 1730 р.), Феофана Прокоповича («Духовний регламент», СПб, 1776), Іоанна Максимовича («Феатрон нравоучительний» та «Богородице Діво», видані у Чернігові відповідно 1707 та 1708 рр.), Іоасафа Кроковського («Акафіст та житіє св. Варвари», Києво-Печерська Лавра, 1777) та ін.

Окрасою ніжинської колекції є великоформатне напрестольне Євангеліє (infolio, 46x67 см., вага 17,5 кг.), надруковане у Москві 1689 р. Ця пам'ятка вражає розмірами і є справжнім взірцем друкарського мистецтва кінця XVII ст. Ніжинський фоліант, на

відміну від інших відомих примірників цього видання, що зберігаються у фондах державного історико-культурного заповідника «Києво-Печерська Лавра», Національної Бібліотеки України імені В. Вернадського та Чернігівського історичного музею імені В. Тарновського, відрізняє його вишукане художнє оздоблення. Пишні барокові гравійовані рамки, зображення євангелістів, заставки та заголовки титульної та трьох перших сторінок кожного Євангелія розфарбовані від руки акварельними фарбами та визолочені. Обріз книжкового блоку теж багато оздоблений різьбленим рослинним орнаментом та позолотою. Євангеліє було подароване у Ніжинський Благовіщенський монастир 1709 р. Федором Яворським, рідним братом його засновника митрополита Стефана Яворського. На жаль, не зберігся срібний з позолотою та коштовним камінням оклад цього унікального видання. [7]

Чільне місце в колекції займають видання провідного вітчизняного видавництва XVII-XVIII ст. – друкарні Києво-Печерської лаври. Найдавнішим кириличним лаврським виданням, що збереглося у фондах бібліотеки ніжинського Університету, є датований 1674 р. твір архієпископа Лазаря Барановича «Трубы словес проповідних на нарочіття дні праздніков...». Ця книга є унікальним мистецьким твором доби бароко, у якому численні гравіровані малюнки, позначені монограмою майстра «Ілії», тісно вплітаються у канву художнього тексту, утворюючи з ним єдине ціле. На останньому аркуші міститься згасаючий напис скорописом XVII ст., що погано читається. Палітурка реставраційна 19 ст.: картон, «мармуровий папір», шкіряний корінець з бинтами та золотим тисненням. Примірник подарований бібліотеці у 1919 р. викладцем ніжинської гімназії І. М. Михайловським.

Цікавим зразком української барокової книги XVII ст. є видання творів проповідника Києво-Печерської лаври та українського духовного письменника Антонія Радивіловського (1620-1688) «Вінець Христов з проповідей недільних, акі з цвітоврожаних, на украшеніє православно-кафоліческой святой восточной церкви сплетений» (1688), що побачило світ завдяки меценатській допомозі гетьмана Івана Степановича Мазепи. Це видання в бібліотечній колекції представлене двома примірниками. Перший, добре збережений, у реставраційній оправі 19 ст., походить

з бібліотеки вже згадуваного І. М. Михайловського. Видання відкривається розкішною гравірованою фортою художника Івана Реклінського. У тексті вміщено численні гравіровані ілюстрації на біблійні теми, заставки, кінцівки, набірні виливні прикраси, ініціали. У книзі широко використано гравюри з інших лаврських видань 1620-1640-х років. Власницький запис свідчить: «1717 году, с книг іерея Іоанна Слонскаго, протопресвітера Благовіщенскаго, что на Москві, на сінях у государя.» Цікаво, що священник Іоанн Слонський – це реальний історичний персонаж, який згадується в історичних документах як духівник царевича Олексія Петровича під час перебування останнього у Дрездені в контексті підготовки до майбутнього одруження російського престолонаслідника. Другий примірник «Вінця», походження якого залишається невідомим, гірше збережений (втрачено титул, аркуші на початку переплутані), але має аутентичну палітурку з дерева, обтягнуту темною шкірою зі слідами тиснення та фрагментами застібок. Наскрізний напис на початкових аркушах є блискучим зразком барокових вкладних записів 17 ст.: «Року 1689 місяця маія 5 дня сію книгу глаголемую Вінець Христов Печерского Кіевского друку благочестивий раб Божий Евстафий Григориевич, мещанин и обивател Лохвицкий, с побожности своей отменивши и на церков Божию Рождества Пресвятой Богородици Ринковую Лохвицкую вічними часами надал, которая книга от того предреченого храма в предковічними часи отдалена бити не маєт, а хто би мілея от церкви отдаливши и на свой пожиток міл отвернуть, таковий под клятву святых отцев [...] иже в Нике подпадет и предмае статом Божіим суд себѣ дати міти будет, а надана за священника тое церкви отца Симеона Івановича, который за оного надавца тоеи книги повинен Господа Бога просити. Аминь.»

1705 роком датується лаврське видання четвертого тому «Житій святих» («Четї-мінеї») Дмитрія Туптала-Ростовського (1651-1709) на три місяці (червень, липень та серпень). Ніжинський примірник «Житій» має характерну ознаку: прізвище благодійника видання гетьмана І. Мазепи, вміщене у колофоні на останньому аркуші книги, затерте сажею. Це трапилося, ймовірно, буремного 1709 р., коли опального гетьмана за наказом царя Петра І було піддано церковній анафемі після невдалої спроби відірвати Україну від Московського царства. Ще один примірник «Житій...» Д. Туптала-Ростовського «на

три місяці: март, апріль, маї» лаврського друку, що зберігається у Ніжині, датований 1764 р. та має розкішну двоколірну гравіровану форту, на якій, зокрема, зображено Успенський собор та знамениту лаврську дзвіницю архітектора І. Шеделя.

Серед лаврських друків ніжинської колекції особливо розкішне оздоблення має видання богословсько-полемічного твору видатного філософа, письменника, професора Києво-Могилянської колегії, митрополита, місцеблюстителя московського патріаршого престолу митрополита Стефана Яворського (1658-1722) «Камінь віри православно-кафоліческія восточнія церкви...» (1730). Гравірована форта із зображенням Успенського собору Києво-Печерської Лаври, двоколірний друк, розкішна палітурка XVIII ст., обтягнута сап'яном брунатного кольору із золотим тисненням та металевими застібками на ремінцях – усе це підкреслює особливе значення видання. С. Яворський писав свій найголовніший твір у останні роки життя, коли особливо загострилося його протистояння з царем Петром І, який виявляв прихильність до протестантизму, та давнім суперником, ідеологом імперських та церковних реформ Феофаном Прокоповичем. «Камінь віри» послідовно захищає православну віру та має гостре антипротестантське спрямування, і через це за життя автора не публікувався через офіційну заборону. Лише 1728 р., після смерті автора та царя Петра І, трудами учня митрополита Стефана, серед яких був архієпископ Феофілакт Лопатинський, цей твір було опубліковано у Москві. Книга мала величезну популярність, через що невдовзі постала потреба в другому його перевиданні. Власне, це друге видання і побачило світ у лаврській друкарні 1730 р. з благословення Київського митрополита Варлаама Ванатовича. Книга походить з бібліотеки професора Московського університету С. П. Шевирьова та надійшла до Ніжина у 1876 році.

Відомо, що лаврська друкарня неодноразово надавала поліграфічні послуги Києво-Могилянській Академії, друкувала навчальну літературу та інші академічні видання. Цікавим зразком панегіричного жанру професорів Академії є виданий 1744 р. у лаврській друкарні похвальний вірш Михайла Козачинського (1699-1755) «Августійшей, непобедимой императриці Елисавет Петровні... трегубо и диалектом сложенним и рифмами приветствует... Академія Кіевская», присвячений візиту імператриці до

Києва. Видання надруковане урочистим шрифтом трьома мовами – слов'янською, польською та латинською. Книга походить з бібліотеки вже згадуваного професора С. П. Шевирьова.

Ще одним унікальним зразком української барокової книги 18 ст. є вишукано оздоблений примірник «Акафісту Святий Великомучениці Варварі», який належить перу богослова та письменника, митрополита Київського Йосафа Кроковського (бл. 1650-1718). «Ніжинський» примірник надрукований у Лаврській друкарні 1777 р. і є передруком видання 1757 р. Видання прикрашене заставками та гравюрами, містить у своєму складі твір Іоана Золотоустого «Про шанування святих мощів», канон з акафістом святий Варварі, «житіє» святої та «Повість о чесних мощах великомучениці Варвари», що належать перу Димитрія Туптала-Ростовського. Особливістю нашого примірника є те, що на форзацах книги вміщено докладний «літопис» родини Радченко-Федориних. Перший запис, що належить губернському секретарю Афанасію Івановичу Радченку, датований 1835 р. Подальші нотатки містить інформацію не тільки про важливі родинні події, але й інші випадки та історичні факти, що зацікавили автора. Книгу передав бібліотеці ніжинський художник О. І. Кошель.

Богослужбові стародруки лаврського походження у ніжинській бібліотеці представлені такими виданнями, як «Часослов» (1729 р.), «Слідуваний псалтир» (1776 р., два примірники, дуже пошкоджені), «Мінея загальна» (1774 р., має вкладницький запис: «Сию книгу общую мне подарил Омелян Стефанов Едутовский, жиющий міщанин града Ніжина, прихода Святониколаевского, в село Милники в храм Святителя Христова Николая владеній монастыра Благовіщенского Ніжинского 1785 года декабря 19 дня за всіх своих родителей по плоти во впоминовение вічно: Старанием тоя ж церкви милниковской ієреєм Симеоном Рожовцевым»), «Каноник» (мініатюрне видання, «1/12» аркушу, 1788 р.). Видання текстів Святого Письма репрезентовані такими виданнями, як «Новий заповіт» (1746 р., гравер Андрій Козачковський), «Біблія сіречь книги священного писанія Ветхаго и Новаго Завіту» (1788 р., неповний примірник).

Таким чином, колекція кириличних стародруків XVII -поч. XX ст. бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи

Гоголя є, хоча й нечисленним, але надзвичайно цікавим книжковим зібранням, яке потребує докладного вивчення, науково-бібліографічного опису та введення в науковий обіг. Власне це завдання і є головним напрямком наукової роботи бібліотеки на сучасному етапі.

Примітки:

1. Добиаш А. Заметки об основной библиотеке Нежинского историко- филологического института кн.Безбородко // Известия историко-филологического института князя Безбородко вНежине.— Т.XV.—1895.—С.3.

2. Ленченко Н. Музей рідкісної книги // Рідна школа. – 2000. – №8 (848). – С.54-56.

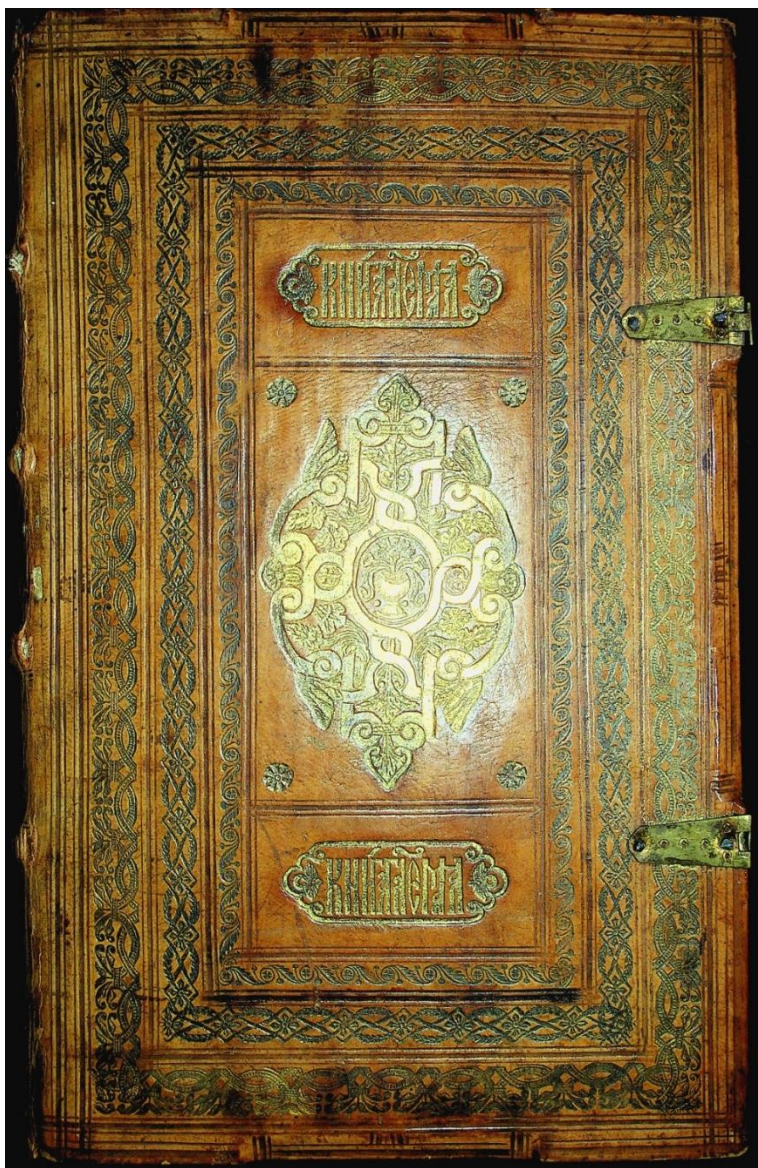
3. Михед П. Про С. Шевирьова та його книжкове зібрання // Інформаційно-науковий вісник бібліотеки НДУ імені М.Гоголя. – 2010. – №1. –с.25-32.

4. Див. докладніше: Морозов О.Почаївські стародруки з книжкового зібрання протоієрея Андрія Хойнацького в бібліотеці Ніжинського державного університету// Острозький краєзнавчий збірник / Державний історико-культурний заповідник м. Острога; Острозьке науково-краєзнавче товариство «Спадщина» імені князів Острозьких. – Випуск 11. – Острог: ФОП видавець Свинарчук Р. В., 2019. – С. 272-279.

5. Андрияшайтите Ю., П. Лаптев : у истоков отечественного флиграноведения. Москва, 2001. – С. 238-257.

6. Див. докладніше: Морозов О. Книжкове зібрання М.М. та І. М. Михайловських з колекції бібліотеки ім. академіка М. Лавровського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Каталог. – Ніжин: Бібліотека імені ак. М.Лавровського, 2015. – 82 с.

7. Див. докладніше: Морозов О. Церковні старожитності в експозиції Музею рідкісної книги НДУ імені М.Гоголя. Напрестольне Євангеліє з Ніжинського Благовіщенського монастиря // Інформаційно-науковий вісник бібліотеки НДУ імені М.Гоголя. – 2010. – №1. – с.143-146.



Стефан Яворський. Камінь віри. 1731 р. Палітурка



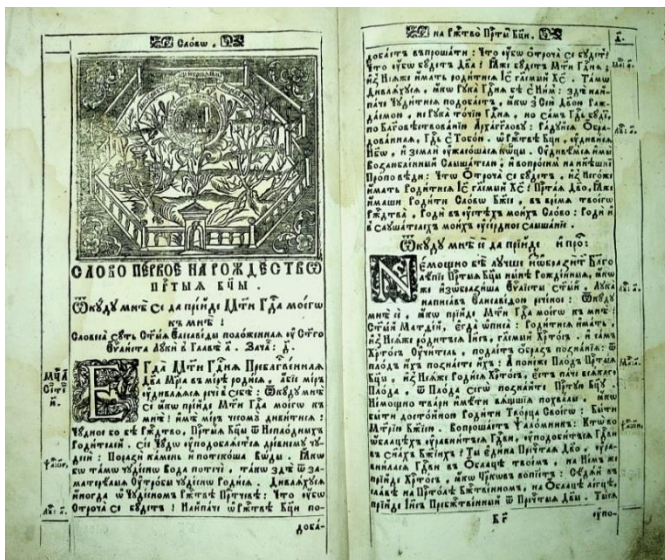
Стефан Яворський. Камінь віри, 1731



Напрестольне Євангеліє. Москва, 1689 р.



Іоасаф Кроковський. Акафіст св. великомучениці Варварі.
Києво-Печерська Лавра, 1777



Лазар Баранович. Труби словіс проповідних. 1674



Антоній Радивіловський. Євангеліє Учительне.
Києво-Печерська Лавра, 1689

РОЗДІЛ III

Їх велич — у творчості

ІРЖАВЕЦЬКО-ІЧНЯНСЬКО-ПРИЛУЦЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ЛЕВКА РЕВУЦЬКОГО

В. В. Кузик

Поява і формування непересічної особистості навряд що буде науково обґрунтовано найближчим часом, хоча нинішні генетики досить наполегливо працюють над цією проблемою. Однак є можливість позначити складові такого явища, які створювали умови формування, впливали на вектор спрямування таланту, його національно ментальну орієнтацію. Щодо особистості такого титана українського духу як Левко Ревуцький, то ми сьогодні маємо матеріали, які дозволяють визначити різні грані означеної проблеми, сфокусовані, у конкретному випадку, з **геогенетичними зонами** Чернігово-Сіверської землі, а саме її **соціолокусами** «Іржавець — Ічня — Прилуки»: 1) генеалогія роду; 2) географія краю; 3) історія краю; 4) культурне середовище.

На кінець XIX сторіччя Іржавець, де народився майбутній композитор, досить помітно вирізнявся поміж інших. Саме село розташовано на географічному узвишшю (196 м вище рівня моря), а найвищі його пункти утворюють трикутник: курган Осичиха — козацька Свято-Троїцька церква (зруйнована 1932 р.) і садиба Ревуцьких. Досить символічним.

Іржавець/Ржавець був загальноновизнаним духовним центром козацького українства, де зберігалася Чудотворна Іржавецька ікона Богоматері, оспівана Тарасом Шевченком¹, біля якої у Свято-Троїцькому храмі служили п'ять поколінь священиків Ревуцьких, нащадків старшого військового товариша Петра Ревухи із запорозького кошу гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного. А з іменами Стороженків — полковників і сотників доби Козаччини —

¹Див. окремо: цій темі присвячено спеціальну статтю в нашій монографії. — В. К.

пов'язані «сотенні» міста Ічня та Прилуки². Саме ж село на річці Ржавці стало принаймні на три століття – від 1690 року – родовим гніздом Стороженків, перший з яких – Іван Андрійович (бл. 1615 – 28.02.1693) – оселився там із дружиною Марією Богданівною (? – бл. 1716), молодшою донькою гетьмана Богдана Хмельницького. В Іржавці зусиллями Стороженків будувалися церкви, млини, нові садиби, формувалися загони, які поповнювали козацькі полки. Найвидатнішими представниками роду в XIX ст. стали письменник Олекса Стороженко (1805–1874), історик літератури Микола Стороженко (1836–1906) та Андрій Стороженко (1790–1857). Останній з них – Андрій Якович (відомий під псевдонімом «Царинний») – герой війни 1812 р., письменник, автор «Історії Полуденної Росії» – зберіг для України неоціненний скарб «Реєстр Войська Запорозького 1649 р.». Саме під началом Андрія Яковича, коли той був у Варшаві сенатором Царства Польського, служили брати Яків (у чині полковника) і Дмитро (у чині штаб-ротмістра) Каневські, які, вийшовши у відставку в 1838/1839 р., відкупили у Стороженка його «іржавецькі ґрунти» та й оселилися там як землевласники. Старший брат Яків Кіндратович так і прожив одинаком, а молодший – Дмитро Кіндратович (1804–1897) – учасник воєнних дій у Болгарії в 1828–1829 роках у складі Харківського уланського полку, нагороджений за героїзм срібною медаллю та іменною зброєю, пошлюбив Ганну Стороженко (бл. 1820 – бл. 1900)³, побудував 1841 року дім, розбив присадибний сад і квітник, висадив перед ґанком каштани (два з них квітнуть і досі), на схилі за будинком упорядкував затишну липову алею. Фруктові дерева – вишні, груші, яблука – замовляв у відомих садівничих господарствах (саджанці вишні «шпанки» везли аж з Італії). У них народилися син Федір (1847–1855, помер у

²Універсал гетьмана І. Мазепи від 29 серпня 1690 р. надавав полковнику Прилуцькому Івану Стороженку за «звичливые услуги» право володіння селом Іржавець.

³У родинному архіві Ревуцьких зберігається пожовклий аркуш паперу, на якому написано: «донька поміщика Павла Даниловича Стороженка Ганна вінчалась у Троїцькій церкві с. Ржавець 13 квітня 1841 р. з Данилом Кіндратовичем Каневським».

підлітковому віці) та три доньки – Мавра-Марія (1842–після 1900), Олександра, і Надія (1854–1936, в одруженні Персидська).

К. Каневський долучився до спільної справи Стороженків та й інших землевласників по благоустрою села, до чого заохочували й церковники. Враховуючи збільшення паломників, які щорічно у травні збиралися на храмове свято Чудотворної ікони, у селі розбили парк, упорядили бруковану дорогу до храму (наприкінці XIX – початку XX століть догляд за її станом був «на попеченні» родини Ревуцьких), почали проводити весняний та осінній ярмарки. Таким сповненим буяння активного селянського життя побачив Іржавець у перші числа червня 1843 року і Тарас Шевченко⁴, що позначив у своєму подорожньому альбомі, де записував і замальовував різні моменти своїх відвідин Качанівки та Іржавця⁵.

Та й саме село налічувало понад три тисячі мешканців із значною часткою заможних родин. По відміні кріпацтва 1862 року в Іржавці відкрили школу для сільських дітей – особливу ініціативу виявили панночка Олександра Каневська та молодий священник Микола Ревуцький. Вони разом укладали шкільну бібліотеку, записували історію й фольклор села, вели метеорологічні спостереження. Без сумніву, ця співпраця зблизила їх і заповіла майбутній шлюб у 1880 році. Родина Ревуцьких оселилася у будинку батьків Олександри, тим більш, що ті в 1870-ті переїхали до Прилук, бо Дмитро Кіндратович Каневський був обраний предводителем (маршалком) дворянства Прилуцького повіту (по смерті попереднього Івана Скоропадського).

Подружжя Ревуцьких – Олександра Дмитрівна (7.04.1844–20.10.1906) та Микола Гаврилович (1843–23.03.1906) – жили традиційно – вели чимале господарство⁶, опікувалися сиротами та вдовицями. А у вільні часи музикували, читали новинки

⁴Про це окремо див.: Кузик В. Іржавецькі мотиви в поезії Тараса Шевченка // Студії мистецтвознавчі. – Київ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2014, число 3, с. 7–19.

⁵Гальченко С. Альбом малюнків Тараса Шевченка 1841–1843 рр. – К., 2013. 36 с.

⁶Старші селянки переповідали, що Ревуцькі у стайні мали 7 корів і пані не гербувала сама їх доїти, хоча й були дівчата до помічі.

літератури, співали пісень... Або ж, заклавши у візок коней, їхали з гостиною чи то до Качанівки⁷, що була майже поруч (10 км), чи то до Прилук, чи то у Бахмач до мастку художника Миколи Ге (1831–1894), дружина якого була їхньою далекою родичкою. Саме у його домі Ревуцькі познайомилися з видатним письменником Львом Толстим, вели з ним розмови про вчителювання у сільській школі, пошуки сенсу буття та про дійсні цінності людського духу.

У тій іржавецькій садибі народилися й промайнули дитячі роки двох синів Ревуцьких, майбутніх велетів української культури – вченого-культуролога, лисенкознавця, фольклориста Дмитра Миколайовича (5.04.1881–29.12.1941) та композитора-класика, академіка Льва Миколайовича (20.02.1889–30.03.1977).

За часи дитинства Левка Ревуцького у селі були три головні складові, необхідні для формування художньої уяви чутливої до світу звуків натури: 1) народно-пісенний «грунт», тоді ще тісно пов'язаний з фольклорною обрядовістю; 2) салонне – «панське» – музикування, чому сприяла наявність у будинку рояля, скрипки, майстрових інструментів; 3) сакрально-літургійна музика, яка звучала у Свято-Троїцькому храмі, де співав досить великий хор. Варто згадати ще й про можливу четверту складову, особливу для формування таланту старшого брата Дмитра: під час літніх канікул гімназисти й студенти ставили театральні спектаклі, де той завжди відіграв активну роль.

1) «З народного» на все життя запам'яталися братам зимові колядки й щедрівки, з якими щиросердо вітали їхніх батьків односельці. До матері співали:

«Як зажурилась крутая гора, / Святий вечор!

Що не вродила шовкова трава, / Святий вечор!

А й уродило зеленее віно. / Святий вечор!

Ой там дівка Олександрочка віно стерегла, / Святий вечор!

Віно стерегла да й задрімала. / Святий вечор!...»

⁷Про що свідчить запис № 347у кн.: Качанівка. Альбом автографів / Керівник проекту *С. Лаєвський*, автор-упоряд. *С. Половнікова*. –Київ, 2010, с. 228–229.

А бо ж інше:

«Що й у чистім полі да на суходолі, / Св'ятийвечор!

Гей, там дівка Лександрочкаперевоз держала, / Св'ятийвечор!

Перевоз держала, дорого брала. / Св'ятийвечор!»

До батька – «господаря» – була така колядка:

«А в нашого пана-дядька розумна жона – / Св'ятийвечор!

Бог йому дав розумну жону, / Св'ятийвечор!

Розумну жону у його дому. / Св'ятийвечор!...»⁸

Значно пізніше, у 1919, Левко, вже серйозно займаючись музикою, від іржавчанина Олександра Бондаренка запише мелодію старовинної веснівки – тільки мелодію, бо слів той не пам'ятав, – з напроцуд дивним мелізованим наспівом (у локрійському пентахорді). Потім композитор зробить її головною темою першої частини своєї знаменитої Симфонії № 2, яка буде визнана видатним явищем музичної культури ХХ століття.

2) Салонне музикування панувало не тільки у садибі Ревуцьких, але й у деяких інших їхніх заможних сусідів – Персидських, Де Коннорів, Титаренків (щоправда, в більш скромних виявах). Мати – Олександра Дмитрівна – була гарна піаністка, грала досить складні твори Моцарта, Бетховена, зокрема «Патетичну» сонату, Шопена. Батько – Микола Гаврилович – володів скрипкою, любив співати популярні романси, народні пісні (особливо жартівливі). Синам назавжди запам'яталося, як батьки натхненно грали дуєтом – скрипка та рояль – знамениту шубертівська «Серенаду».

Головний тон для поширення такого салонного музикування у тій місцевині (*геогенетичній зоні*), зрозуміло, задавала славно-звісна Качанівка, власником якої з 1834 року був Григорій

⁸Друкується вперше з рукопису, що зберігається в Архівних наукових фондах ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України: «Ревуцький Дм., 80 мелодій», сторінок 81, Архів № 22. Повний паспорт: *Ревуцький Д.* Колядки та щедрівки, пісні родинно-побутові, жартівливі (з мелодіями). Дожовтнева тематика. Записано на Полтавщині (в основному в с. Іржавець, Іваницького р-ну) та на Волині. 1920–1922 рр. 81 арк. + 68-а, 69-а. Рукопис. Ф 6–4/127.

Тарновський⁹. Саме вона стала тогочасним світським центром, «вириєм, – за виразом М. Костомарова, – куди зліталось різне українське вчене, художнє та письменне птаство»¹⁰. В Альбомі автографів качанівських візитерів знаходимо чимало знаних імен: композитор М. Глінка, історики М. Маркевич, М. Костомаров і О. Лазаревський, поети Т. Шевченко, В. Забіла, письменник М. Гоголь, художники В. Штернберг, М. Ге, брати Маковські...¹¹ Бачимо великий список столичних і губернських сановників, а серед них і прізвища тих, хто безпосередньо був пов'язаний з родинами Стороженків і Ревуцьких – сестри Надія та Олександра Каневські, Варвара Милорадович, Георгій та Іван Раковичи, Микола Ревуцький, Микола, Михайло та Ольга Стороженки, Дмитро Яворницький та ін.

Ймовірно, саме під впливом салонного музикування були написані перші юнацькі композиції Л. Ревуцького – Вальс та Прелюдія, що так і залишилися у рукописі¹². А от більш пізні студентські Три Прелюди, *op. 4*, написані під час різдвяних канікулів 1914/1915 років, виявилися справжніми шедеврами, які звучать і нині в репертуарі багатьох піаністів світу, дивуючи всіх досконалістю музичного вислову та формою.

3) Сакральнo-літургійна музика, що звучала у Свято-Троїцькому храмі, де співав прекрасний багатоголосий церковний хор, а на служби, особливо святкові, збиралося все навколишнє українське панство-міщанство-селянство. Як засвідчують останні надходження до Іржавецького музею Л. М. Ревуцького, а це рукописи хорових партій (так звані поголосники), репертуар церковного хору складали понад 170 літургійних та пара літургійних

⁹1853 р. Маєток перейшов у спадок небожу – Василю Тарновському, а 1866 р. – його сину Василю Тарновському-молодшому, який перетворив його у справжній витвір ландшафтного мистецтва.

¹⁰Цитовано за кн.: Качанівка. Альбом автографів / Керівник проекту С. Лаєвський, автор-упоряд. С. Половнікова. – Київ, 2010. – С. 13.

¹¹ Див.: Качанівка. Альбом автографів / Керівник проекту С. Лаєвський, автор-упоряд. С. Половнікова. – Київ, 2010. – 326 с.

¹²Друк Вальсу та статтю про це див.: Кузик В. Юнацькі твори Л. Ревуцького // Музика, 1994, № 4, С. 17.

творів, серед яких вітчизняні (Березовський, Бортнянський, Ведель, Дехтярьов, Металлов) і зарубіжні (Моцарт, Галуппі), зразки розспівів – київських, грецьких, грузинських та ін. Особливо значний корпус становлять Богородичні піснеспіви та Многоліття. Ноти писано вправною рукою фахового регента (останні записи 1903 року). Зрозуміло, співаки хору не були прийшли люди; вочевидь їх виховували у сільській школі (де до всього вивчали богослов'я і нотну грамоту), відбирали на клірос кращі голоси, виділяли солістів¹³. То ж сини Ревуцького – Дмитро й Левко, – батьківський рід яких був пов'язаний із священницьким чином, всотували звучання хорового сакрального співу та добре орієнтувалися у традиціях літургійного дійства.

Рефлексію на ті враження відчуваємо у монументально-ораторіальних творах на вірші Т. Шевченка «На ріках круг Вавилону» та «Гімн чернечий», а також «Серце музики» на слова М. Вороного, писані вже після I світової війни в Прилуцький період.

Саме цінне, що отримали в дитинстві брати Ревуцькі, була РОЗУМНА батьківська любов і формування змалку в них свідомої ОСОБИСТОСТІ.

На вихованні дітей виразно позначився вплив матері, яка дотримувалася принципів поширеної серед тогочасної інтелігенції «толстовської» (як прийнято було казати у радянські часи) системи життя: чистота помислів, стриманість і самообмеження у побуті аж до аскетизму, розумність дій і постійна думка про високу духовність. Насправді, така життєва позиція у колі українських священників сформувалася значно раніше під впливом учення Паїсія Величковського, з яким один з предків Ревуцького навчався ще у Полтавській духовній семінарії. Основа такого кредо –

¹³Коли 1932 р. Свято-Троїцьку церкву в Іржавці руйнували то тоді ж розбили дзвони, палили ікони й церковні книги. Селянка Анастасія Голуб, яка з 10 років співала в церковному хорі, забрала до себе додому зошити з нотами церковних хорів, щоб ті не загинули від рук вандалів. По її смерті зошити зберігала її донька – Голуб Марія Федорівна, потім їх передала в село Парафієвку о. Іоанну Багмету, і вже він 2013 р. через директора музею-заповідника Качанівка Миколу Черепа передав книжечки-сшитки з нотами до Іржавецького музею Л. М. Ревуцького.

розумний мінімум потреб для себе та, головне, виховати звичку дарувати людям добро. У родині навіть народилося слово-поняття ДОБРОЗВИЧНІСТЬ. Його, як своєрідний батьківській заповіт, пронесли крізь все життя і брати Ревуцькі.

Перші знання сини отримали вдома. Мати навчила грамоті, загальних азів з німецької та французької, грі на фортепіано, батько – рахуванню, початкам географії, історії. Діти зростали без розкошів, але мали все необхідне для серйозного заняття науками, музикування. У садибі була прекрасна бібліотека, гарна колекція українських музичних інструментів, рояль. Левко, якого за унікальний музичний слух прозвали «Камертоном», не любив грати на людях, хоча, коли залишався наодинці, вільно імпровізував на теми народних пісень, популярних мелодій. Насправді ж його тоді цікавила не стільки музика, а велосипед, фотографія¹⁴, розглядання неба у телескоп, вигін коней «у нічне».

Та минулося дитинство й восени 1898 року майже 10-річного Левка віддали до Прилуцької гімназії, куди перевели з Чернігівської і старшого сина (хлопці жили у ближньої рідні). Так розпочався «перший» Прилуцький період довжиною у 5 років (1898–1903), пов'язаний з гімназійною освітою, читанням величезної кількості книжок – М. Лермонтова, І. Тургенєва, О. Купріна, А. Чехова, І. Буніна, а головне «Кобзаря» Т. Шевченка – та юнацькими художніми враженнями. Прилуцька гімназія¹⁵ була добре знана на Полтавщині прекрасними педагогами, гарним мистецьким рівнем – мала свій невеличкий оркестр, театральний гурток. Левко вже першого року виявив свій талант у ролі... Тетяни з «Євгенія Онегіна». У зв'язку із святкуванням 100-річчя О. Пушкіна було підготовано велику концертну програму, в якій він декламував «Лист Тетяни» (композитор і на схилі літ з посмішкою згадував, як збився й перекрутив текст).

За наполяганнями матері, Левко додатково ходив на заняття з музики до керівниці жіночої гімназії Ю. Лякав – найкращої

¹⁴Захопленню Л. М. Ревуцького фотографуванням завдячуємо унікальними світлинами початку ХХ століття, зробленими в Києві та Іржавці.

¹⁵ 2 жовтня 1997 р. на стіні Прилуцької гімназії було встановлено меморіальні дошки – Л. М. Ревуцькому та Д. М. Ревуцькому.

піаністки в місті. Слухав і сольний концерт її сина – на той час студента Київського музичного училища. Однак найбільшим художнім враженням, справжнім потрясінням для юної душі Левка у той перший Прилуцький період став концерт українського хору під орудою визнаного українського композитора Миколи Лисенка¹⁶.

«Коли рознеслася чутка по Прилуці, що Лисенко знову приїздить до Прилуки, і що вже оголошений хоровий концерт у літньому саді коло вокзала, все прийшло в ажитацію, – згадував вже через тридцять років Дмитро Ревуцький про концерт 1899 року. – Театр був повнісінький. Поза стінами його поміж деревом до самої вулиці – було повно людей. У концерті, крім хору, виступали солісти – Гнат Галайда (Хоткевич), що прекрасно виконував на бандурі думи, баритон Лісовицький і... чудовий тенор Флор Влодек. Всі слухачі сиділи і стояли, як зачаровані. Лисенко вмів видобувати з свого хору такі чудові співучі інтонації, так надзвичайно тонко виконував супровід, а Влодек вкладав у спів стільки щирого ліризму і так чарував дивною красою свого вільного і ясного голосу, що можу поправді сказати: я ніколи не мав такого сильного враження.

Прилуцька молодь після концертів Лисенка одразу ж узялася вишукувати пісні в розкладці Лисенка. Організувався хор... Ті ж два дні, що хор Лисенка пробув улітку 1899 р. в Прилуці, хористи його збирались у садибі службовця І. Маценка, і на вулиці біля садиби весь час стояв людський натовп. Публіка стояла годинами і чекала: „А може щось заспівають?“... А в час, коли хористи з Лисенком від'їжджали, весь вокзал був повний публіки, були там і старі, і молоді. Вдарив третій дзвоник. Ось Лисенко востаннє з'явився у вікні, привітно всміхаючись. Поїзд рушив. З вікон грянула пісня „Ой бре, море, бре!“ і загубилася вдалині»¹⁷.

Вступ Дмитра до Київського Свято-Володимирського університету обумовив і переїзд 1903 року до Києва молодшого

¹⁶Хорові концерти під орудою М. Лисенка відбувалися у Прилуках двічі – 1897 і 1899 роках.

¹⁷*Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. – К. – 2003. – С. 139.

брата та переведення його у приватну гімназію № 7 Г. Валькера. Потім були роки навчання в музичному училищі, консерваторії, Київському Свято-Володимирському університеті. Однак влітку 1914 розпочалася І світова війна. 1915 довелося поспіхом здати випускні іспити і за університет, і за консерваторію. Перед тим, як відправитися «вольноопределяющимся» на Ризький фронт, приїхав до Іржавця та у знаковій для родини Свято-Троїцькій церкві, де хрестилися й вінчалися всі його предки, 9 серпня 1915 року взяв шлюб із Софією Андріївною Писаревою (19.12.1891 – 21.12.1974) – вірним коханням всього життя.

На Балтиці Лев Миколайович служив при артилерії, як людина обізнана з математикою. По закінченні війни 1918 року манівцями дістався України, Іржавця, де тоді чекала на нього дружина. З великими труднощами Л. Ревуцькому – людині «непролетарського походження» – навесні 1919 вдалося влаштуватися працювати поближче до домівки – діловодом в Ічні. Лише 12 км, таку відстань можна й пішки пройти. Той «ічнянський 1919» запам'ятався йому на все життя згустком подій потужної амплітуди – від неймовірної радості то глибокої трагедії з подихом смерті.

Спочатку не заповідалося лихо. Лев Миколайович зняв кімнату в будинку Бугайових¹⁸ і при першій-ліпшій нагоді перевіз сюди дружину Софію, яка була при надії. Вдень 1 червня дружині стало зовсім зле і він повів її до лікарні. Але дорогу перепинили молодчики з якоїсь банди та почали вимагати «викуп» горілкою чи самогоном. Завдяки енергійному втручання знайомого головного лікаря, Софії вдалося дістатися палати, а Левкові у супроводі «конвоїра» довелося йти до бабки-самогонщиці. На щастя, вона була вдома і в неї

¹⁸8 березня 1969 р., маючи вже 80 років, Л. Ревуцький написав до Ічні на адресу Бугайових листа: «Шановні товариші! Звертаюсь до Вас, моїх земляків, з великим проханням передати до Ічнянського історико-краєзнавчого музею ті книжки та інші матеріали, що залишилися після нашого від'їзду до Києва. За це буду Вам вдячний. Народний артист СРСР. Академік АН УРСР Л. Ревуцький» (див.: Л. Ревуцький. Повне зібрання творів у 11 томах. Том 11-й. Літературна спадщина / Упоряд., вступ стаття і коментарі В. Довженка. Київ, Муз. Україна, 1988, с. 145). На жаль, відповіді не було.

знайшлася дещиця пекельної рідини. «Викупивши» свободу він кинувся чимдуж назад. На порозі лікарні його зустрів лікар, тримаючи на руках новонародженого Євгена Ревуцького¹⁹.

Через пару тижнів після народження сина з Іржавця до Ічні переїхав і Дмитро з родиною (бо на іржавецький будинок був здійснений бандитський напад). До містечка якраз увійшли більшовицькі війська. Під час перевірки населення заарештували «поміщика й офіцера» Л. Ревуцького. «Ранком, у моїй присутності, – пригадує син Дмитра Валеріян Ревуцький²⁰, який тоді мав вже 8 років, – до кімнати, де жив дядько Левко з тіткою і одномісячним сином Євгеном, вломився озброєний гранатами та револьвером більшовицький солдат і відразу звернувся по-російському до дядька: „Скільки років?” – „Тридцять”, – відповів дядько. – „Доведеться тобі піти з нами!”...

Привівши дядька (Левка Миколайовича – *В. К.*) до революційного штабу в приватному будинкові й дізнавшись, що він молодший офіцер-прапорщик і поміщик, його відразу ж посадили в окрему кімнату для розстрілу. Коли батько (Дмитро Миколайович – *В. К.*) з'явився, дядько Левко вже був у тій кімнаті. Батько почав говорити зі штабістами про дядька, прохаючи їх зберегти життя йому... Батька направили до комісара. Пересвідчившись, що комісар незле говорить українською мовою, батько почав розмову з ним тією ж мовою, повторюючи своє прохання за дядька як талановитого композитора і як свого співробітника в записуванні українських пісень. Дізнавшись, що батько займається фольклором, комісар попросив його щось виконати. Абсолютно не

¹⁹Про ці події Л. Ревуцький розповів брату дружини П. Писареву лише за кілька місяців до смерті. Син композитора Ревуцький Євген Львович (1919–2006) – лікар, доктор медицини, професор, лауреат Державної премії УРСР у галузі медицини, багаторічний голова Співки терапевтів України. Розробив ряд нових напрямків медицини, пов'язаних з лікуванням онкологічних захворювань.

²⁰Ревуцький Валеріян Дмитрович (1910–2010) – театрознавець, академік Академії мистецтв України, заслужений діяч мистецтв України, лауреат премії ім. І. Котляревського. Від 1950 р. жив у Ванкувері (Канада).

вагаючись, батько, тут же сівши за напіврозстроєний рояль, виконав перед комісаром і деякими штабістами „Пісню про Бондарівну” („У містечку Богуславку”). Доводилося не раз чути, як мистецько виконував її батько. Ця пісня про свавілля пана, що забиває дівчину, вирішила долю дядька Левка. Явно зворушений комісар відпустив дядька і лише порадив бути десь далі, щоб його знову не забрали»²¹.

Боже Провидіння та втручання старшого брата Дмитра допомогли зберегти життя Левкові. Спершу в нього була думка емігрувати з України, що зробили дуже багато-хто з його знайомців, потім якийсь час переховувався в лісництві. Зрештою, ближче до холодів повернувся в Іржавець. Від тяжких роздумів частково відволікла робота над упорядкуванням нотного матеріалу для книжки брата «Українські думи та пісні історичні», що була задумана як один із перших підручників рідною мовою для школярів нової української школи. На її сторінках Дмитро Миколайович виклав увесь свій багаторічний педагогічний досвід та глибокі знання з історії, етнології й музичної фольклористики. Лев Миколайович спорядив 34 зразка, серед яких і розкладки кантового типу на трьохголосний хор (розрахованих на виконання хором хлопчиків та юнаків – учнів чоловічих гімназій, відповідно тогочасному статевому розподілу в шкільній системі) – «Пісня про Байду», «Ой на горі вогонь горить», «Зажурилась Україна», «Гомін, гомін по діброві», «Було літо», «Пісня про Купер’яна» та інші. Тут же знаходимо й записи мелодій дум, що він (от де особливо став при нагоді абсолютний музичний слух) вправно занотував з голосу старих кобзарів та від самого Дмитра, який винятково перейняв манеру народного виконавства. Брати працювали натхненно, хоча умови були гірше нікуди: на час роботи з видавництвом жили в промерзлій київській квартирі (по колишньому Нестеровському провулку, а тепер – вул. І. Франка, № 17-б, що в дворі), пальці судомило від холоду, руки зігрівала лише склянка з кип’ятком... Але саме тоді – 1919 року – з’явилася перша нотна публікація Л. Ревуцького.

²¹*Ревуцький В.* По обрію життя. Спогади. – Київ, 1998, с. 32.

Навесні 1920 Левко Миколайович намагався влаштуватися у Прилуках повітовим інструктором з музичних справ, відкрити музичну школу. Навіть взявся дещо компонувати – накидав ескізи Струнного квартету, де у звуках прагнув відтворити нещодавні трагічні події 1919. Однак йому з працевлаштуванням як «класово неблагонадійному» відмовили. Пішов діловодом на станцію Прилуки Південної залізниці.

Утворення 1 лютого 1921 Комітету пам'яті М. Леонтовича (після вбивства композитора 23 січня 1921 на Поділлі у селі Марківці), означило нову парадигму культурного життя України²². У цілому ряді міст і містечок почали утворюватися філії Всеукраїнського музичного товариства ім. М. Леонтовича (така згодом була офіційна назва об'єднання). 1922 року була утворена й Прилуцька. Головним її мистецьким загоном стала хорова капела, організована талановитим диригентом Олексою Фарбою. Лев Ревуцький активно включився у роботу та був обраний очільником Прилуцької філії. Залюбки акомпанував хору, виступав як соліст-піаніст (через півсторіччя з посмішкою згадував, що його оголошували «Наш рояліст Левко Ревуцький»).

Здавалося, минула лиха година, почалося нове творче життя. Окрилений надією, Л. Ревуцький за чотири роки тепер вже «другого» – зрілого Прилуцького періоду (1920–1923) написав натхненні твори: романси «Проса покошено» на вірші М. Рильського, «Де ті слова» на вірші О. Олеса, «На крилах соняшних і ясних мрій» на власні слова (український та російський варіанти), «Думу про трьох вітрів» на вірші П. Тичини, дві Прелюдії, *op.* 7. Почав писати музику до поеми «Щороку» О. Олеса, що замислив як хорову оперу. І то могло б стати першою хор-оперою у світовій практиці. Завершив першу частину «Зима» з репліками-перегуками різних партій, динамічними вигуками, енергійними *tutti* всього хору. Але... О. Олесь емігрував, його прізвище занесено в чорні списки, тобто, твір немає майбуття. Довелося припинити подальше компонування. Та й з «Думою про трьох вітрів» на вірші П. Тичини

²²Кузик В. З історії утворення Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича // Український музичний архів. – Київ, 1999, Вип. 2, с. 4–39.

теж вийшло негаразд. З боку історичного музикознавства треба констатувати, що то був перший зразок жанру думи у професійній композиторській творчості. Але у рядках віршу так образно показано різні політичні партії, що закликають голосувати за себе – «орел і тризуб, серп і молот» (просто нагадує сьогодення!), – що навіть сам поет побоювся «дратувати» систему та надовго «забув», що він є автором слів цієї Думи. І її не виконували.

Співпраця з капелою О. Фарби надала снаги композитору на створення вже згадуваних масштабних хорів «На ріках круг Вавилону» на вірші Т. Шевченка (за «Псалмами Давидовими»), «Серце музики» на слова М. Вороного пам'яті М. Лисенка, «Гукайте їх» на слова М. Філянського. І ці хори зазвучали не тільки в Прилуках, але були рекомендовані капелам Києва, Харкова, Чернігова, Полтави. Їх ораторіальне звучання передбачало й симфонічний супровід, хоча не всі колективи могли дозволити собі в ті часи таку естетичну розкіш.

Та найбільшою вершиною Прилуцького періоду стала кантата «Хустина» за поемою Т. Шевченка. Для неї Л. Ревуцький свідомо обрав «посилену українізацію» мелодичного тематизму, базуючись на творчих засадах свого першого вчителя М. Лисенка. Можливо, komponуючи твір, не раз згадував і про виступ лисенкового хору в Прилуках у 1899 та свої юнацькі враження. Музика кантати вражає багатоплановістю емоційних станів та багатофактурністю викладу. Динамічні загальнохорові вислови, що об'ямовують всю форму (майже, як у грецькій трагедії), змінюються сольними «оазами» – аріозо дівчини (сопрано), що проводить коханого й дарує йому вишивану хустину, та молодого чумака-сиротини (тенор), який йде у Крим по сіль у пошуках своєї долі. У звуках майже зорово змальовано довгий небесний Чумацький шлях, степовий простір України. А в «золотому перетині» твору чуємо трагічну кульмінацію – смерть чумака: «поставили громадою хрест над сиротою», – то зазвучав сумний хорал погребального обряду.

Прем'єрне виконання «Хустини» Прилуцькою капеллою навесні 1923 (за роялем – автор) стало справжнім тріумфом для капелян, і для композитора. Л. Ревуцький нарешті наважився поїхати до Києва та показати там свій доробок. У пресі з'являється

повідомлення: «В Музичній Комісії Т-ва на одному з її засідань молодий композитор Левко Ревуцький виконував свої невидані твори: фортеп'янові та вокальні (романси й хори). Твори написані вміло та з натхненням. Деякі хорові композиції прийнято до репертуару капели „Думка”»²³.

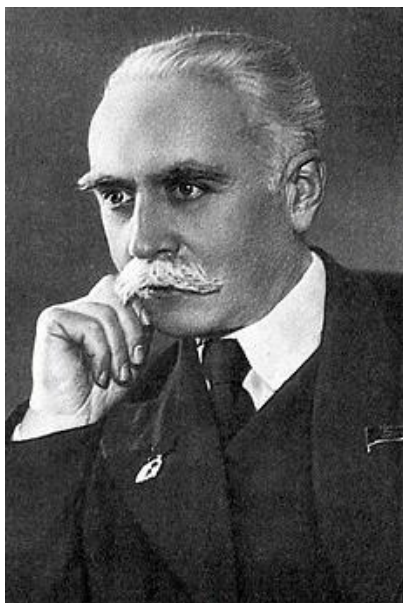
Окрилений задумами творити Лев Миколайович береться за завершення Струнного квартету, тим більш, що Прилуки мали гарний квартет, який виконував серйозний репертуар, зокрема, знамениті квартали Л. Бетховена. Організатором квартету та першою скрипкою був той же Олекс Фарба, з яким митець здружився за роки співпраці у Прилуцькій філії Всеукраїнського музичного товариства ім. М. Леонтовича.

Та реалії життя вносять свої корективи в композиторські плани. Нова революційна влада Іржавця весною 1924 експропріює садибу Ревуцьких і виселяє родину композитора з батьківської хати. Будівля потрібна для медпункту. На щастя, очільники Товариства ім. М. Леонтовича музикознавець М. Грінченко та композитор П. Козицький добилися офіційного запрошення для Л. Ревуцького на посаду викладача (тоді називали – лектора) Музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка в Києві.

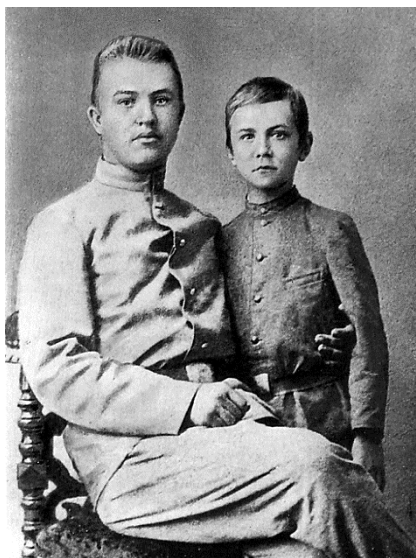
У липні 1924 року Лев Миколайович Ревуцький назавжди покидає Іржавець. Прощається і з Прилуками.

Розпочинається Київський період життя й творчості Майстра.

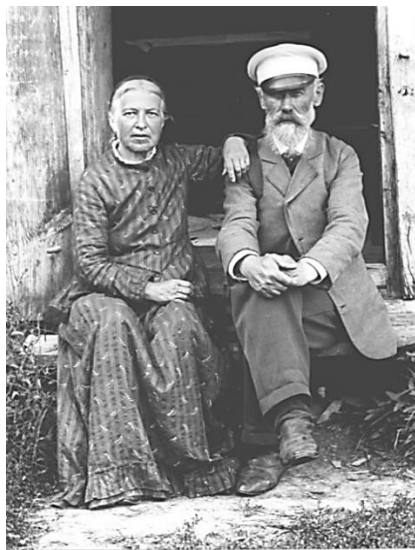
²³Музика – 1923, № 2, с. 23.



Левко Ревуцький (1949)



З братом Дмитром (1899)



*Батьки композитора
(1905, фото Ревуцького)*



*Будинок родини Ревуцьких в с. Іржавець
(1905, фото Л.Ревуцького)*



Меморіальна дошка на будинку



Левко на канікулах (1903)



Закохані (1914)



Відкриття Меморіальної дошки Д.М. та Л.М. Ревуцьким у Прилуцькій гімназії: О. Васюта, В. Кузик, В.Д. Ревуцький, В. Ревуцька (його дружина), Е.Л. Ревуцький (1997).



*Зала меморіального музею-садиби Левка Ревуцького:
творча зустріч з музикознавцем Валентиною Кузик (2009)*



*Директор Чернігівського Коледжу музики
ім. Л. М. Ревуцького Володимир Суховерський вручає директору
музею-садиби Л. Осадчій обласну премію ім. Л. Ревуцького*



Виступ народного жіночого ансамблю с. Іржавець



*Юні учасниці дитячого фестивалю «Сонечко»
у садибі Ревуцьких (2017)*

ДО 125-РІЧЧЯ ГРИГОРІЯ ВЕРЬОВКИ: З ФОТО-ЛІТОПISУ ЗЕМЛЯКІВ ПРО МИТЦЯ

В.М. Леоненко,

Ім'я Григорія Гурійовича Верьовки – хорового диригента, композитора, педагога, фольклориста, музично-громадського діяча ХХ століття добре відоме музичній громаді України, країн Європи, світу. Митець асоціюється, в першу чергу, з заснованим разом з дружиною, хормейстером Елеонорою Скрипчинською 1943 року народним хором, який в ряду з інструментальним й хореографічним жанрами народної творчості став презентантом хорового народного співу як автентичної форми національного музично-пісенного фольклору України. «Це було поєднання Співця і Музики. Разом вони створили й очолили колектив, що заяскравив на тверді Вітчизни небаченою мистецькою зіркою» (Наша парафія).

А ще з іменем митця пов'язані: заснування хорової капели, на її основі – музичного товариства імені Леонтовича; композиторської майстерні, організованої разом з незабутніми Михайлом Вериківським, Левком Ревуцьким. Як писав С. Д. Козак: «Цій композиторській майстерні судилося започаткувати на Україні громадську організацію професіональних композиторів, яка стала центром єднання і консолідації творчих композиторських сил» (1, 97).

За спогадами педагога Болеслава Леопольдовича Яворського, Григорій Верьовка мав «завзяття, жаждобу до оволодіння майстерністю, самовідданість, самовдосконалення в процесі навчання й диригування хоровими колективами». (71). Це допомагало всупереч напруженим соціо-політичним умовам в суспільстві доби СРСР йти до своєї мети – творити в ім'я України.

Відомо, що життєвий і творчий шлях митця припав на буремні роки революцій, Першої світової, жорстокий голодомор 1930-х рр., 1939-1945 роки Другої Світової війни, які знищували Україну. Вистояти, витримати усі біди і негоди, загартуватися допомагало усвідомлення належності до українського коріння. А родинні традиції набожності, святості душі, виховання мами й тата, регента церковного хору, спів в Архієрейському хорі Новотроїцького

монастиря й навчання в духовній семінарії Чернігова, музично-драматичному Інституті ім. М. Лисенка в Києві, далі – викладання в Київській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського лише зміцнили обраний шлях митця – композиторською, педагогічною, музично-громадською працею присвятити себе Україні, популяризувати до останніх днів життя національні народнопісенні й танцювальні традиції на концертах в Україні, республіках СРСР, під час гастролів до країн Європи, світу.

З плином років, десятиліть не згасає пам'ять про духовну міць, мужність характеру нашого славетного земляка, уродженця міста Березна менського району Чернігово-Сіверського краю. Цьому сприяє понад 30 досліджень 1963-2020 років науковців-мистецтвознавців, істориків академічних установ України. У підтримку їм є 137 платівок із записами Українського державного народного хору. Виданих у 1943–1964 роках за життя Григорія Верьовки. Як зазначає Наталія Павленко «найпопулярніші пісні: “Ой як стало зелено”, “Ой чого ти, земле, молодіти стала”, “І шумить, і гуде”, “Клятва”, “Дівчата з Донбасу”. 1985-го платівки хору оголосили “золотими” – загальний тираж перевищив 8 млн примірників, чому сприяв А. Т. Авдієвський, продовжувач традицій Г.Г. Верьовки, який при першій нагоді приїздив до Березни вклонитися пам'яті Засновника хору.

Мені вдаються значимими й поки мало відомими факти щодо збереження світлої пам'яті Верьовки-патріота у спогадах Анатолія Тимофійовича, як-от цей. Дозволю його собі навести зі статті Наталії Павленко: «Нинішній керівник ансамблю 82-річний Анатолій Авдієвський згадує виступ у Брюсселі 1958-го: «У місті саме відбувалася Всесвітня виставка. З'їхалися представники української діаспори з різних країн. Вони нарядили в національні костюми хлопчика з дівчинкою, оповідає Анатолій Тимофійович. Після концерту ті виносять на сцену величезний жовто-блакитний букет. Зал гримить: “Слава Україні!”. Дітки стоять, чекають. Верьовка не знає, що робити. Вдає, що не помічає букета. А сам чекає відмашки представника ЦК. Бігає між хористами: “Що робити? Брати? Не брати?” І тут партійний бос говорить: “Беріть”, Верьовка перепитує: “Точно?”-“Точно”. Зітхнули з полегшенням. Той концерт відвідав і лідер Організації українських націоналістів Степан Бандера.

Я думав, що України вже нема. А Україна живе! — сказав. Наступного року Бандеру вбив радянський агент у Мюнхені. Того ж дня ансамбль виступав у цьому місті. Зокрема виконали “Чуєш, брате мій” — пісню про українців, які померли на чужині. За це отримали догану від керівництва. Втім, «Його творча ватра нуртувала таким сліпучим серпанком, що, здавалося, відміряно їй палахкотіти століттями. Він щедро ділився тим живодайним світлом з оточуючими, з багато-мільйонним глядачем-слухачем. Завдяки йому пісня нашого роду звеличувалась в ті роки, коли і слово мало зарости бур’янами. (2)

Ми, краєзнавців й журналісти, науковці-освітяни, музейні працівники, представники влади, депутати обласної Ради Чернігово-Сіверщини, односельці Г.Г. Верьовки намагаємось чим швидше осучаснити постать митця на його малій батьківщині. Ми прагнемо висвітлити його творчість як патріота, змалечку закоханого в рідну землю, збагаченого її родинними й духовно-сакральними традиціями.

Прикладом збереження пам’яті про митця став історико-краєзнавчий музей імені Г.Г. Верьовки, заснований у м. Березна 1 січня 1981 р. другом музиканта, директором селищної школи, істориком Борисом Драпкіним. Як відомо, у Фондах Музею налічується 5112 експонатів основного фонду: перша скрипка, на якій вчився грати майбутній композитор, особисті речі, багато цікавих фотографій, матеріали про тріумфальний шлях створеного Григорієм Верьовкою хору. Зі слів журналістки видання «Чернігівський відомості» Віри Лобановської «унікальність музею в тому, що експонати для нього збирали учні школи, вони також здійснили величезну дослідницьку роботу життєвого і творчого шляху Григорія Верьовки. За роки пошукової роботи виростили цілі династії дослідників, підключалися цілими родинами. За результатами цих досліджень Б. Драпкіним була написана книжка з промовистою назвою: «Чародій української пісні».

За ініціативи працівниці Музею Галини Дмитрівни Задохіної, багаторічної підтримки селищного голови Олександра Григоровича Цируленського й методиста Будинку культури (далі БК) Надії Федорівни Янчук в ньому щорічно відбуваються заходи на вшанування пам’яті відомого земляка.



Виступ місцевих музикантів у кімнаті пам'яті Г.Верьовки

Їх приклади жертовності, доброчесності, вшанування пам'яті Г.Г. Верьовки стали мені за взірєць. Тим більше, що я бачив 68-річного Г.Г. Верьовку, слухав його, як виявилось останній концерт у рідній Березні. Пише Віра Лобановська: «Ще в дитинстві йому пощастило бачити Григорія Верьовку під час концерту у Березні знаменитого вже на той час народного хору. Тоді, у вересні 1964 р., Григорій Гурійович помітив зграйку хлопчаків під переповненим глядачами Будинком культури і провів їх на концерт повз білетерів. Незабутні враження від того свята української пісні Василь Леоненко несе через усе життя. А той концерт у рідному селищі був для диригента останнім, через місяць його не стало. Василь Леоненко доклав багато зусиль, щоб знайти можливості для встановлення оновленого пам'ятника».

В ряду ініційованих та профінансованих мною за рахунок депутатських коштів є культурно-мистецькі проекти:

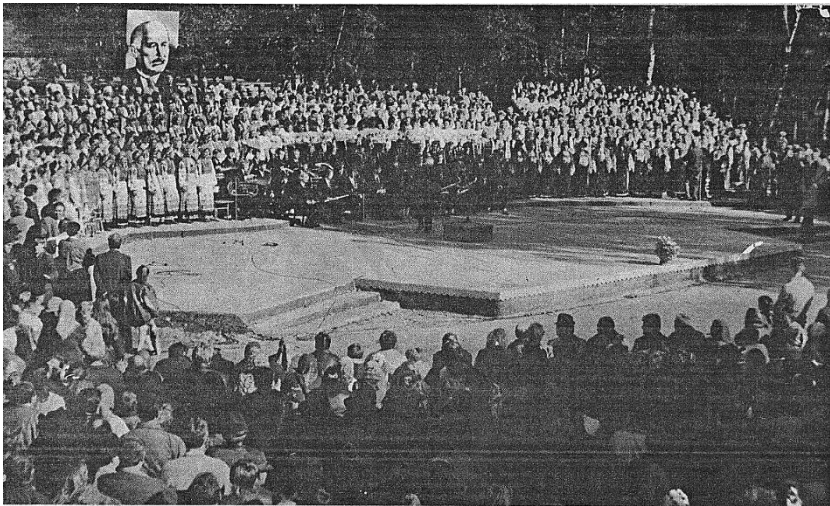
- встановлення 2017 р. оновленого пам'ятника на місті зруйнованого 2014 р. вандалами погруддя митцю;

- встановлення 2018 р. Стели з присвятою митцю на в'їзді до Березни;

- створення фотолітопису з понад 100 фотосвітлин 1995-2018 років як задокументованих історичних подій, присвячених пам'яті митця.

Для ствердження важливості цієї думки зверну увагу на фотографії виданої 1981 р. біографічної повісті С. Д. Козака про Г. Г. Верьовку, що містить 25 фотосвітлин 1920-1960-х років, культурно-історичну значущість яких важко переоцінити (1, 232).

Прикладом вшанування імені славетного земляка слугує фотосвітлина 1995 р. про відкриття фестивалю «Співоче поле», кількість учасників якого вражає.



сmt. Березна відкриття Співочого поля 15.10.1995

Низка фото-документів 2000-х років зберігає моменти заходів в історико-краєзнавчому Музеї ім. Г. Г. Верьовки, відвідувачі якого мають нагоду подивитися експонати, послухати виступи аматорських самодіяльних й професійних колективів БК, як-от фото 2016 р. з відзначення 121-ої річниці пам'яті Г. Верьовки. Як зазначено в міській пресі «Піснею «Слався край Верьовки» на слова Петра Зуба, музика Івана Зажитька у виконанні мішаного хору Березнянського Будинку культури під музичний супровід

диригента колективу Олександра Лукаша розпочалося святкове дійство до 121-ої річниці від дня народження відомого земляка. Свято було ініційоване виконуючою обов'язки директора Музею ім. Григорія Верьовки Галиною Дмитрівною Задохіною». Ведучою як даного, так й багатьох мистецьких проєктів пам'яті Г. Верьовки є Надія Федорівна Янчук, методист міського БК. Березни.

Мистецько-освітню значимість мають фотосвітлини про відкриття 2017 р. оновленого погруддя славетному березанцю, на якому виступили Дмитро Никоненко, радник Ігора Вдовенка-голови Чернігівської обласної Ради; Михайло Белень, автор пам'ятника, відомий скульптор, заслужений художник України, доктор мистецтвознавства; Сергій Теребун, генеральний директор Чернігівського філармонійного центру фестивалів та концертних програм. Дозволю собі навести уривок зі статті Віри Лобановської про той день 2017 року: «Освятив пам'ятник та благословив святкову подію священник Менського благочиння протоієрей Василій. Від імені голови Чернігівської обласної ради Ігоря Вдовенка до присутніх звернувся його радник, доктор історичних наук Дмитро Никоненко, який висловив подяку Василеві Леоненку, депутату Чернігівської обласної ради, голові постійної комісії з питань регламенту, депутатської етики, законності й боротьби з корупцією за втілення в життя важливої ініціативи з відновлення пам'ятника видатному музикантові, що збагатив своїм талантом усю націю. Він назвав українську пісню та вишиванку генетичним кодом нації, а творчий доробок видатного майстра українського хорового співу – безцінним вкладом у національну скарбничку. «Вся Україна на крилах пісні Григорія Гурійовича Верьовки! А коли крила за плечима, наснага додається і у роботі».

«Увесь світ, і народ України звикли до слів: «Гордість нації – Національний заслужений академічний народний хор України імені Григорія Верьовки». І я гордий тим що народився на Чернігівській землі, де народився і Верьовка», – з такими словами звернувся до учасників урочистостей Секретар Національної всеукраїнської музичної спілки, директор Чернігівського музичного училища ім. Л.М. Ревуцького, заслужений діяч мистецтв України Володимир Суховерський. «Коли півтора роки тому я був

обраний Секретарем Національної всеукраїнської музичної спілки, і зайшов у ту кімнату, де сидів Г. Г. Верьовка, а потім і А. Т. Авдієвський, то був приємно здивований і гордий від того, що серед трьох портретів в цьому кабінеті, де вершиться управління музичною культурою України, знаходяться два наших велетня: Григорій Верьовка і Левко Ревуцький, поруч з портретом Ф. Колесси. Так високо цінують Чернігівщину у нас в Україні, а відтак і у світі», – поділився враженнями Володимир Суховерський. І додав, що мріє, аби перед входом до Чернігівського музичного училища були встановлені постаменти Григорію Верьовці та Левку Ревуцькому. Та запросив відвідати кімнату-музей у Чернігівському музичному училищі, де також можна ознайомитися зі спадщиною Григорія Верьовки. Ця кімната-музей відвідується і гостями, і великими музикантами, які пересвідчуються, як ми пам'ятаємо і високо цінуємо наших славетних земляків, великих Синів Чернігівщини» – наголосив він.

У засобах масової інформації Чернігівщини, у соцмережах Інтернету широко висвітлювався культурно-мистецький проект, як-от проведення в смт Березна за розпорядженням голови Чернігівської обласної державної адміністрації та голови обласної ради 17 вересня 2017 р. Першого загальнонаціонального фестивалю української пісні і танцю імені Григорія Верьовки. Про це повідомив ведучий урочистого заходу, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства Олег Васюта, який зазначив: «У 1995 р. тут святкували відкриття Співочого поля. І тоді до Березни приїхали голова Верховної Ради Олександр Мороз, відомий поет Іван Драч, міністр культури Дмитро Остапенко, багато видатних майстрів хорової культури. Нарешті це свято буде відроджено!»

На Покрову, 14 жовтня 2018 р., на в'їзді в Березну урочисто відкрили стелу видатному земляку Григорію Верьовці. (Додаток 12).

Цьогоріч, проведення IV Фестивалю ім. Г. Г. Верьовки було проведене (з об'єктивних причин дотримання карантину на «Covid 19») на Сцені Чернігівського обласного філармонійного Центру за участю творчих колективів закладу, мішаного хору «Березенці» Будинку культури смт Березна, колективів відділу мистецьких дисциплін

«Чернігівського колегіуму» Національного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Таким чином, ми, березанці, дякуємо долі за належність до імені славетного Григорія Верьовки, бо його творчість є прикладом любові до України, її славних синів та дочок. Свідченням цьому є наш земляк, дійсно народний артист України Г. Г. Верьовка, його послідовники, особно, істинно народний артист України А. Т. Авдієвський – продовжувач традицій гуртового співу народного хору – музичного дітища Григорія Гурійовича. Пам'ятаємо, вчимося в них збереженню духовних чеснот гордості за рідну землю, відданості її традиціям, любові й шани до людей працьовитих й творчих, бо як відомо з Біблії «добре ім'я краще всякого срібла й золота». А з народної мудрості пригадаємо «чим більше ми згадуємо людину, тим більше вона живе».

Література

1. Козак С. Д. Григорій Верьовка: Біографічна повість. – К.: Молодь, 1981. – 232 с., іл. – (Серія біографічних творів Уславлені імена». Вип. 51). С. 97.
2. Ященко Л. Григорій Гурійович Верьовка. Нарис про життя і творчість. – К. 1965 р.
3. сайт «Наша парафія» Парафії святого Архистратига Михаїла Національного музею народного архітектури та побуту України: Київ, Пирогів.



Оновлений пам'ятник Г. Верьовці, 2017р.



*На відкритті стели біля візду в с.Березна, малу Батьківщину
Г. Верьовки. В центрі (сидить) Василь Леоненко*



Проведення традиційних вечорів пам'яті Григорія Верьовки



У меморіальній кімнаті історико-краєзнавчого смт. Березна



*Постійний учасник Співочого поля – Народний хор
Чернігівської обласної філармонії*



Солісти хору – на сцені Співочого поля. смт. Березна, 2010 р.



Урочистості з нагоди 110-ти річчя пам'яті Григорія Верьовки



ВИДАТНІ ПОСТАТІ РІДНОГО КРАЮ: ДИРИГЕНТ НАТАН РАХЛІН

О. В. Свистунова

Стаття присвячена 115-й річниці від народження Натана Григоровича Рахліна (роки життя 1906-1979) – професора, композитора, інструменталіста, диригента-симфоніста ХХ століття, уродженця міста Сновськ Чернігово-Сіверщини. Впродовж майже 66 (!) літ творчого шляху він сповідував любов до музичної культури і мистецтва, демонстрував дивовижну працьовитість. Нагородою цим чеснотам митця стали визнання майстерності Рахліна-диригента в Україні, країнах Європи, світу, почесні звання «Народний артист» УРСР (1955 р.), «Народний артист» СРСР (1948 р.), нагороди «Орден Леніна», «Орден Трудового Червоного прапора», медаль «За доблесну працю в роки Великої Вітчизняної війни», звання Лауреата Державної премії СРСР. Натан Григорович як професор і диригент сприяв становленню й розвитку симфонічного мистецтва, створюючи оркестри в Києві, Харкові, Донецьку, російському місті Самара, Казані Татарстану. За визначенням провідних диригентів України (Л. Венедиктов), світу він був єдиний, хто грав майже на всіх музичних інструментах симфонічного оркестру (дерев'яних, мідних духових, струнно-смичкових, ударних) і мав визначення музикантів світу «Моцарт симфонічного диригування» (10).

Ми, земляки славетного диригента, маємо за честь належати земним і духовним корінням Натана Григоровича. Адже своїм талантом, творчою інтуїцією, виконавською майстерністю інструменталіста, педагога-наставника він сприяв розвитку форм культурно-мистецького життя України, традицій оркестрового виконавства, звичаїв домашнього музикування, знав функції тапера в кінотеатрі рідного Сновська. Приїзди до міста Н. Г. Рахліна, його доньки Леонори, онука Ігора надихали містян. Так представники єврейської громади ініціювали лист-звернення про присвоєння дитячій музичній школі Сновська імені митця, підтримане

відповідною Постановою № 608 Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р.

«Справжній митець народжується з незмірної любові до мистецтва», вислів російського поета Олександра Пушкіна, палкого шанувальника України, сповна характеризує мистецький шлях Натана Григоровича. Його величність Музика супроводжувала митця з раннього дитинства, коли у два роки він попросив діда зробити йому скрипку, й до уславленого диригента XX століття, насиченого подіями воєнних лихоліть, бурхливих політичних колізій. Але архівні джерела, дослідження науковцями життєвого й творчого шляху нашого земляка стверджують, що історико-політичні події не зламали його бажання слугувати національній культурі України, складнощі суспільно-політичного життя якої в складі СРСР, та в роки становлення незалежності лише загартували вразливу й емоційно натхненну душу Маестро. Свідченням є події з біографії Н.Г. Рахліна, які ставали своєрідними сходами до творчого самовдосконалення митця як-от:

- служба трубочем-сигналістом у бригаді Григорія Котовського;
- перемога на Огляді-конкурсі сурмачів-сигналістів, що мали стоячи на стременах коня, який біг на повному ходу, виконати сигнал кавалерійської команди.

Значний вплив мали роки служби у рядах Червоної Армії: «Армія взяла мене всього – з усіма моїми думками, мріями та схильностями і зробила з мене людину», – розповідав Натан Григорович. Тут, в армії, вперше зрозумів, що музика – не тільки відпочинок та розвага, а й велика надихаюча сила [3,4].

Та передусім, духовними джерелами таланту Н. Г. Рахліна, його індивідуальності стало родинне середовище, у якому народився музикант, де пройшли його дитячі та юнацькі роки. Це невелике, мальовниче, українське місто Сновськ Чернігівської губернії. Звернувшись до Сновського історичного музею, я знайшла такий опис: «На початку XX сторіччя Сновськ являв собою робітниче селище, що складалося з невеликих одноповерхових будиночків, розташованих колом, в центрі якого знаходилася базарна площа», і далі: «Сновськ розташований біля чудового

соснового лісу, біля прийнятного для здорового купання в р. Снов. Наше містечко відрізняється здоровим кліматом, завдяки чому кількість дачників, що розташувалися тут для літнього відпочинку, зростає з року в рік. З'їжджаються сюди дачники головним чином з міст, які розташовані на Любаво-Роменській залізниці» [1,1].

Чернігівський край з його мальовничою природою та музичними народними пісненими традиціями заклад у юнака музичність, що у подальшому сформувало його творчу діяльність. «Сім'я Н. Г. Рахліна була дуже музикальною. Дідусь Натана був ковалем, діти якого – п'ять синів і п'ять дочок – мали великі музичні здібності, співали, грали на різних музичних інструментах. Серед них виділявся Григорій – майбутній батько диригента. У двадцять років він поїхав на навчання до Варшавського філармонійного училища військових капелмейстерів.

Повернувшись до Сновська, організував самодіяльний оркестр [10]. Батько мав величезний вплив на професійне формування Н. Рахліна. Натан Григорович вважав, що «батько був обдарованою людиною з залізною волею...» [6,226].

Кілька разів на рік у приміщенні пожежного депо місцеві аматори влаштовували музичні вечори. На них грав малий оркестр, в якому звучали флейта, кларнет, труба, тромбон, ударні, дві-три скрипки, контрабас, й виконавці виконували увертюри, популярні попури з українських пісень. Саме в такому творчому середовищі і проходило дитинство Натана Рахліна. Ось що він сам згадував про ті роки: «Маючи гарний слух і пам'ять, я швидко сам навчився так-сяк грати на скрипці, підбираючи почуті пісні і танці або копіюючи скрипалів, що випадково приїжджали до нас. У шість років мене у нашому місті називали вундеркіндом. Мені було усього сім років, коли я наважився виступити з концертом Мендельсона, граючи його... на слух[8].

Леонора Рахліна, дочка Н. Г. Рахліна, на святкуванні 100-річчя від дня народження свого батька у Сновській ДМШ в грудні 2005 року так розповідала про той період його життя: «Перший запис у трудовій книжці Натана Григоровича датований 1913 роком. Йому було лише сім років, коли він став служити тапером у кінотеатрі. Кіно тоді було німе і він влаштовував господаря тим, що міг

супроводжувати дійство фільмів грою на декількох музичних інструментах: флейті, скрипці, альту, бубні».

Як згадувалося раніше, свою військову службу Н. Г. Рахлін розпочав у бригаді Г. Котовського в якості трубача-сигналіста у 1920 році. У 1922 на Київському іподромі проходив огляд сурмачів-сигналістів. Кожен його учасник мав виконати сигнал кавалерійської команди, стоячи на стременах, на повному скаку. На цьому конкурсі Натан Рахлін зайняв I місце. Там же, в Києві, він вперше почув симфонічний оркестр.

«Почуття, викликані від почутої симфонічної музики, важко передати, – згадує Н.Рахлін, – бо найсильніші музичні враження до цього у мене були зв'язані з грою двох скрипалів на весіллях у рідному Сновську. А тут я почув зразу стільки скрипок, труб, кларнетів і багато інших інструментів, про існування яких навіть не підозрював» [3,3]. Його це настільки вразило, що за п'ять хвилин він втратив свідомість. А коли прийшов до пам'яті, сказав, що буде диригентом» [7].

Вважаю за потрібне нагадати, що музична культура в Україні у 20-ті роки вирізнялася буремною соціально-культурною атмосферою, яка вплинула на формування світогляду, світосприйняття Н. Г. Рахліна. Саме під впливом конкретних історичних і культурних умов, в яких жив і творив митець, впливу оточуючого середовища розкрився його самотній талант. Він став одним з тих, хто формував й розвивав національну музичну культуру і мистецтво хормейстера в Україні в XX столітті, наповненому соціальними змінами, важкими випробуваннями революцій 1905, 1917 років, I та II світових війн, які найшли відображення у творчості незабутніх Миколи Лисенка, Миколи Леонтовича, Левка Ревуцького. Їх спадщина мала значний вплив на формування приоритетів Рахліна – диригента-симфоніста, композитора, педагога.

Як відомо, для українських музикантів XX століття лишалися традиційно глибокими щира повага до вершин світової музичної культури, методологічна позиція М. Лисенка, згідно з якою «треба добре приглянутись, зучити загально європейську музику в різноманітних її напрямках. Все це добре розкуштувати, вивчити та й доплести до свого» [9,99].

Втім, у пореволюційну добу формуються найважливіші тенденції в культурному житті українського суспільства. Ця доба дала такий сильний імпульс національного розвитку, що його не змогли зупинити ані братовбивча громадянська війна, ані масова еміграція української інтелігенції, ані тиск тоталітарної держави. Це відродження охопило різні сфери життя і передусім – освіту, науку, літературу, мистецтво. У 1925 році діяло близько 18 тис. шкіл, 145 технікумів, 35 інститутів і 30 робітфаків.

У музично-освітніх закладах України в 1920 роки працювали Р. Глієр, Г. Нейгауз, Ф. Блуменфельд, Б. Яворський та інші. Велике значення для підготовки нових кадрів музикантів-композиторів, виконавців, дослідників мали ті музичні заклади і організації, що вже існували або були створені: оперні театри (Харківський – 1925 р., Київський та Одеський – 1926 р., пізніше Вінницький, Катеринославський, Львівський), концертні організації: філармонії, виконавські ансамблі, Київська, Харківська, Одеська, Львівська консерваторії, музичні училища, школи і т.п. Своєю творчістю, музично-громадською діяльністю, педагогічною працею композитори Левко Ревуцький, Борис Лятошинський, Станіслав Людкевич зробили вагомий внесок в українську музичну культуру ХХ століття, заклали міцні основи композиторського професіоналізму в Україні. Справжнім центром науково-музичної освіти залишався музично-драматичний інститут ім. М. Лисенка.

Саме в цей період відбулося професійне навчання Н. Г. Рахліна: спочатку у Вищій військовій школі, далі – Київській консерваторії, де він навчався по класу скрипки у викладача Д. С. Бертос, професора Б. М. Скоморовського та музично-драматичному інституті ім. М.Лисенка.

У 1926 році він вступив на диригентський факультет інституту (клас В. В. Бердєєва) і закінчив у 1930 році (клас О. І. Орлова). Навчаючись у Вищій військовій школі, Рахлін професійно ознайомився з усіма духовими інструментами. Баритоном і тромбоном оволодів досконало, виконуючи на них складні віртуозні п'єси.

«І коли, попавши до Києва, я був посланий на навчання до консерваторії, я не розлучився з військовою службою, а продовжував

працювати у Вищій військовій школі. Саме в школі я придбав знання і досвід, які мені зараз допомагають у моїй диригентській діяльності. Школа керувала і моєю загальною освітою» [8,2].

Як відомо, у 1930-ті роки ситуація як у музичній культурі, так і у суспільному житті змінилася. Саме тоді на долю нашого народу випали страшні випробування, пов'язані зі сталінським терором. Поряд з безсумнівними успіхами в країні в умовах тоталітарного режиму насаджувався ідеологічний монополізм, культивувались особисті смаки Сталіна, переслідувались вчені, освітяни, літератори. Українізацію було повністю згорнуто, а найпомітніших діячів української культури розстріляно або запроторено до таборів (1937-1938 рр.). У 1931 році Натан Рахлін розпочинав самостійно працювати у м. Куйбишеві (м. Самара) як диригент та педагог музичного училища. І важко сказати, де проходила грань між Рахліним – диригентом та Рахліним – педагогом. Кожна репетиція його перетворювалася на школу для оркестрантів, а кожний концерт – на творчий пошук. Цю якість – поєднання творчого артистичного таланту та вдумливого, вимогливого навчання, Натан Григорович зберіг на все життя. Ця якість дозволила йому стати головним диригентом симфонічного оркестру Харківського радіокомітету (1931). Натан Рахлін до цих пір вважається єдиним в світі диригентом, який міг би показати і струнникам, і духовикам, і ударникам, що він від них хоче, оскільки досконало володів практично усіма інструментами.

Призначення на посаду головного диригента Симфонічного оркестру Донецького радіокомітету (1935р.) означало для Н. Г. Рахліна фактично створення нового оркестру, який пропагував серйозну музику, нову симфонічну музику, нову культуру. Незважаючи на важкі умови роботи, Рахлін створив оркестр. Завдяки енергії, цілеспрямованості, таланту молодого диригента за короткий час оркестр виріс з 30 музикантів невисокої кваліфікації на потужний колектив зі складом в 60 чоловік – оркестр Донецької філармонії, який з успіхом проводив концерти, виконуючи складні програмні симфонічні твори, такі, як Дев'ята симфонія Бетховена, «Фантастична симфонія» Берліоза, Патетична та Шоста симфонії Чайковського та інші. Це була велика перемога

української музичної культури в місті, яке раніше ніколи не знало симфонічних концертів. Для трудівників «Всесоюзної кочегарки» класична музика у ті роки була відкриттям нового прекрасного світу. Саме тут, на Донбасі, розкрилася своєрідна творча манера Н. Рахліна. Кожне наступне виконання одного і того самого твору відрізнялося новизною, знахідкою, свіжістю трактовки, що було свідченням необмежених можливостей прочитання творів Н. Рахліним.

Спогади сучасників свідчать про те, що, незважаючи на гарну освіту, на феноменальні музичні здібності митець все життя удосконалювався, не пропускав нагоди повчитися у інших митців.

Роки роботи з оркестром Донецької філармонії сформували його позиції як українського диригента. «Працюючи в Донбасі, у масі трудового народу, чуйного, вибагливого слухача я переконався, що майбутнє належить радянському симфонізму. Під час Всесоюзного конкурсу диригентів у Москві, у 1938 році, я з великою радістю відчув, як талановиті радянські диригенти Є. Мравинський, К. Іванов, К. Єлісасберг, Грікокуров, К. Кондрашин, Лаверман, А. Мелік-Пашаєв, кожний своїм індивідуальним шляхом впевнено йде до однієї мети – поступовому завоюванню висот радянської симфонічної культури [3,7].

Пригадаємо, якщо у 1920-ті у системі музичної освіти України панували пошуки і експерименти, то наступні 1930-ті головними стають завдання музичного професіоналізму. Українські музиканти завойовують премії на всесоюзних та міжнародних конкурсах, доводячи європейський рівень вітчизняної виконавської школи.

Участь у I Всесоюзному конкурсі диригентів в Москві принесла йому славу – він став лауреатом, розділивши II місце з Олександром Мелік-Пашаєвим. Цьому передувала щоденна кропітка робота Н. Г. Рахліна з оркестром Донецької філармонії, також робота з Державним симфонічним оркестром УРСР, художнім керівником та головним диригентом якого він був призначений 1937 року. З цим колективом він пропрацював 25 років, за виключенням періоду роботи у роки II світової війни, коли керував Державним симфонічним оркестром СРСР.

«Невтомним пропагандистом творчості радянських композиторів стає Державний симфонічний оркестр УРСР. Цей оркестр,

керівником якого з 1937 по 1962 роки був Н. Г. Рахлін. Колектив розпочав своє існування в 1926 при Київському Радіокомітеті під керівництвом професора Д. С. Бертє, потім диригента М. М. Канерштейна. У 1937 р. оркестр перейшов до системи Комітету у справах мистецтв УРСР і від того часу одержав найменування Державний симфонічний оркестр УРСР» [2,3].

Всі роки роботи Н. Г. Рахліна з Державним симфонічним оркестром УРСР – свідчення найяскравішого прояву його таланту, і не тільки як музиканта, диригента, але й педагога, – вихователя першокласного колективу зі складом у 100 оркестрантів, в якому мистецтвом диригування оволоділи близько двадцяти диригентів. Згодом вони працювали у різних філармоніях колишнього Радянського Союзу. Оркестр набув якості високопрофесійного: відмінний лад, зіграність, прекрасне читання артистами «з аркуша», тонке нюансування в музиці. Ці високі якості могли з'явитися тільки в результаті довгої та наполегливої праці, адже досконалого ансамблю в оркестрі можна досягти лише постійними заняттями у спільній праці. Кожний артист вкладав всі свої сили у справу удосконалювання свого колективу. Без такої відданості справі з боку усіх виконавців-музикантів не може бути мови про створення повноцінного високохудожнього колективу. Оркестр, у складі якого майже всі були випускниками Київської консерваторії, став, у свою чергу, і своєрідною школою професійної майстерності диригента [3]. У репертуарі Державного симфонічного оркестру УРСР були найкращі зразки українських та зарубіжних композиторів. Оркестр проводив щорічні концерти на естраді Першотравневого парку, збираючи до 10-ти тисяч слухачів, організовував цикли симфонічних концертів-лекцій для дітей.

Діяльність Симфонічного оркестру України на чолі з Н. Г. Рахліним була тісно пов'язана з розвитком української радянської музичної культури. Всі великі симфонічні твори від «Героїчної увертюри В. Косенка та Другої симфонії Л. Ревуцького до «Молодіжної поеми» та симфонії Б. Яровинського не тільки були вперше виконані оркестром, але і створювалися у тісному контакті з колективом оркестру та його художнім керівником, що високо оцінили діячі культури та мистецтва. «При наявності такого високо

кваліфікованого колективу музична культура Києва – центр Радянської України має всі дані для подальшого свого розвитку», – сказав народний артист СРСР, Лауреат Державної премії, композитор Р. М. Глієр [3,15].

У роки Другої світової війни українська культура переживала складні свої часи. Однак культурне життя не припинялося. Багато діячів українського мистецтва зі зброєю у руках воювали на фронтах, інші брали активну участь у художньому обслуговуванні армійських частин. Поряд з артистами до складу фронтових бригад входили письменники і композитори. Під час війни Н. Г. Рахлін керував Державним симфонічним оркестром СРСР, який був евакуйований до м. Фрунзе столиці Киргизької РСР.

Колектив взяв участь у декаді мистецтв братніх республік Казахстану, Киргизії, Узбекистану, Туркменії та Таджикистану, здійснював поїздки по містах Уралу та Сибіру, проводячи велику роботу у госпіталях та військових частинах. Такі концерти викликали захоплюючі відгуки слухачів, надихали на самовіддану працю, наближаючи перемогу над ворогом.

Як відомо з досліджень науковців, для творчості українських композиторів у цей період характерний посилений інтерес до героїчної тематики, до сюжетів, пов'язаних з боротьбою за звільнення Батьківщини від ворога. Найбільш визначний твір цього періоду: кантата-симфонія А.Штогаренка «Україно моя». Особливо вражає в прочитанні Н. Рахліна зміст II частини твору «Колискова», яка присвячена радянським матерям. Вона побудована на інтонаціях українських народних колискових пісень та відтворює узагальнений образ матері-героїні, яка вірить у перемогу над ворогом і вселяє цю віру у своїх дітей.

Після переможного закінчення війни композитори, виконавці України разом з усіма майстрами мистецтв включились у роботу по відбудові музичних колективів та створенню нових.

У композиторській творчості цього періоду превалує воєнна тематика, але з'являються твори, які відображають і повоєнний період відбудови народного господарства. Великою творчою знахідкою Н. Рахліна було виконання кантати С. Людкевича «Заповіт», також творів, присвячених 10-річчю воз'єднання

українського народу. Це – симфонічна поема «Воз'єднання» Б. Лятошинського, «Закарпатська рапсодія» М. Вериківського, «Закарпатські ескізи» В. Гомоляки.

За високу виконавську діяльність 1948 р. Н. Г. Рахліну було присвоєно звання народного артиста СРСР. Він був нагороджений орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора та медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років».

Важливими подіями в історії української радянської культури були Друга (1951) і Третя (1960) декади української літератури і мистецтва у Москві.

Активною була діяльність Державного симфонічного оркестру УРСР на Третій декаді, де він виконав ряд творів різних жанрів. Разом з Державною академічною капелюю «Думка» симфонічний оркестр виконав кантати: «Заповіт», «Радуйся, ниво неполитая», «Жовтень» композиторів С. Людкевича, М. Лисенка, К. Данькевича.

З числа важливих подій у мистецькому житті України слід назвати Другий (1948), Третій (1956) і Четвертий (1962) з'їзди композиторів України, на які українські композитори приходили з великою кількістю нових творів найрізноманітніших тем і жанрів.

Розвитку української культури сприяла нова генерація талановитих митців, які одержали назву «шістдесятників». Це був період хрущовської «відлиги» кінця 50-х – початку 60-х років ХХ ст. Для української музики розпочався новий період формування національної самобутності в творчості композиторів. Виникають явища музичного авангарду (Л. Грабовський, В. Сильвестров. А. Нікодимович) і «нової фольклорної хвилі» (Л. Дичко. М. Скорик, Є. Станкович). Тому, особливе місце в репертуарі Н. Г. Рахліна займали твори: «Це не повинно повторитися» – симфонічні фрески Л. Грабовського, сюїта для струнного оркестру М. Скорика, симфонія №1 В. Губаренка та інші.

Дійсно, диригент багато уваги приділяв пропаганді сучасного українського мистецтва. Його оркестр був лабораторією української симфонічної музики. Сам Рахлін записав на платівки та

у фонди Українського та Всесоюзного радіо понад 100 творів української класики.

Не можна не згадати фантастичну рису обдарування Н. Рахліна – він тримав в своїй пам'яті понад дві тисячі творів і завжди на концертах диригував без партитури.

Митець немало працює і як композитор – автор Симфонії з чотирьох частин, поеми для духового оркестру «Буревісник», маршу та інших творів. Він інструментував для симфонічного оркестру «Чакону» Баха. «Слухаючи цей твір в обробці Н. Г. Рахліна, повністю забуваєш про те, що перед тобою оркестр з його незмінними групами струнних, мідних, дерев'яних, ударних. Звучав орган непередаваною словами міцністю, а сила впливу інтерпретації була потрясаючою» [5,63]. Оркестр під його керівництвом записав першу фонограму гімну Союзу РСР.

Ситуація в сфері культури різко змінилася з відставкою М. Хрущова і приходом до влади в СРСР Л. І. Брежнєва (1964). Ідеологізувалися усі види мистецтв. Митців привчали мислити не стільки художніми образами, скільки політичними категоріями. Більшість керівників української культури вважала, що прийшов час висувати на головні диригентські місця, зайняті євреями, молодих українських диригентів.

Донька Н. Г. Рахліна, Леонора Рахліна, так згадує про ті часи: «Закінчилася кар'єра мого батька трагічно. Коли йому було 60 років, оркестр у нього відібрали. А причини були зрозумілі. Перша – єврейське походження, яке зовсім не влаштовувало партійних керівників. Другою причиною було те, що ми враз стали родичами опального академіка Андрія Сахарова. Хоча спілкування з ним у батька ніякого не було, але ж він відразу попав під підозру [7].

Обставини вимусили видатного діяча музичної культури України покинути рідний Київ і виїхати до Казані, де він створив Державний симфонічний оркестр Татарської АРСР. Колектив став одним з кращих симфонічних оркестрів не тільки колишнього СРСР, а й всієї Європи. Так, Л. М. Венедіктов, директор Київського театру опери і балету ім. Т. Г. Шевченка, професор Київської консерваторії, вважав, що «музичне життя Києва надмірно збідніло відсутністю філармонічної та музично-театральної діяльності

бажаного рівня. Корні цього явища треба шукати не у сьогоdnішньому дні, а в ситуації 1960-х років, коли від активної виконавської діяльності у столиці України були відсторонені такі диригенти як Натан Рахлін, Веніамін Тольба, Константин Сімеонов» [4,160]. Із цим не можна не погодитись.

Натан Рахлін був яскравим митцем в історії української музичної культури. Його виконавському мистецтву притаманні високий професіоналізм, тонке музичне чуття і глибока інтуїція. Романтична манера інтерпретації, імпровізаційний стиль музикування, велика емоційна наснага в побудові кульмінації твору здобули йому славу одного з найпопулярніших диригентів свого часу.

Митець, маючи від природи яскраві музичні здібності, володів усім, що необхідно справжньому вождю оркестру: гострим об'ємним слухом, відчуттям тембру, стихійним почуттям мелосу і ритму, вродженою феноменальною диригентською технікою і мистецтвом виявляти музику пластично зримо, величезною артистичною привабливістю, могутнім здоров'ям та невтомністю. Він створив неповторний виконавський стиль, додав йому відвертості, щирості своєї душі, нерозривно пов'язаною з Чернігівщиною України. Вона назавжди залишалася в серці Натана Григоровича. Він не забував Сновськ, часто приїжджав, щоб відвідати рідних, друзів. Так сталося, що ім'я Рахліна за його життя не було широко відомим у країнах Європи, США. Не можна було поширювати і його записи. Та нині для увічнення імені великого диригента в м. Нью-Йорк створено Меморіальний фонд пам'яті Н. Г. Рахліна, організацією якого опікувався Аркадій Лейтуш, певний час – головний запрошений диригент оркестру «Мюнхеттен Віртуозі». Будучи музичним керівником цього Фонду, Аркадій Лейтуш організував декілька концертів пам'яті Н. Рахліна.

Яскравим свідченням збереження пам'яті про славетного земляка є діяльність педагогів та учнів дитячої музичної школи Сновська, в якій нині навчається 173 учні на відділах фортепіано, народних, духових та ударних інструментів, сольного співу, хореографії. Активно працюють учнівські та викладацькі колективи, які беруть участь у всіх заходах міста, району. За 2017-

2019 роки учні та викладачі нашої школи вибороли 86 призових місць на обласних, Всеукраїнських та Міжнародних конкурсах.

Заходи з вшанування пам'яті Натана Григоровича Рахліна мають велике виховне значення для учнів. Школу неодноразово відвідували почесні гості: Леонора Рахліна – дочка видатного маестро, мистецтвознавець за фахом, скульптори Ігор (онук диригента) та його дружина Елла, а також учень Натана Григоровича Олег Андрєєв – художній керівник та головний диригент Київського камерного оркестру «Українська спадщина». В один з приїздів онук Ігор Лисенко подарував школі бронзовий барельєф Н. Рахліна, який зараз прикрашає кімнату-музей, а 2011 року виготовував та встановив на фасаді школи меморіальну дошку свого видатного дідуся.

Отже, вивчення виконавського мистецтва Н. Г. Рахліна – яскравого митця української музичної культури, вшанування його пам'яті має велике значення як справжнє багатство української нації, засіб виховання у школярів, студентів національної гідності, моральних якостей. Воно потребує особливої уваги для подальшого відродження української культури в умовах незалежності нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Архів історичного музею м. Сновськ Чернігівської області. Допоміжний фонд. Лекція-екскурсія. З історії міста, 2 арк.

2. ЦДАМЛМУ Фонд М.М. Канерштейна Ф.789. Оп.1. Спр.23
Афіші та програми концертів симфонічної музики під диригуванням Глушенка Ф.І., Кофмана Р.І., Рахліна Н.Г., Солтиса А.М., Турчака С.В. та інших відомих диригентів. 1947-1981р.р., 22 арк.

3. ЦДАМЛМУ Фонд Державного спеціалізованого видавництва «Мистецтво» Ф.631. Оп. 2. Спр. 66. Є.Яворський. Натан Рахлін. Нарис, 1960р., 43 арк.

4. Венедиктов Л. Работать с Симеоновым было счастьем. // Тема судьбы: Дирижёр Константин Симеонов: Воспоминания современников. Письма. Материалы. – Санк-Петербург, 2002. – С.153-162.

5. Виноградов Г. Магия таланта. / Натан Рахлин: Материалы. Статьи. Воспоминания. Интервью. – Казань: Титул, 2006. – С.62-69.
6. Кантор Г. Каким я его помню... // Натан Рахлин: Материалы. Статьи. Воспоминания. Интервью. – Казань: Титул, 2006. – С.221-229.
7. Назаренко М. По волнам моей памяти. / Бульвар Гордона. №22, 2005.
8. Рахлин Н. Биография дирижёра. / Сов.искусство. №131, 1938.
- 9.Ржевська М. Зарубіжна музика в українському музикознавстві 1920-х початку 1930-х років // Українська музична культура ХХ століття: збірка наукових праць. – Суми, 1996. – С.97–101.
10. Шпекторов М. Професор, лауреат, народний артист. /Промінь Жовтня. – 11 вересня, 1996.



Виразні жести диригента



*Медаль пам'яті діда, виконана онуком
Натана Рахліна Ігорем Лисенко*



Елленора Рахліна, донька диригента



Почесна гостя в оточенні учнів музичної школи ім. Н. Рахліна

АКАДЕМІК ВОЛОДИМИР РОЖОК В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ РЕГІОНІКИ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ

О. Кавунник

В ряду видатних митців України на зламі XX-XXI століть чільне місце посідає Володимир Іванович Рожок – академік Національної Академії мистецтв України, народний артист України, доктор мистецтвознавства, професор-хормейстер, у 2004-2018 рр. – ректор Національної музичної академії України (далі НМАУ) імені П. І. Чайковського. Володимир Іванович, уродженець Чернігово-Сіверщини Лівобережної України, добре відомий широкому загалу зокрема, музикантів-педагогів, науковців, композиторів, концертуючих інструменталістів, вокалістів, диригентів академічних, народних, церковних хорових колективів держави. Сприяла цьому діяльність митця, сфокусована на розвиток як традиційних так й інноваційних проєктів для популяризації музичної культури України в регіонах нашої держави, країнах Європи, світу.

Реноме творчого шляху В. І. Рожка вражає статусами посад, обсягом спектрів праці, її результативністю. У ряду прикладів доцільно спрямувати увагу на дослідження музикознавців, культурологів, матеріали з Інтернет-джерел щодо ряду інноваційних проєктів В. І. Рожка – менеджера в контексті ідеї-задуму, формуванні команди односторонців для успішної реалізації: трьох міжнародних конкурсів диригентів імені Стефана Турчака (2006, 2010, 2017 рр.); двох всеукраїнських (1994, 1998 рр.) та трьох міжнародних конкурсів імені Миколи Лисенка; всеукраїнського 2002 р., конкурсу піаністів Володимира Крайнева у Харкові; чотирьох всеукраїнських конкурсів піаністів на приз німецької фірми «Bechstein», чотирьох міжнародних фестивалів «Італійське Бароко в Україні»; міжнародного конкурсу піаністів Мирослава Скорика, всеукраїнського дитячого конкурсу скрипалів Богдара Которовича у Харкові та Києві. Даний перелік конкурсних й фестивальних змагань доповнювали у 2006-2016 роках щорічні у стінах НМАУ ім. П. І. Чайковського міжнародні фестивалі «Vivat, Academia», міжнародні творчі проєкти «Ректор академії

запрошує» (Москва, Мінськ, Париж), «Його величність Рояль», «Музичні діалоги».

Незабутніми, що відбувалися впродовж 2009-2018 років, залишилися дні Пасхальної всеукраїнської «Господи, Господи силою твоєю», а згодом, з 2014 р. – міжнародної Асамблеї «Духовність єднає Україну», в якій взяли участь мистецькі колективи більш ніж з 15 країн світу, і в тому числі: ФРН, США, Італії, Норвегії, Росії, Білорусі, Молдови, Грузії, Швейцарії. Значимість даного проекту академіка В. І. Рожка важко переоцінити в контексті сучасних вимірів української музичної регіоніки щодо органічного симбіозу її національних культурно-мистецьких та європейських соціопросвітніх вимірів. Маю на увазі виступ учасників Асамблеї – Хору священнослужителів єпархії з м. Гродно Білорусі 2009 р. у старовинній, XVI століття, Миколаївській церкві, нині Миколаївський Кафедральний собор м. Ніжин Чернігово-Сіверщини. За дорученням Володимира Івановича я зустрічала й супроводжувала в Ніжині цей унікальний з 23-х хористів-священнослужителів колектив до Церкви для виступу, далі – на екскурсії до старовинного корпусу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя та мала нагоду безпосередньо бачити їх захоплюючу реакцію на перебування там, де вчився юний Микола. Ніжин, Україна, Гоголь були ключовими словами в нашому спілкуванні з гостями Білорусі, враженими можливістю житися святістю місць, пов'язаних із буттям в Ніжині славетних українців Миколи Гоголя у 1821-1828-му роках, Тараса Шевченка на зустрічах у 1846, 1851 та 1861-му (перепоховання) роках. У такий спосіб культурно-мистецькі джерела історії Ніжина сприяли збагаченню світогляду священників Гродненської єпархії Білорусі, їх соціо-освітнім параметрам знань про Ніжин як мистецький соціо-локус України.

Даний та багато інших прикладів зумовлюють **актуальність** розкриття теми культуротворення академіка В. І. Рожка, важливої для розвитку музично-інформаційного простору України, його представників у регіонах держави, за її межами.

Метою статті є розкриття постаті академіка В. І. Рожка в розвитку музичної регіоніки на прикладі Чернігово-Сіверщини II половини XX – початку XXI століть.

Об'єктом дослідження стали джерела націотворчої діяльності митця в контексті духовних витоків української музичної культури. Як відомо, її виконавські, музично-освітні, наукові традиції були започатковані славетними композиторами, музикознавцями, виконавцями минулого, як-от: М. В. Лисенко, О. М. Кошиць, Філарет й Микола Колесси, Г. Г. Верьовка, Л. М. Ревуцький, та сьогодення: М. М. Гордійчук, М. П. Загайкевич, П. І. Муравський, Ю. Станішевський, А.Т. Авдієвський, М. М. Скорик, що спрямовували свою діяльність на організацію конкурсів (фольклорних, хорових), заснування навчальних (музичних, хореографічних) закладів для збагачення й популяризації національної музичної культури України в інформаційно-концертній панорамі країн світу.

Слідування В. І. Рожка впродовж понад 40 літ праці традиціям попередників безперечне, оскільки її духовно-мистецьким стрижнем у сучасному бурхливо-напруженому сьогоденні є націотворчість як системоутворюючий чинник концептуального світобачення митця, з притаманними йому чемністю, уважністю до співрозмовника, прагненням підтримати, допомогти. Означені якості сповна розкривають його національне культуротворення як складову пам'яті культури, без якої, цитуючи О.М. Немкович «не може існувати суспільство, де необхідним є підтримування ним свого гуманістичного єства». (1, 1). Дослідниця формулює парадигму культури націотворення академіка В. І. Рожка як багаторічний досвід у сферах хорового диригування, педагогіки, адміністративної, дипломатичної діяльності, організації музично-культурного життя в країні, за межами держави. «Завдяки цьому він виважено й об'ємно розуміє музично-культурний процес, особливо гостро відчуває в ньому все художньо цінне, бачить його у світовому культурному просторі» (1, 2). Для ствердження думки науковиці наводимо й особистісно-діяльну парадигму В. І. Рожка, в якій дослідник А. А. Бровій відзначає «самобутність характеру, професіоналізм у роботі, який тісно переплетений із майстерністю управляти. ...Крім усього іншого, йому болить душа за все – починаючи від чистоти приміщень очолюваної ним альма-матер (НМАУ ім. П. І. Чайковського, – прим Кавунник О. А.), до особистих проблем кожного працівника, його духовного і

душевного стану. Здавалося б, звідки людина черпає стільки сил? Відповідь проста й однозначна: його сили – це наші успіхи! А успіхів у нас чимало!» (2, 156).

В ряду дослідників творчості академіка В.І. Рожка прикметними також є праці, осібно доктора політології, професора О. В. Антонюка, котрий стверджує: «В. Рожок належить до тих діячів музичної культури України, які цілеспрямовано і плідно працюють на ниві розбудови національного мистецтва України вже не один десяток років» (3). Доктор мистецтвознавства Ю. Станішевський, у якого вчився наш земляк, наголошував, що В.І. Рожок: «прекрасний музикант, вдумливий дослідник української музично-театральної культури, практик-диригент, ректор і оратор, що вміє захопити своїм полум'яним словом величезні глядацькі зали, обдарований критик, авторитетний педагог і керівник складного культурного процесу сьогодення» (4,6).

Дійсно, почин ініціатив та інновацій академіка В. І. Рожка становлять його працьовитість, відповідальність як провідні риси характеру. Їх було закладено шляхом виховання батьками в багатодітній родині. Саме мама й тато прищеплювали дітям головні людські чесноти чемності, поваги до оточуючих, працьовитості й відповідальності в роботі. Завдяки відвідуванням з батьками церковної служби в рідному мальовничому селі Хороше Озеро, що в ніжинському районі Чернігівщини, Володимир з дитинства в ряду з сакральними творами класиків Д. Бортнянського М. Лисенка, П. Чайковського, С. Рахманінова слухав, знав, співав богослужбні тропарі – джерела святості й духовності душі людини, що й ствердила у 2009-2018 рр.. ініційована ним Хорова Пасхальна Асамблея. Роки ж освіти, розпочатої в Ніжинському культурно-освітньому училищі (нині-Коледж, ред.. авт.) культури і мистецтв ім. М. Заньковецької, комунікації з педагогами, осібно, заслуженою артисткою України, вокалісткою Марією Федорівною Бровченко, з піаністкою Веддою Абрамівною Розен, лауреатом радіо-конкурсу «Шопена вічно живий», диригентом студентського оркестру народних інструментів Миколою Кононовичем Мельником, педагогом-інструменталістом Олександром Григоровичем Козієнко, були гарним стартом в подальші студентські роки

навчання у вишах Харкова: державному Інституті культури, державному Інституті мистецтв, нині національний Університет мистецтв імені І. Котляревського, кожен з яких сприяв формуванню вище вказаних вмінь націотворчості майбутнього академіка.

Подальший науково-практичний досвід митця в площині концертно-виконавської, дослідницької праці став у нагоді в розвитку музичної регіоналістики – пріоритетного напрямку українського музикознавства на перетині історії музики, музичної культурології, етномистецтвознавства. Основа наукової концепції *музичної регіоніки* полягає у вивченні форм й особливостей музичного життя великих та малих міст України, пізнання їх смислової спорідненості в контексті ознак національного менталітету. Активізація наукової та практичної діяльності вчених (М. Черепанін, В. Кононова, Л. Кияновська, Т. Мартинюк), дисертації (А. Литвиненко, Т. Ляшенко, Г. Локощенко, О. Васюта, О. Кавунник), наукові збірники, статті, присвячені розкриттю різних аспектів, періодів музичного життя раніш не досліджених провінційних міст України, сприяли розкриттю музичного процесу в селищах, середніх, малих містах України [своєрідних соціолокусах (В. Кузик)], що вкрай потрібне для відродження національних музичних надбань, які в період радянської музичної історіографії були проаналізовані недостатньо, допомагали поверненню нині маловідомих несправедливо забутих, замовчаних імен талановитих митців.

На часі є можливість засвідчити соціокультурну значимість різнобічної діяльності академіка В. І. Рожка в контексті музичної регіоніки Чернігівщини, його малої Батьківщини. Її музичному розвитку шляхом запрошення видатних музикантів-піаністів, вокалістів, оркестрових колективів України з концертами до міст, селищ області сприяли колеги В. І. Рожка по музичному цеху Чернігова, в ряду яких: Суховерський В.М., директор Чернігівського фахового музичного коледжу ім. Л. М. Ревуцького, заслужений діяч мистецтв України; педагоги-вокалісти, народні артисти України, вокалісти Лариса Вікторівна Роговець, Володимир Михайлович Субачев; засновник відділу сольного співу, диригент хору Коледжу Марина Анатоліївна Гончаренко, заслужений

працівник культури України. викладач-хормейстер Драгінець Володимир. Миколайович закладу.

Впродовж років у творчих контактах В.І. Рожка з адміністрацією Чернігівського обласного філармонійного Центру фестивалів і концертних програм, особно, з Любомиром Боднаруком (роки життя 1938-2009), відомим диригентом-хормейстером, художнім керівником академічного Камерного хору ім. Д. Бортнянського, з дирекцією Чернігівського обласного драматичного театру ім. Т. Шевченка для містян давали концерти київські колективи: хор «Кредо» (диригент Б. Пліш), оркестр народних інструментів (В. Курач), академічний симфонічний оркестр НМАУ ім. П. І. Чайковського на чолі з диригентом, професором Андрієвським, Національний президентський оркестр (В. Василенко), у супроводі якого сольний концерт дала заслужена артистка України, солістка Національної опери України Зоя Рожок. Високий рівень виконавської майстерності демонстрували піаністи Людмила Марцевич, Валерій Козлов, Юрій Кот. А перед студентами Коледжу музики ім. Л. Ревуцького з майстер-класами виступали народні артисти України, солісти національної опери України Євгенія Мірошниченко, Валерій Буймістер, Олександр Дяченко. Завдяки організованим В.І. Рожком концертам враження від виступів провідних митців вплинули на вибір виконавської професії вокаліста, диригента у понад 100 студентів Чернігівського Коледжу, що згодом продовжили навчання в НМАУ ім. П. І. Чайковського.

Яскравими науковими прикладами розвитку музичної регіоніки стали практичні форми комунікацій академіка В. І. Рожка з митцями Ніжина, в ряду яких заслужений працівник освіти України Людмила Лаврентіївна Єрмольченко, понад чверть століття-директор Ніжинського училища культури і мистецтв ім. Марії Заньковецької; Сергій Олександрович Голуб, заслужений працівник культури України, директор Ніжинської дитячої музичної школи з 1982 р.; професори НДУ ім. Миколи Гоголя, заслужені діячі мистецтв України Людмила Шумська та Людмила Костенко; народний артист України Микола Шумський, заслужений артист України Володимир Дорохін; викладачі класу вокалу закладу Алла Хоменко, Валентина Коробко, Ніна Крутько, Валерій Курсон,

інструменталісти Лариса Гусейнова, Тетяна Ляшенко та багато інших.

Це ствердив й Всеукраїнський юніорський конкурс, який з 2001 р. проводиться під егідою Міністерства освіти і науки, Міністерства культури України, Національної Всеукраїнської музичної спілки, НДУ імені Миколи Гоголя, й вплив якого на музичне життя ніжинців, гостей міста важко переоцінити. «Ніжинський всеукраїнський – подія в музичному житті України. Конкурсанти, що приїжджають до Ніжина з музичних шкіл, педагогічних училищ, коледжів усіх регіонів України, отримують незабутні та корисні для професійного й особистого творчого зростання враження. Його автором була Людмила Юріївна Шумська, заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри вокально-хорової майстерності НДУ ім. Миколи Гоголя, зі співзасновницею – професор, заслужений діяч мистецтв України, кандидат педагогічних наук, завідувачка означеної кафедри Людмила Василівна Костенко.

З історії розвитку Конкурсу, відомо, що перші роки його проведення сприяли формуванню традиції тісної співпраці організаторів з НМАУ ім. П. І. Чайковського. Так, у відповідні роки, на запрошення почесного Президента конкурсу – ректора НДУ ім. Миколи Гоголя – в Журі запрошувалися видатні митці: у 2001-2002 роках доктор мистецтвознавства, професор, проректор з наукової роботи НМАУ А. П. Лашенко; у 2003-2004 рр. – ректор НМАУ ім. П. І. Чайковського, народний артист України, академік Національної Академії мистецтв України, професор О. С. Тимошенко, що сприяло зростанню авторитетності, високому статусу ніжинського Юніорського в Україні. Для прикладу, за перші чотири роки в конкурсі взяли участь понад 250 учасників, а у подальшу роки – близько 500 з музичних шкіл, коледжів, училищ із різних регіонів України, як-от: Артемівська, Бердичева, Богуслава, Гадяча, Донецька, Дрогобича, Житомира, Запоріжжя, Києва, Кременця, Маріуполя, Ніжина, Чернігова, Львова, Харкова, Ужгорода, Сєверодонецька, Сімферополя, Сум, Вінниці, Одеси, Кривого Рогу, Умані, Чорткова, Лебедина, Конотопа та ін.

Головою журі Конкурсу 2005-2018 років, за виключенням 2008-2009 років, коли головував доктор мистецтвознавства, заслужений артист України, проректор з наукової роботи Академії В. Т. Посвалюк, став В. І. Рожок, що значно пожвавило дане юніорське змагання. Так, у творчому тандемі з Л. Ю. Шумською впродовж даного періоду була проведена значна кількість нових конкурсних форм: концерти, майстер-класи, семінари, конференції, завдяки яким Ніжинський юніорський посів чільне місце в конкурсному житті України. Він вирізняється концепцією освітньо-професійної орієнтації конкурсанти-старшокласників музичних шкіл, учнів педагогічних коледжів, музичних училищ як потенційних абітурієнтів гуманітарних вишів України. Наприклад, до конкурсної програми було включено нові номінації: фортепіано, оркестрові класичні і народні інструменти; розширилась географія учасників, збільшилась їх кількість.

Досвід музично-просвітницької, науково-практичної діяльності В. І. Рожка в межах Ніжинського юніорського став неоціненним при організації показових концертів, майстер-класів, вистав за участю видатних виконавців з числа професорсько-викладацького складу і талановитого студентства, аспірантів НМАУ ім. П. І. Чайковського. Це – виступи з науковими доповідями та відкритими лекціями, творчі консультації для викладацького корпусу вищої, середньої та початкової ланок музично-мистецької освіти. Так, завдяки клопотанням В. І. Рожка представляти традиції українського фортепіанного мистецтва для учасників Ніжинського юніорського приїжджали: народна артистка України, лауреат Міжнародних конкурсів, премії ім. М. Лисенка, професор НМАУ ім. П. І. Чайковського Людмила Марцевич з програмою з творів М. Лисенка, Л. Ревуцького, С. Рахманінова, Ф. Шопена й майстер-класом «Інтерпретація фортепіанних творів епохи романтизму: емоційне наповнення та звукова палітра»; лауреати міжнародних, всеукраїнських конкурсів Катерина Куликова і Антоній Баришевський з програмою з творів композитора С. Рахманінова. Заслужений артист України, лауреат Міжнародних конкурсів Геннадій Дем'янчук виступив з концертною програмою з творів Р. Шумана, Ф. Шопена та провів майстер-клас з проблем виконавського стилю європейської фортепіанної музики, а для демонстрації ефективної методики початкової підготовки піаніста

була запрошена Маргарита Пахомова, заслужений діяч мистецтв України, завідувач фортепіанним відділом Київської дитячої школи мистецтв ім. С. Турчака.

Найвиразнішою сторінкою концертного буття юніорського конкурсу стала участь хорових колективів. Представники українського хорового руху – провідні аматорські та навчальні колективи, продемонстрували велич національних традицій хорового співу, поліверсійність форм сценічного самовираження колективів, їх потужні вокальні ресурси.

Напрочуд виразним став творчий вечір з нагоди ювілею Лесі Дичко, композиторки, народної артистки України, професора НМАУ. У вступному слові В. І. Рожок підкреслив винятково національний авторський стиль, іманентно пов'язаний з українським фольклором та церковно-слов'янською співацькою традицією, революційне значення творчості відомої мисткині для піднесенні рівня виконавської майстерності хорових колективів України. Композиції для мішаних та однорідних хорів Л. Дичко виконали провідні хорові колективи Ніжина – молодіжний хор «Світич» (диригенти Л. Шумська, Л. Костенко), жіночий хор «Канцона» (З. Хоменко) НДУ ім. Миколи Гоголя, дитячий хор «Сяйво» (С. Голуб) Ніжинської ДМШ, академічний жіночий хор (Л. Дорохіна) НУКіМ ім. М. Заньковецької.

Визначною подією в житті конкурсантів стали зустрічі з видатними диригентами України А.Т. Авдієвським, Є. Г. Савчуком. Так, у 2010 р. відкритий майстер-клас «Особливості інтерпретації циклічних форм духовної музики» завідувача кафедри хорового диригування НМАУ П.І.Чайковського, художнього керівника та головного диригента Національної академічної заслуженої капели України «Думка», Героя України, народного артиста України, академіка Євгена Савчука розпочався з виконання твору С. Рахманінова «Всенічне бдіння». Сценічні традиції гуртового співу українського народнописанного мистецтва на концерті у 2011 р. представив Герой України, народний артист України, академік Анатолій Авдієвський з колективом Національного заслуженого академічного українського народного хору ім. Г. Верьовки. Видатний Маестро провів майстер-клас з методики формування інтонаційного ансамблю в хорі за школою свого вчителя

К. Пігрова, дав великий концерт зі зразків сценічного фольклору, авторських творів українських композиторів.

Академік В. І. Рожок сприяв представленню в Ніжині оркестрового жанру, організувавши для конкурсантів виступ студентського симфонічного оркестру НМАУ ім. П.І.Чайковського під орудою заслуженого діяча мистецтв України, професора Ігоря Палкіна, який на високому художньому рівні виконав програму з творів П. І. Чайковського, як-от Симфонія № 2, «Увертюра «Ромео і Джульєтта», а капела бандуристів кафедри академічних народних інструментів на чолі з заслуженим діячем мистецтв України, доцентом Володимиром Курачем продемонструвала унікальні виконавські можливості ансамблевого музикування на бандурі в різностильовій програмі.

Справжнім відкриттям конкурсу для глядачів-юних музикантів, їх наставників став майстер-клас народної артистки України, професора НМАУ Євгенії Черказової з оркестром акордеоністів Академії. Єдиний у своєму жанрі в Україні колектив на багатотембрових акордеонах виконав відомі світові твори, виявивши в ансамблевому виконанні феноменальну віртуозну техніку. Майстер-клас народного артиста України, професора кафедри народних інструментів НМАУ ім. П. І. Чайковського Сергія Грінченка на тему «Драматургія музичного твору як виконавська проблема» привернув увагу викладацького корпусу народно-оркестрового мистецтва. Видатний український баяніст продемонстрував у роботі зі студентами свого класу авторське бачення виконавської інтерпретації сучасних творів для багатотембрових баянів, розповів про принципи формотворення, як засобу розкриття композиторського задуму.

Опікуючись майбутнім української вокальної школи та з метою популяризації її здобутків саме професор В. І. Рожок двічі організував приїзд для конкурсантів колективу оперної студії Академії з виставами брендових українських опер – «Наталка-Полтавка» М. Лисенка та «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. Як засвідчила в інтерв'ю автор проекту Л.Ю. Шумська «показані спектаклі виявились уособленням режисерського таланту геніального українського співака – Героя України, народного артиста України, академіка Дмитра Гнатюка. Виконавці – оркестр, хор та солісти Оперної студії Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського під орудою диригента Сергія

Голубничого в синтетичному поєднанні вокальної, інструментальної та сценічної майстерності виконавців та режисера створили для юних музикантів справжні шедеври оперного мистецтва».

Великий резонанс серед слухачів – учасників, гостей конкурсу викликав майстер-клас Олександра Дяченка, соліста Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка, народного артиста України, професора, завідувача кафедри сольного співу зі студентами вокального факультету НМАУ ім. П. І. Чайковського. Індивідуальна фахова методика співака, складовими якої є філософський підхід до трактування поетичного слова. Використання психологічного аспекту для розкриття тембрових можливостей співацького голосу, спираючись на розвиток образно-асоціативного мислення кожного студента з закріпленням власними ілюстраціями, визначало творчий результат вокальної педагогіки київської співацької школи.

Заслужена артистка України, доктор культурології, професор НМАУ ім. П. І. Чайковського Валентина Антонюк дала майстер-клас на тему «Особливості інтерпретації вокально-педагогічного репертуару». У виступі із студентами класу та учасниками юніорського конкурсу В. Антонюк продемонструвала ефективність науково-практичного підходу до навчання сольного співу.

Важко переоцінити внесок академіка В.І. Рожка в розвиток музичної регіоналістики шляхом популяризації імен непересічних особистостей – уродженців Ніжина Чернігово-Сіверщини, якими є засновниця ніжинської вокальної школи, перший викладач класу вокалу НДУ імені Миколи Гоголя Марія Федорівна Бровченко (роки життя 1919-2009, Ніжин), всесвітньовідомий трубач Тимофій Олександрович Докшицер (1921, Ніжин – 2005, Вільнюс), перша педагог-піаністка НДУ ім. Миколи Гоголя Ведда Абрамівна Розен (1936, Київ, – 2017, Ніжин). Вони прямо й опосередковано мали вплив на успішне становлення В. І. Рожка-хормейстера, науковця, дипломата, креативного менеджера й, навіть, не знали про захоплення митця талантом кожного з них, його щирі підтримку славетним артистам Чернігово-Сіверщини для України, світу.

Вражає в постаті В. І. Рожка, академіка національної Академії мистецтв НАН України, народного артиста України, ректора, професора, його відданість служінню її Величності музиці, творча

інтуїція, своєрідне відчуття талантів, особно, на Чернігово-Сіверщині, заради яких він жертвує власним вільним часом для творення добра як допомоги.

У таланті Рожка-менеджера, його вмінні зацікавити та заохотити, організувати й надихнути колег до виконання завдань я переконалась у ході комунікацій з Маестро в процесі збирання біографічних матеріалів при написанні довідника «Музиканти Ніжина», монографії «Тимофій Докшицер-трубач-легенда», в розмовах про творчий шлях незабутньої Марії Федорівни Бровченко. Про дійсно пророчі для юного Володи-мира у 1962 р. в Ніжині слова В.А. Розен, що заглянувши в аудиторію, де він займався на фортепіано, промовила «У Вас буде велике майбутнє!». І нині, впродовж власного творчого шляху, В. І. Рожок промовляє з особливим душевним трепетом ім'я педагога-піаністки Ведди Абрамівни, незмінного, впродовж 1959-2004 років праці в НДУ концертмейстера факультетських хорів, вокалістів М. Ф. Бровченко, Н. Д. Даньшиної, В. Курсона, С. Козлової; першої виконавиці в Ніжині у 1960-ті роки сонат Л. ван Бетховена, прелюдій С. Рахманінова, Концерту для оркестру Є. Гріга, лауреата 1980 р. радіо-конкурсу «Шопен вічно живий», яка підготувала 7 Лауреатів, в ряду яких ніжинці Олена Козієнко (нині в Німеччині), О. Фуксман (нині в США), С. Новгородська – Лауреати міжнародних конкурсів піаністів серед педагогічних вишів СНД у 1990-ті рр. (Куйбишев, Київ).

Така популяризація непересічних особистостей, якою була В. А. Розен, і є важливою складовою музичної регіоналістики для створення цілісної картини розвитку традицій інструментальної (фортепіанної, духової) виконавської школи України, їх популяризації у світі. Саме цьому сприяв В. І. Рожок, організовуючи поїздку (пошук авто, згода водія) до рідного Ніжина 1998 р. Тимофію Олександровичу Докшицеру – народному артисту Росії, професору Інституту ім. Гнесіних у Москві, Президенту міжнародної Гільдії трубачів, про концерти якого в США, Японії мали домовлятися Президенти цих країн. Про це я написала в згаданій вище монографії, але не знала, хто той невисокого зросту чоловік, який, зі слів Мони Рачкус-Докшицер, дружини трубача, організував їм цю подорож до Ніжина у невеликій перерві між конкурсними днями Першого Київського конкурсу трубачів, на якому тоді головував видатний ніжинець! Він «радів величному корпусу Гоголівського

університету, ділився думками про те, що його з великим Гоголем ріднить час появи в Ніжині, хіба що з різницею у 100 років» (8, 10). І лише через років 7, у 2013 р., у розмові з Володимиром Івановичем я дізналася, що організатором поїздки був він.

Пам'ять про Т. О. Докшицера нас єднала, тому що В. І. Рожок брав участь, виступав з промовою 2007 р. в Ніжині на відкритті на фасаді дитячої музичної школи Меморіальної дошки славетному ніжинцю. І не один. У ті жовтневі дні Покровського ярмарку він приїхав у білого кольору двохярусному «Мерседесі» до Ніжина зі студентським духовим оркестром НМАУ ім. П. І. Чайковського на чолі з диригентом Л. Тихоновим, з головним диригентом Національного президентського духового оркестру України Анатолієм Молотаєм, провідними вокалістами Академії, які дали концерт на сцені Міського Будинку культури, відвідали пам'ятні міста Ніжина, пов'язані з Докшицером. Факт культуротворення безперечний в контексті музичної регіоналістики Чернігово-Сіверщини, України, світу. Адже після поїздки до рідного міста й до останніх днів свого життя Т. О. Докшицер не втрачав письмових, телефонних контактів з ніжинцями, подружжям Стрелкових Олександром Тимофійовичем (викладач-валторніст НУКіМ ім. М. Заньковецької) та Неллею Михайлівною (філолог НДУ ім. М. Гоголя), з трубачем-організатором Київського конкурсу під егідою Міжнародної Гільдії трубачів, заслуженим артистом України, доктором мистецтвознавства, професором НМАУ ім. П. І. Чайковського Валерієм Терентієвичем Посвалюком.

З моїм прибуттям 1985 р. за направленням на роботу з Київської консерваторії-Академії ім. П. І. Чайковського на музично-педагогічний факультет тривалий час для мене були загадкою факти щодо повернення на роботу в НДУ ім. Миколи Гоголя вище згаданої М. Ф. Бровченко. Вона вирізнялася стрункою поставою, красивою ходою, приваблювала зачіскою, йдучи на роботу прибиральницею (!) до музичної школи повз гуртожиток, де я мешкала з родиною. Згодом я мала нагоду більше взнати про Марію Федорівну, вокалісту, театральну актрису, режисера-постановницю, яку студенти називали «педагог від Бога». Мала за честь бути ведучою її концертів зі студентами факультету, її Бенефісу в Міському Будинку культури з нагоди 80-ти річчя у 1999 році. Її

педагогічний талант дійсно був непідвладний часу в її 60, і в 70 літ, за що співачка-педагог 1997 р. була удостоєна звання «заслужена артистка України». Успіхи студентів класу, в ряду яких народна артистка України Алли Кудлай, педагоги НДУ ім. Миколи Гоголя Наталія Даньшина-заслужений працівник культури України, Світлана Козлова, Валерій Курсон, Алла Хоменко, Алла Кривець, що згодом стали педагогами вокалу, й багато інших, лише накопичувалися. Та саме В. І. Рожок, у той період – заступник Міністра культури і мистецтв України, завдяки підтримці ректора Гоголівського Університету Ф. С. Арвата, повернув педагога М. Ф. Бровченко на роботу до вишу, чим допоміг ствердженню її славетного імені як засновниці ніжинської виконавської вокальної школи. Маю за честь лишити в історії цей факт, рівно як і наступний, коли 2019 р. я виступала з доповіддю: «Мистецька родина Марії Бровченко: до 100 річчя співачки» на організованій кафедрою камерного співу IV міжнародній конференції «Мистецькі родини», що відбувалася у Фойє Малого Залу НМАУ ім.. П.І. Чайковського, ректором якої 14 (!) літ був В. І. Рожок.

Висновки Не претендуючи на вичерпність інформації зазначу, що у сузір'ї видатних музичних діячів на зламі XX-XXI століть академік В. І. Рожок посідає чільне місце. Митець належить до плеяди особистостей – виконавців, науковців, музично-громадських діячів, культуротворення яких, в силу здатності до концептуального світобачення, стає рушійною силою, що активно впливає на розвиток національного музичного мистецтва України.

Різновекторна діяльність академіка В.І. Рожка вирізняється потужною результативністю в галузях хорового виконавства, наукових досліджень з мистецтвознавства й культурології, музичної педагогіки, адміністративного керівництва, музичного просвітництва.

Сучасний етап культуротворення митця, як системоутворюючий чинник його світогляду, спрямований на збереження народно-пісенних традицій музичного фольклору рідного краю – життєдайного джерела духовності й мудрості українців, зокрема, Чернігово-Сіверщини, держави вцілому. Це ключова думка діяльності академіка В.І. Рожка як секретаря Всеукраїнської національної музичної спілки. А його мистецьке кредо в умовах глобалізації

всесвіту – це вироблення спільно з колегами-виконавцями, освітянами, науковцями сьогодення дій, спрямованих на збереження та передачу з покоління в покоління істинних цінностей музичного фольклору для запобігання в мистецтві явищам духовного обезцінювання, обезбарвлення творчих надбань українців минулого, розвитку мистецько-освітніх надбань різножанрової музичної культури корінного етносу та етноменшин України, їх культурно-виховної значимості для прийдешніх та майбутніх поколінь українців». І це є Істина! І нам, наступникам Володимира Івановича, він її заповідав для виконання.

Література

1. Немкович О.М. Нова книга про Стефана Турчак (до 75-річчя від дня народження.- / *О.М. Немкович.* // Українське музикознавство. – Вип 30, 15-34, 2001. 3.
2. Бровій А.А. Володимир Іванович Рожок – ефективний сучасний менеджер. / А.А. Бровій // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. 2016. № 3 (32), с.156.
3. Антонюк О. В. Володимир Рожок – ректор Академії / О. В. Антонюк // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. — 2013. — № 4. — С. 95-103.
4. Станішевський Ю. Дослідник і митець / Юрій Станішевський // Рожок В. І. Музика і сучасність. — К. : Книга пам'яті України, 2003. — С. 6.
5. Рожок В.І. Шлях до визнання: до 70-річчя від дні народження / В.І. Рожок // Ніжин, 2016 р.. 336 с.
6. Рожок Ол. В. Діалог культур – шлях до взаєморозуміння країн і народів // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. — 2016. — № 3. (32) – С. 78-87.
7. Кавунник О.А Музиканти Ніжина / О.А. Кавунник //Музично-краснознавчий довідник. – Ніжин 2007, 230 с.
8. Кавунник О.А. Тимофій Докшицер – трубач-легенда // монографія. 2 видання доповнене, з ілюстраціями. – Ніжин. – 2008 р. – 118 ст.
9. Степанченко Г. В. Диригент своєї долі / Г. В. Степанченко // ж. Музика, 2016, № 5-6, с. 23-24.



*Володимир Іванович Рожок – академік, професор, доктор
мистецтвознавства, народний артист України*



Завжди з музикою



Вітання Володимира Рожка молодіжному хору «Світич»



*У творчому колі науковці НМАУ ім. П. Чайковського та
НДУ ім. Миколи Гоголя. Зліва направо: доктор мистецтвознавства
Тетяна Гусарчук, кандидати мистецтвознавства
Олена Кавунник та Олеся Олійник,
доктор мистецтвознавства Дмитро Степовик, Київ 2019*

**Праці про музичне життя й освіту Чернігово-Сіверщини
професора Олега Павловича Васюти**

1. Музичне життя Чернігівщини XVIII-XIX століть (Загальні закономірності та регіональні особливості) [Текст] : автореф. дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.01 / Київський держ. ун-т культури і мистецтв. - К., 1998. - 15 с.

2. Кобзарство та Лірництво на Чернігівщині (Науковий допоміжний бібліографічний показчик) / за ред. П. В. Грищенка. Чернігів : ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка, 2001. 64 с.

3. Кобзарське мистецтво Чернігівщини в окремих працях Пантелеймона Куліша, Миколи Лисенка, Олександра Малинки та Василя Ємця : наук. посіб. Чернігів : ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка, 2002. 31 с.

4. Сторінки музичної освіти Чернігівщини : до 100-річчя від часу заснування Чернігівського музичного училища ім. Л. М. Ревуцького. Чернігів : ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка, 2003. 80 с.

5. Співаки Чернігівщини. Довідник / за ред. П. В. Грищенка. Чернігів : ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка, 2006. 102 с.

6. Історія художньої культури рідного краю (Навчально-методичний посібник). Чернігів : РВВ ЧОІ ППО, 2006. 13 с.

7. Музична культура Чернігівщини - тезаурус України [Текст] : наук. пр. з питань історії та теорії муз. культури Чернігівщини / Черніг. міськ. центр. б-ка ім. М. М. Коцюбинського. - Чернігів : Лозовий В. М. [вид.], 2012. - 231 с.

8. Співаки Чернігівщини. Довідник / за ред. П. В. Грищенка. Чернігів : ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка, 2006. 102 с.

9. Історія художньої культури рідного краю (Навчально-методичний посібник). Чернігів : РВВ ЧОІ ППО, 2006. 13 с.

10. До питання узагальнення музичної Шевченкіани Чернігівщини. Мистецтвознавство України : наук. вид. академії мистецтв України. 2008. Вип. дев'ятий. С. 70-76.

11. Мистецтвознавчі пошуки А.П. Лашенка: регіональний контекст // Мистецтвознавство України. - 2009. - Вип. 10. - С. 321-326.

12. До питання узагальнення музичної Шевченкіани Чернігівщини. Тарас Шевченко та кобзарство : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф., 14-16 квіт. 2010 р. Львів : Львівська політехніка, 2010. С. 50-56.

13. Любомир Боднарук і хорове мистецтво Чернігівщини новітньої доби: Культурологічний аспект // Художня культура. Актуальні проблеми. - 2012. - Вип. 8. - С. 18-25.

14. Хорова, камерно-вокальна та церковна музика в творчості сучасних композиторів Чернігівщини // Мистецтвознавство України. - 2013. - Вип. 13. - С. 102-110.

15. Музична культура Чернігівщини Х - початку ХХІ століття: еволюційний вимір [Текст] : монографія / Чернігів. муз. коледж ім. Л. М. Ревуцького. - Чернігів : Десна Поліграф, 2017. - 295 с. - Бібліогр.: с. 281-293.

16. Чернігівська композиторська школа новітньої доби: особливості творчого втілення // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2018. - № 1. - С. 152-155.

17. Композиторська творчість Чернігівщини: сучасний вимір. Культурно-мистецькі обрії України в контексті інтеграції до європейського співтовариства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 1 лист. 2018 р. Ніжин : НДПУ ім. М. В. Гоголя, 2018. С. 10-13.

18. Мистецький простір Чернігівського обласного філармонійного центру. Музика. 2018. №3. С. 28-34.

19. Творча діяльність Володимира Суховерського в контексті розвитку музичної освіти України новітньої доби // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2019. - № 4. - С. 94-97.

20.. Музичне виконавство на Чернігівщині у першій третині ХХ ст. (До проблеми Л. М. Ревуцький і Чернігівщина). Постать Левка Ревуцького в історико-культурному контексті часу (до 130-річчя від дня народження Л. М. Ревуцького) : зб. наук. робіт учасн. Всеукр. наук.-теорет. конф., 19-20 лют. 2019 р. Чернігів : ФОП Голець В. В., 2019. С. 55-57.

21. Сучасна духовна музика Чернігівщини: композитори Юрій Захожий, Іван Зажитько, Іван Синиця. Сучасні виміри української регіоналістики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 5 чер. 2019 р. Ніжин : НДПУ ім. М. В. Гоголя, 2019. С. 8-11.

22. Музична культура Чернігівщини ХХ - початку ХХІ століть (композиторська творчість та виконавство) [Текст] : монографія / Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв, Нац. ун-т "Чернігів. колегіум" ім. Т. Г. Шевченка. - Чернігів : Десна Поліграф, 2019. - 383 с.

**Праці про Ніжин музичний
доцента Олени Анатоліївни Кавунник**

Монографії

1. Кавунник О. А. Світ підкоряється тому, хто має Батьківщину / О. А. Кавунник. – Ніжин : Міланік, 2006, – 75 с.
2. Кавунник О. А. Тимофій Докшицер – трубач-легенда / О. А. Кавунник. – Ніжин : Міланік, 2007. – 111 с.
3. Кавунник О. А. Музиканти Ніжина: музично-краєзнавчий довідник / О. А. Кавунник. – Ніжин : Міланік, 2008. – 188 с.
4. Кавунник О. А. Валерій Посвалюк: творчий портрет. – Ніжин. – 2007.
5. Кавунник О. А. Музичне середовище Ніжина / О. А. Кавунник. – Ніжин. – 2016. – 318 с.

Наукові публікації

1. Ніжин музичний //Література та культура Полісся.-1996. Вип. 8. С.146-149.
2. Аура творення //Українська культура. – 1997. – № 6. – С. 22.
3. Викладання історії української музики у процесі професійної підготовки музиканта-педагога // Наук. записки. – Психолого-педагогічні науки. – Ч. 2. – НДУ. – Ніжин, 1999. — С. 73-77.
4. З історії культурно-мистецького життя міста Ніжина // Проблеми мистецтва, освіти і культури. Теорія і практика формування професійної компетентності суб'єктів педагогічного процесу: зб. наук. праць. – Х., 2000. – С. 51–57.
5. З історії музичної освіти у Ніжинській вищій школі // Наук. записки НДУ. – Ніжин, 2000. — Ч. 2 : Психолого-педагогічні науки. – С. 150 –154.
6. Формування духовної культури студентської молоді засобами української музики // Мова і культура. –К., 2002. – Вип. 4. – Т. 5. – Ч. 1. – С.88-91.
7. Музичний світ М. Гоголя як джерело формування духовної культури студентської молоді // Наук. записки НДПУ. – Ніжин, 2003.

8. Музичний факультет Гоголівського університету (від витоків до сучасності) // Наук. записки НДУ ім. М. Гоголя. – 2004. – Ч. 2 : Психолого-пед. науки. – С. 191–194.

9. Музичний факультет Гоголівського університету (до питання розвитку музично-педагогічної освіти в Україні) // Мистецька освіта в контексті Європейської інтеграції : Теоретичні та методичні засади розвитку : тези міжнар. наук. конф. (30 червня – 2 липня). – Суми, 2004.

10.3 історії та сьогодення мистецького Ніжина // Зб. наук. праць НДІ Українознавства МОН України. – К., 2005. – Т. 6. – С. 215–219.

11. Творчість Докшицера у контексті українського та світового музично-інформаційного простору // Український вимір Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей з України та діаспори. – Ніжин-Київ : НДУ ім. М. Гоголя. – 2006. – С. 97-99.

12. Музичний родовід Ніжина: риси мистецького життя етнічних меншин міста // Зб. наук. праць викладачів ун-ту. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2006. – С. 157–169.

13. Музичне краєзнавство як історико-культурологічна проблема // Проблеми мистецької освіти: зб. наук.-метод. статей викладачів, студентів і аспірантів факультету культури і мистецтв. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – Вип. 1. – С. 158-167.

14. Музично-педагогічні питання у науковій спадщині Т. О. Докшицера // Наук. вісник НМАУ ім. П. Чайковського. – К., 2008. – Вип. 70. – Кн. 1 : Проблеми методики та виконавства на духових інструментах. – С. 167–175.

15. Митці Ніжина першої третини ХХ ст. : М. К. Заньковецька і Ф. Д. Проценко // Проблеми мистецької освіти : зб. наук.-метод. статей викладачів, студентів і аспірантів факультету культури і мистецтв. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – Вип. 2. – С. 227–236.

16. Регіональна проблематика у контексті музичної україністики // Проблеми мистецької освіти : зб. наук.-метод. статей викладачів, студентів і аспірантів факультету культури і мистецтв. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – Вип. 2. – С. 237-244.

17.Музична регіоніка в контексті етнокультурології: до постановки проблеми // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: філософські науки. Кулішеві читання з філософії етнокультури / за ред. В. А. Личковаха. – Чернігів: ЧДПУ, 2009. – Вип. 66. – С. 190-194.

18.Музичне середовище Ніжина ХХ – початку ХХІ століття // Культурно-мистецьке середовище : творчість та технології: Зб. матеріалів Третньої міжн. наук.-творчої конф. 11-12 листопада 2009 р. – К.: ДАКККиМ, 2009. – С. 33-34.

19.Музиканти Ніжина про зустрічі з В. М. Яблонським // Вільгельм Мар'янович Яблонський (до 120-річчя від дня народження): монографія / В.Т. Посвалюк.-К. : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2009. –с.51-52.

20.Степан Спех: з думою про Україну // Український вимір: Збірник матеріалів ІУ Міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: погляд із ХХІ століття». – Вип. – 3 (8). – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – С. 135-138.

21.Микола Шумський – музикант, педагог, композитор /Поляки Ніжина: Культура. Освіта. Наука. : Зб. ст. і матер. / Упорядн. Ф. Ф. Белінська. – Ніжин. – 2010. – С. 73-75.

22.Творчість композиторів Ніжина в контексті загальноукраїнських музично-освітніх традицій ХХ – початку ХХІ ст. // Проблеми мистецької освіти : зб. наук.-метод. статей викладачів, студентів і аспірантів факультету культури і мистецтв. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – Вип. 6. – С. 237-244.

23.Музичне життя Ніжина в контексті національних процесів ХІХ століття // Проблеми мистецької освіти: Збірник науково-методичних статей викладачів, студентів і аспірантів факультету культури і мистецтв. – Вип.7 – Відп. Ред. О.Я.Ростовський. – Ніжин: Видавництво НДУ ім.. М.Гоголя, – 2012. – с. – 237-245.

24.Анатолій Авдієвський – епоха в українській музиці // Корнійчук В. П. Маестро Анатолій Авдієвський. Портрет хору з мозаїки: художньо-документальна повість/ Володимир Корнійчук. – К.: Криниця, 2012. – 496 с. : іл., порт. (Серія «Б-ка Шевченківського комітету»). – С. 168-172.

25. Втілення народного обряду в українській опері ХХ століття // Корнійчук В. П. Маестро Анатолій Авдієвський. Портрет хору з мозаїки: художньо-документальна повість/ Володимир Корнійчук. – К.: Криниця, 2012. – 496 с. : іл., порт. (Серія «Б-ка Шевченківського комітету»). – С. 173-175.

26. Музична Гоголіана // Проблеми мистецької освіти: Збірник науково-методичних статей викладачів, студентів і аспірантів факультету культури і мистецтв. – Вип. 8 – Відп. Ред. О.Я.Ростовський. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, – 2013. – С.

27. Ніжинська вокальна школа: віхи розвитку, представники. // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за ред. проф. Є.І. Коваленко. – Ніжин.: НДУ ім. М. Гоголя. – 2013. – № 1. – С. 240-245.

28. Етнорегіональні виміри сучасного українського музикознавства // Культура і сучасність : альманах. – К. : Міленіум, 2014. – № 1. – С. 115-120.

29. Видатні митці України – уродженці Ніжина» // Тези у зб. «Мистецькі діалоги: культура, освіта, виконавство», Всеукраїнський науково-практичний семінар «Мистецькі діалоги: культура, освіта, виконавство» Ніжин. – 25-29 вересня – 2012.

30. Розвиток науки на факультеті культури і мистецтв НДУ ім. М. Гоголя. Всеукраїнський науково-практичний семінар // Тези «Мистецькі діалоги: культура, освіта, виконавство» – Ніжин – 2013.

31. Музична Гоголіана // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К. : Міленіум, 2014. – № 2. – С.

32. Ніжинська вокальна школа: віхи розвитку, представники // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2014. – Вип. XXXII. – С.

33. Творчість хореографічних колективів Ніжина: представники, здобутки /Актуальні проблеми розвитку українського мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти/ Текст/ : зб. Матеріалів III Всеукр. Наук.-практ. Конф. (21 берез. 2016 р.) наук. ред. канд. пед. наук проф. А. М. Гордійчук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 144 с.

34. Джерела, форми націотворчості професора Володимира Рожка / Мистецько-освітній простір України: історія та сучасність : матеріали IV всеукраїнської науково-практичної конференції (Ніжин, 13-15 травня 2016 р.) / відп. ред.. В. В. Ревенчук. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – 83 с.

35. Традиції мистецької освіти на факультеті культури і мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя / Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства. Матеріали і тези II Міжнародної конференції молодих учених і студентів – Одеса, 6-7 жовтня, 2016 року., Том 1. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2016. – 220 с. 56-59.

36. Музична творчість етнічних меншин Ніжина в історії та сучасності Надруковано у виданні КАКККіМ, але не маю даних, не надіслано збірник / Київ. – 2016 р.

37. Мистецькі рефлексії культуротворення Марії Заньковецької / Студії мистецтвознавчі : Театр. Музика. Кіно. Чис. 2 (54) / (голов. ред. Г. Скрипник. НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – Київ, 2016. 125 с.

38. Культуротворчість професора Володимира Рожка в контексті музичної регіоналістики. / Часопис НМАУ ім.. П. І. Чайковського., № 3 (32), 2016.

39. Історико-мистецький контекст творчості Ведди Розен // «Актуальні проблеми мистецької освіти» – Ніжин. – 2019.

Статті в Енциклопедіях

1. Музичне краєзнавство // Сучасна Українська енциклопедія – Т. 22, Київ. – 2020.- с. 111/

2. Статті про Андрія Проценка, Федора Проценка // Українська музична енциклопедія. – Київ. – 2018. Т. 5, с 484-485.

Науково-популярні статті

«УКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА ГАЗЕТА»

1. Кавунник О. А. Секрет її молодості // Українська музична газета. –1997.квіт.-черв.

2. Мистецький врожай ніжинців // Українська музична газета. – №1, 2003, с.4.

3. Музичні візерунки "Світича" // Українська музична газета. – №3, 2003, с.6.
4. Тут панує мистецька аура // Українська музична газета. №1. – 2004
5. У ритмах танцю і музики // Українська музична газета – №4. – 2004. – с.12.
6. У колі друзів, українців діаспори //Українська музична газета №2, 2004. с. 9
7. Без труби я був німий // Українська музична газета. – 2006.– № 1. – с. 4.
8. Творча зустріч з композиторкою Л.Дичко // Українська музична газета", 2006.— № 3, с.4.
9. Ніжинський юніорський: здобутки й перспективи... //Українська музична газета. – №2.–2006. – С. 5.
- 10.Музична традиція ніжинських студентів // Українська музична газета, К. – № 1(63) К. – 2007.– с.8.
- 11.Музичні імпрези Валерія Посвалюка //Українська музична газета. – №2. – К. 2007. – с. 1.
- 12.Закоханий в Україну // Українська музична газета. – №2. – 2009. – с. 9.
- 13.Примножимо студентську традицію // Українська музична газета. – №2. – 2009. – с. 1.
- 14.З іменем Марії Заньковецької // Українська музична газета –2009, № 3, с.8.
- 15.Я – оптиміст закоханий в життя. // Українська музична газета, 2009. – № 4. – с.12.
- 16.Мистецтвом сповнене життя //Українська музична газета. – № 4. – 2009.с.8
- 17.Пам'яті славетного трубача України // Українська музична газета. – №2, 2009
- 18.Благодійність – це потреба душі // Українська музична газета – 2010, № 4, с. 6-7.
- 19.Епістологія – це наука про листування //Українська музична газета. – №2.– 2010, с. 8.
- 20.3 нагоди ювілею // Українська музична газета, 2011. – № 4. – с.12.

21.Присвята Миколі Лисенку // Українська музична газета. № 3.– 2012.– с.11.

22.Святкові окраси Ніжина // Українська музична газета. №2.– 2012.– с.8.

23.Хоровій капелі «Журавлик» – 30! // Українська музична газета. №2.– 2012.– с. 8-9.

24.На пошану Марії Загайкевич // Українська музична газета. №2 (76).– с.7.

25.Театральні розвідки ніжинського професора // Українська музична газета

26.Духовна музика звеличує // Українська музична газета – Київ, 2010 р. с. 6.

Журнал «МУЗИКА»

1. Labore et zelo // Музика, № 3/гол. ред. В.Корнійчук). Київ. – 2016, С. 32-33.

2. Покликання творити // Музика. 2017. С.35-37.

3. Пісня як джерело творчості // Музика № 1, 2019, – с.56-57.

4. Пісня – душа народу // Музика № 5, 2019, – с. 32-33.

5. Презентант високого освітнього іміджу // Музика № 5, 2019, С. 34-

6. У вінок пам'яті Марії Заньковецькій // Музика № 5. – 2018, С. 39-40.

СТАТТІ у міській періодиці Ніжина

1. Як уникнути дефіциту культури // Під прапором Леніна, – 1985.-с. 3.

2. Її пісні лікують нас // Вісті. – 13 липня. – 2001. – с. 4.

3. Музичний марафон // Вісті. – 2001. – 1 червня, с. 4.

4. Перемога ніжинського «Світича» у Німеччині //Вісті, 27 липня. – 2001. с. 5.

5. Кавунник О. А. Валентину Дубравіну присвячується / О. А. Кавунник. – Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя. – Альма Матер – 2002. – Березень. – С. 3.

6. Творчість це здивування, яке ніколи не закінчується // Альма Матер. – 2006. – квітень. – с. 3.

7. Браво, «Дивертисмент», або з любов'ю до танцю // Вісті, червень 2006, с. 3.

8. В ім'я музики // Альма Матер, травень, 2003.
9. У колі друзів // Вісті, 19 грудня, 2003.
10. До 200 – річчя заснування університету // Альма Матер, листопад, 2005.
- 11.3 гордістю про видатного трубача світу // Український дім. – липень 2006.
12. Про Т. Докшицера і В.Коробку // Альма Матер, травень, 2006.
- 13.3 гордістю про видатного трубача світу /"Тхія" – Ежемесячная газета Черниговской еврейской общины, 2006. – № 4 (101). – с.4.
14. До 75-ліття професора Валентина Дубравіна // Альма Матер. – НДУ ім. Гоголя. – травень. – 2008. – березень. – с. 4.
15. Краса натхнення // Вісті – 13 лютого – 2009 – с. 6.
16. Марії Бровченко присвячується // Альма Матер. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, – 2009. – квітень, с. 4.
17. У світлі духовного співу – вісті 2010, с. 8.
18. Браво, історико-юридичний! // Альма Матер, грудень. 2010, с. 3.
- 19.3 Донецька до Ніжина на власний концерт. – Вісті 27 травня, 2011.с.4.

Анотації до музичних збірок:

1. Синиця І.І. Україно, твоє сільце! Вокально-хорові твори для народного хору у супроводі баяну. – Ніжин, 2006.– С.3.
2. Шумський М. Твори для фортепіано //Нотна збірка. Ніжин.- вид. НДУ ім.. Гоголя-20 с.

**Праці про культуру, мистецтво й освіту Ніжина
професора Григорія Васильовича Самойленка**

1. Марія Заньковецька і театральне життя Ніжина // Література та культура Полісся / Відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. – Ніжин : НДПІ ім. М. Гоголя, 1994. – Вип. 5. – С. 3–57.
2. «Нариси культури Ніжина XVII-XX ст.» : у 5 т. (1995-1998).
3. «Ніжинський драматичний театр ім. М. Коцюбинського» (1996),
4. «Громадсько-культурне та літературне життя Чернігова кінця XIX – поч. XX ст.» (1999),
5. Красзнавство культурно-мистецьке та літературне : навч. посіб. / Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2001. – 150 с.
6. Літературне життя Чернігівщини XII-XX ст. –Ніжин. 2003, 2011.
7. Культура Чернігівщини XI – першої пол. XVII ст. – Ніжин. 2004.
8. Марія Заньковецька і Поліський край. – Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 159 с.
9. Розвиток культури на Північному Лівобережжі України в другій пол. XVII-XVIII ст.. Ніжин. 2007.
10. «Театри і актори Північного Лівобережжя», 2010,
11. Розвиток художньої культури на Чернігівщині в XIX – поч. XX ст.». –Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2015. – 458 с.
12. Пилип Морачевський і Ніжин. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 108 с.
13. Поляки в Ніжині та їх роль у культурному житті міста ХУІІ-ХХІ ст. 2019.
14. Нариси культури Ніжина / – Ніжин : НДПІ ім. М. Гоголя, 1995. – Ч. Театральне та музичне життя XVII–XX ст.– 166 с.
15. Ніжинська вища школа : від Гімназії вищих наук до університету / Г. Самойленко, О. Самойленко. – Ніжин, 2000.
16. Нежин – город юности Гоголя /– Нежин, 2002.

17. Організатор музичної справи у Ніжині Б. Л. Вержиківський // Поляки в Ніжині : зб. статей та мат-лів. / Відп. ред. Ф. Белінська. – Ніжин : Аспект – Поліграф, 2004. – Вип. 2. – С. 133.
18. Розвиток освіти на Чернігівщині у другій половині XVII–XVIII століть / Г. Самойленко, О. Самойленко // Література та культура Полісся / Відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. – Ніжин : НДУ ім. Гоголя, 2006. Вип. 33. 265 с.
19. Розвиток мистецтва в Ніжині в XVIII столітті // Література та культура Полісся : наука, архітектура, живопис, театр Ніжина: до 1000-ліття заснування міста / Відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко. – Ніжин: НДПІ ім. М. Гоголя, 1994. – Вип. 4. – С.69–84.
20. Будівництво в Ніжині у XVII–XVIII ст. // Література та культура Полісся. / Відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. – Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2001. – Вип. 18. – С. 115–127.
21. Нежин–город юности Гоголя- Нежин: НГПУ, 2005.
22. Самойленко Г. В. Самойленко О. Г. Ніжин–європейське місто //Сіверський Інститут регіональних досліджень /Ред. : В. М. Бойко, Р. А.Чабак. – Чернігів : видавець Лозовий В. М., 2010. – 72 с.
23. Знаний науково-просвітницький осередок у Ніжині // Г. Самойленко, О. Самойленко // Вісн. НАН України. – 2005. – № 7. – С. 114-121 – укр.
24. Ніжинська вища школа у життєвих та творчих долях її випускників. т. 1: 1820-1920. 368 с.; т. 2: 1920-2020. 463 с. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2020.

**Статті Миколи Микитовича Самка –
поета, краєзнавця**

1. Причетні до біографії Шевченка / Вісті. Ніжин. 2017. 10 березня. – ст. 3.
2. Ніжинщина в біографії Шевченка / Ніжинський вісник. 2017.-11.03. ст.7
3. Товариш Тараса Шевченка, Іван Сошенко, вчителював у Ніжині /Свідомий погляд. 2017. – 22.06. – ст. 7.
4. Сквер Тарновського-Гоголя / Вісті. 2017. 20 жовтня. – ст.8.
5. Найперший сніп – «зажинок на удачу!» /Свідомий погляд/. 2017.- 03.08.
6. Загадковий «Неминай у Ніжині» / Вісті, 2018. – 14. 09. – ст.6.
7. Перші біографи Тараса Шевченка, їхній зв'язок з Ніжином / Альма Матер: видав. НДУ ім. Миколи Гоголя, липень. 2019.- ст.3.
8. Масляну 1846 року Тарас Шевченко зустрів у Ніжині/ Ніжинський вісник. 07 березня, 2019. – ст.3.
9. Серпень в історії Ніжинського краю / Ніжинський вісник. 02.08.2019. – ст.4.
10. Зі славної родини талалаївських Самків /Ніжинський вісник. 2020. 11.09. – ст. 4.
- 11.Українські пісні в космосі / Вісті. 2020, 31.01, с.6.
12. Микола Самко, Іван Синиця «У передзвоні літ» : вокально-хорові твори для народного хору у супроводі баяну. Ніжин. 2007.
13. Поезія М. Самка у піснях на музику:
 1. композитора І. Синиці: «Древній Ніжин», «Пливи мій віночку, «Ой лелеки, лелеченьки», «Козацький шлях»; «Калинонька з перцем»;
 2. Леоніда Міклушова: «Білі хризантеми», «Снігурі», «Спорт»;
 3. Лариси Дяконенко «День вчителя», «Роси», «Канікули», «Останній дзвоник»;
 4. Любові Семенець «Заньковецької талант»;
 5. Юрія Дворника «На багаті літа».

Відомості про авторів

1. *Аліференко Інна Михайлівна*, директор Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленко, голова Чернігівського обласного відділення української бібліотечної асоціації.

2. *Дубовик Олександр Олександрович*, директор Будинку культури м. Прилуки, педагог-вокаліст, естрадний співак.

3. *Кавунник Олена Анатоліївна*, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри музичної педагогіки та хореографії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, член всеукраїнської національної музичної спілки.

4. *Карась Ганна Василівна*, доктор мистецтвознавства, кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогіки й музичного виховання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, заслужений працівник культури України, член національної спілки краєзнавців України.

5. *Кодола Олександр Михайлович*, Ніжинській міський голова, народний депутат України VIII скликання, Чернігівської обласної ради VI-го скликання, кандидат економічних наук.

6. *Кузик Валентина Володимирівна*, провідний науковий співробітник відділу музикознавства Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, доктор філософії, кандидат мистецтвознавства, член Всеукраїнської національної музичної спілки, член Спілки композиторів України, Лауреат премій імені Миколи Лисенка.

7. *Леоненко Василь Миколайович*, службовець - директор БК м. Березна, депутат селищної (1987-1990 рр.), районної (1990-2015), Чернігівської обласної (2015-2020) Ради депутатів, з 2021 р. - заступник голови районної Ради, з 2017 р. - організатор і спонсор проведення щорічного Обласного фольклорного фестивалю пісні і танцю ім. Г.Г. Верьовки.

8. *Литвиненко Олена Володимирівна*, культуролог, начальник відділу культури Бахмацької райдержадміністрації.

9. *Морозов Олександр Сергійович*, директор бібліотеки ім. академіка М. Лавровського, завідувач Музею рідкісної книги НДУ імені Миколи Гоголя, науковий співробітник відділу меморіального музею Ю. Лисянського Ніжинського краєзнавчого музею ім. М. Спаського.

10. *Рожок Володимир Іванович*, доктор мистецтвознавства, академік Національної академії мистецтв, ректор (2004-2018 рр.), професор Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, народний артист України.

11. *Свистунова Ольга Володимирівна*, директор дитячої музичної школи ім. Н. Г. Рахліна м. Сновськ у 2002-2019 рр., старший викладач відділу фортепіано закладу, краєзнавець.

12. *Чутченко Сергій Олексійович* - викладач Комунального закладу «Ніжинський фаховий коледж культури і мистецтв ім. Марії Заньковецької», магістр богослов'я, священнослужитель, з 2016 р. настоятель церкви Іоана (Максимовича) Тобольського Української православної церкви в м. Ніжин.

Іменний покажчик

- Абраменко М. 54
Авдієвський А. 39, 80, 179,
184, 185, 209, 215
Аврамчук М. 111
Айзенберг В. 35
Аквінський Ф. 120
Аксаков К. 146
Алексєєва Л. 52
Аліференко І. 7, 9, 130, 139
Андрєєв О. 203
Андрійко О. 39
Андрук А. 80
Андрюшайтите Ю. 153
Аніщенко А. 52
Антонюк В. 217,
Антонюк О. 209, 221
Антонов В. 131,
Апостол Д. 16, 18, 29
Апостол О. 80
Арват Ф. 220
Аргамаров А. 138
Арістотель 122,
Атрошенко І. 9,
Ахметова І. 82
Бадрак М. 4, 50, 51
Бадрак О. 4, 50, 51
Бандера С. 179, 180
Барабанщикова Т. 136,
Барадуліна Л. 81
Баранович Л. 117, 118, 119,
124, 125, 145, 149
Барвинський В. 106, 107,
Баришевський А. 214
Барнич Я. 106,
Баранов В. 51
Бассак Т. 6
Батьковська О. 36
Бауман А. 138,
Бах І.С. 201
Беднаржова Т. 109, 110.
Безбородько І. 4, 138
Безбородько О. 138, 145
Бекецький О. 54
Белень М. 183
Бельмас К. 101, 104, 105, 110,
Беневіца А. 110
Бенедикт В. 54
Бердяєв В. 195
Бережков М. 144, 145, 147
Бережний В. 36
Березовський М. 42, 164,
Берліоз Г. 196
Берман І. 73
Бертьє 195, 198
Бетховен Л. 43, 162, 172, 196,
218
Бистрицька Е. 79
Білозор К. 42
Близнюк О. 73, 75, 76
Блюменфельд Ф. 195
Бобришев Б. 44
Богачевська І. 125
Богородиця Діва Марія 10,
11-14, 16, 19, 22- 27, 30, 119,
150, 158.
Богословський Є. 41
Боднарук Б. 212
Бойко В. 4, 50, 51
Бондаренко О. 162

Боригін А. 87, 88
 Боригіна Л. 87, 88
 Борисенко Я. 54
 Бортнянський Д. 109, 164, 210, 212
 Борщевський О. 54
 Брамс Й. 85, 109,
 Братиця П. 7,
 Брежнєв Л. 201
 Бровій А. 209, 221
 Бровченко І. 4, 70
 Бровченко М. 4, 70, 73, 75, 76, 79, 84, 210, 217, 218, 220
 Бруханда Г. 44
 Бугайови родина 167
 Буймістр В. 212.
 Булат Т. 107, 110.
 Бунін І. 165
 Валерська А. 75
 Валькер Г. 167
 Василенко К. 50, 51
 Варлаам, 145, 151
 Василенко В. 212
 Васюта О. 8, 184, 211
 Вафельник О. 136,
 Вдовенко І. 183
 Ведель А. 164
 Ведмідська А. 55
 Величковський П. 164
 Венедікт ієродиякон 14,
 Венедіктов Л. 191, 201, 203
 Венцель В. 138
 Верещак В. 50, 51
 Вериківський М. 178, 200
 Вернадський В. 134, 137, 149
 Вернигора Ю. 51
 Верьовка Г. 4, 5, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 209, 215
 Виноградов Г. 204
 Вишнева В. 93
 Вишнева Л. 84
 Вишневецький Д. (Байда) 11.
 Вільконський С. 41,
 Вірський П. 81, 83, 101
 Власенко Т. 55
 Влодек Флор 166
 Волевич Н. 105, 110
 Вороний М. 169, 170
 Галайда (Хоткевич) Г. 166
 Галимський Н. 138
 Гайдн Й. 43
 Галковська Н. 44
 Галуппі 164
 Ге М. 161, 163
 Геракліт 122,
 Герасименко Булига К. 71
 Гетманиха Агафія (Гапка) 20
 Глазунова Л. 136,
 Глинка М. 74,
 Глієр Р. 195, 199.
 Глінка М. 163
 Глузман С. 29
 Глушак С. 37
 Глущенко Ф. 203
 Глушко Є. 42
 Гнатюк Д. 216
 Гнесіних, родини 79
 Гоголь М. 6-9, 70, 72, 75, 78, 84, 86, 144, 146, 153, 163, 208, 212, 213, 215, 217, 219, 220
 Голик Я. 14,

Головащук А. 137,
Головко О. 40
Головченко С. 42,
Голуб А. 164
Голуб С. 79, 80, 212, 215
Голубничий С. 217
Гомоляко В. 200
Гончаренко М. 211
Гончаров І. 54
Гордійчук М. 209,
Гордієнко К. 12
Горленки 21
Гочемський А. 147
Гошуляк Й. 106,
Грабовський Л. 200
Григ Є. 218
Грищенко П. 139.
Грікокуров 197
Грінченко М. 172
Грінченко С. 216
Грек А. 146
Гроздовська О.
Громовенко П. 28
Гросман Б. 44
Грудина В. 107,
Грушевський М. 121, 125
Губаренко В. 200
Гузій В. 50
Гулак-Артемівський С. 216
Гусейнова Л. 78, 213
Дамаскін І. 145
Данарек В. 84
Данькевич К. 200
Даньшина Н. 75, 76, 84, 218,
220

Дайнеко М. 42
Даценко І. 14,
Дачиха Г. 20
Дворник Ю. 78
Демокріт 122
Дехтяров 164
Дем'янчук Г. 214
Дзекун К. 37, 45
Дичко Л. 86, 200, 215
Де Коннори родина 162
Дідченко Д. 102, 110
Діоген 122
Добіаш А. 153
Довженко В. 167
Докшицер Т. 4, 5, 70, 217,
218, 219
Домашенко А. 42
Домбровський В. 25, 26
Дорохін В. 83, 212,
Дорохіна Л. 9, 78, 84, 215
Дорошенко В. 37
Достоевський Ф. 131,
Драгінець В. 211
Драгоманов М. 109
Драпкін Б. 180
Драч І. 184
Дрексель Є. 119,
Дробіцький С. 52
Дубравін Валентин 77
Дубравіна Валентина 77
Дубовик Л. 137, 139
Дубовик О. 9, 50, 52
Дутчак В. 108, 110
Душа Л. 41
Дяченко О. 212, 217
Едутовський О. 152

Екзаров О. 51
 Епікур 122
 Євтух В. 110
 Євфимовський В. 37, 45
 Єлісасберг К. 197
 Ємець В. 108
 Єрмольченко Л. 212
 Єсипенко Л. 80
 Єфремов В. 101, 107
 Железний В. 36
 З. Настя 23
 Забіла В. 163
 Забуга М. 35
 Загайкевич М. 209
 Завітневич В. 101, 108, 110, 111
 Заворицький П. 108
 Загайкевич М. 209
 Задохіна Г. 180, 183
 Зажитко І. 182
Заньковецька М. 4, 7, 9, 37, 70, 71, 72, 86, 210, 212, 219
 Златоуст Іоан 146
 Зуб П. 182
 Йоха-Березенець Д. 101, 105, 110, 111
 Іасаф 145
 Іванько Л. 43
 Іванько О. 4, 36, 41, 43, 44, 45
 Іваницький І. 18,
 Іванов К. 197
 Іконник В. 73, 75, 76, 77, 86
 Інок Михаїл, 26
 Іоанікій (Галятовський) 117, 125
 Ісус Христос 29, 116
 Кабалевський Д. 77
 Кавунник Л. 98
 Кавунник О. 6, 9, 35, 70, 78, 90, 207, 211, 221
 Каганова І. 139.
 Казакова Н. 136
 Каневська О. 160
 Каневський Д. 160
 Каневський К. 160
 Каневські, родина 21, 159, 163
 Канерштейн М. 198, 203
 Канівська О. 29
 Кантор Г. 204
 Капністи 21
 Карась Г. 5, 8, 101, 110
 Карашук К. 61
 Карпенко В. 80
 Карпенко Т. 55
 Карпель І. 73
 Карпенко-Карий І. 71
 Качановський В. 144
 Кашка В. 36
 Кизим А. 54
 Кияновська Л. 211
 Кізка П. 107.
 Кінзбургський М. 73
 Кіпа В. 107, 110, 111.
 Коваль О. 78
 Коваль П. 221
 Коваленко Г. 52
 Коваленко М. 73, 74, 76
 Коваленко О. 45, 139.
 Коваль О. 78,
 Коваль П. 79
 Ковтун В. 40
 Кодола О. 3
 Кожанова В. 54

Козак С. 178, 182, 185
 Козицький П. 172
 Козачковський А. 152
 Козачинський М. 151
 Козачок М. 43
 Козієнко Олександр 210,
 Козієнко Олена 218
 Кокодій В. 218
 Козлов В. 212
 Козлова С. 218, 220
 Колесса М. 209
 Колесса Ф. 209
 Колобок Е. 73
 Колодний А. 116
 Колоша В. 38
 Комісарчук А. 52
 Конашевич-
 Сагайдачний П. 158
 Кондрашевська Л. 42
 Кондрашин К. 197
 Коні Ф. 108,
 Кониський Г. 117, 121, 122,
 123, 124
 Кониський О. 4
 Коновалова Н. 54
 Кононова В. 211
 Колесса Ф. 184
 Копинський І. 147
 Коробка В. 85, 212
 Короленко В. 130, 131,
 134, 135, 136, 137, 138, 139
 Косенко В. 107, 198
 Костенко Л. 9, 77, 79, 87, 212,
 213, 215
 Костенко С. 80
 Костін О. 79
 Костомаров М. 163
 Кот Ю. 212
 Котляревський І. 44, 79, 211
 Котовський Г. 192
 Которович Б. 207
 Кофман Р. 203
 Коцюбинського М. 135
 Кошель О. 152
 Кошиць О. 209
 Кошмал В. 36
 Кривошея В. 30
 Кривець А. 220
 Кроковський І. 19, 148
 Кочубей С. 101, 105, 110
 Кравченко В. 42
 Крайнєв В. 207
 Крутько Н. 80, 212
 Кудлай А. 220
 Кузик В. 5, 8, 11, 30, 158,
 163, 170, 211
 Кулікова К. 214
 Купрін О. 165
 Курач В. 216
 Курсон В. 75, 91, 212, 218, 220
 Куршакова З. 73, 74
 Кухарський В. 52
 Кучуран А. 125
 Кушакевич Я. 14, 18
 Кушельов-Безбородько О.
 138
 Кюї Ц. 74
 Лавровський М. 7, 153
 Лаверман 197
 Лаєвський С. 163
 Лазаревський О. 163

Лаптев П. 153
 Лашенко А. 77, 84, 213
 Лейтуш С. 202
 Лемешев С. 84
 Леонтович М. 85, 170, 172, 178, 194
 Леоненко В. 9, 178, 181, 183
 Леся Українка 107
 Лемещенко В. 55
 Ленін В. 191
 Ленченко Н. 153
 Лермонтов М. 165
 Лесич В. 107
 Лещенко Л. 36, 44
 Лисенки родина 21
 Лисенко Іван 111
 Лисенко Ігор 203
 Лисенко М. 7, 80, 86, 105-107, 166, 171, 172, 179, 194, 200, 207, 209, 210, 214, 216
 Лисняк В. 107
 Литвиненко А. 211
 Литвиненко О. 9, 35
 Литвинець І. 88
 Лісовицький 166
 Лісовська М. 37, 41, 45
 Ліцендорф В. 110
 Лук'яниця Т. 52
 Лобановська В. 180, 181, 183
 Локощенко А. 211
 Ломако В. 36
 Лопатинський Я. 106,
 Лопатинський Ф. 151
 Лохвицкий Є. 150
 Луначарський А. 29
 Лумумба Парис 77,
 Лукаш О. 183
 Людкевич С. 195, 199, 200
 Лякав Ю. 165
 Ляпіна М. 81, 88
 Лятошинський Б. 195, 200
 Ляшенко Т. 9, 78, 211, 213
 Магницький Л. 146
 Мазепа І. 12, 15, 18, 19, 22, 35, 121, 149, 150, 159
 Маковські брати 163
 Максимович І. 118, 119, 120, 124, 125, 148
 Максимович І. А. 119,
 Малишко А. 107
 Малка А. 52
 Маркевич М. 163
 Мальована А. 136, 139.
 Мартинюк Т. 211
 Марунчак М. 103, 111.
 Марцевич Л. 212, 214
 Марченко М. 88
 Марченков Ю. 80
 Марченкова І. 80
 Мась М. 36, 40
 Маслов С. 15, 18, 23, 25
 Маценко Г. 80
 Маценко І. 166
 Медведев М. 78
 Мелік-Пашаєв А. 197
 Мельник М. 43, 75, 76, 77, 90, 210
 Мельник Н. 75
 Металлов 164
 Микола Св. 22, 152
 Миронюк Т. 111.
 Михед П. 153

Михайловський І. 147, 148,
149, 150
Михайловський М. 148
Михайловські І. та М. 145,
148, 153
Михайл архистратиг 185.
Мишак В. 52
Міклушов Л. 90
Мірошник І. 82
Мірошниченко Є. 212
Михайловський І. 144
Могила П. 147
Могила К. 101, 108
Мозгова І. 37, 45
Молостова Є. 138
Молотай А. 219
Моргун В. 54
Мороз О. 184
Морозов О. 7, 9, 143, 153
Москалець В. 36
Москалець К. 36
Москвичов Г. (псевдонім
Ніжинський)
Моцарт Вольфганг 43, 162,
164, 191
Мравинський Є. 197
Мулюкіна К. 73
Муравський П. 209
Назаренко М. 204
Неволько Г. 36
Неділько Т. 41
Нежданова А. 79,
Несдло З. 109,
Нейгауз Г. 195
Немкович О. 221
Непоп А. 42

Нижник Л. 74
Никоненко Д. 183
Новгородська С. 218
Нусбаум М. 54
Оранський Ю. 106,
Овчаренко В. 106, 110, 111
Олесь О. 170
Орлов О. 195
отець Георгій 26
отець Богдан 26
отець Симеон Іванович 150,
Орлик Григорій, син Пилипа,
19,
Орлик П. 19
Осіпов В. 52
Остапенко В. 37, 39
Остапенко Д. 184
Острянка А. 45
Павленко Н. 179
Павло Гавриїл Антоїне 147
Писарева С. 167
Палкін І. 216
Панарін В. 73, 75
Пархоменко О. 9, 78, 82
Пахомова М. 215
Персидські родина 162
Петренко М. 56
Петриненко Т. 86
Петро і Павел, Святі
апостоли 27
Петро І, 15, 150, 151
Пігров К. 216
Пічкуренько К. 82
Платон 120, 123
Плаунова О. 134
Пліш Б. 212
Плющ І. 40

Повод М. 73, 74, 76
 Погребняк Т. 54
 Покутня А. 42
 Полевик В. 38
 Полив'яний Д. 14,
 Полікарпов Ф. 146
 Полтава Л. 106,111.
 Полуботок С.15,
 Полуботок Ф.15,
 Поляков В.73
 Пономаренко С. 36
 Полоцький С. 145
 Попок А. 110.
 Посвалюк В. 214, 219
 Придатченко В. 51
 Проніна Т. 88
 Прокопович П. 39,
 Прокопович Ф. 148, 151
 Прокоф'єва А. 53
 Просяник І. 36
 Проценко А. 4, 70,
 Проценко В. 54
 Проценко Ф. 4, 7,70,72, 73
 Прус С. 50, 51,
 Пузирьова Р. 88
 Пустовар Ю.26
 Пушкін О. 146, 165, 192
 Радивіловський А. 148, 149
 Радзієвський К. 14, 19,30
 Радченко А. 152
 Радченко К. 144
 Радченко-Федорини, родина
 152
 Раковичі 21, 163
 Рахлін Г. 193
 Рахліна Л. 193, 201, 203
 Рахлін Н. 4, 5, 191-204
 Рахно О. 139.
 Рахманінов С.73, 210, 214,
 215, 218
 Рачгус-Докшицер М. 218
 Реброва Н. 41
 Ревун О. 87
 Ревуха П. 158
 Ревуцька С.28
 Ревуцькі 21, 22, 25, 158,159,
 160, 163,165
 Ревуцький В. 23, 111, 168
 Ревуцький Гаврило, 17, 22
 Ревуцький Григорій 22
 Ревуцький Д. 17, 22, 23, 28,
 30, 161, 164, 165, 166, 169
 Ревуцький Л. 4, 5, 8, 17, 18,
 22, 28, 40, 50, 79, 107,158,
 161,164, 165, 167-172, 178,
 184, 194, 195, 198, 209, 211,
 212, 214
 Ревуцький Є. 22, 25, 168
 Ревуцький Микола 15,17,18,
 21, 22, 28, 30, 160
 Ревуцький Р. 22
 Ревуцький О. 21, 28, 29
 Реклинський І. 150
 Ржевська М. 204
 Резанов В. 144
 Різоль М.84
 Річль Ф.143
 Рильський М. 5,7, 8, 9, 170

Римський-Корсаков 79,
 Рожовцев Сімеон, ієрей 152
 Рожок В. 2, 6, 207, 208, 209,
 210, 211-219, 220, 221
 Рожок З. 212
 Рожок Ол. 221
 Роговець Л. 41, 211
 Розен В. А. 75, 76, 210, 217, 218
 Розумі І. 134,
 Розумовський А. 36, 41, 43
 Розумовський К. 43
 Романов О. царевич, 150
 Романова Є. імператриця, 151
 Ростовський О. 77
 Ростовська Ю. 9, 78
 Рубан Д. 42
 Савчук Є. 215
 Сагайдак Г. 73
 Садовський М. 71
 Сазоненко Г. 36
 Самойленко Г. 2, 7
 Самко М. 9
 Самойленко О. 240
 Сахаров А. 201
 Свиначук Р. 153
 Свистунова О. 9, 191,
 Свята Варвара 152
 Семенець В. 101, 105, 110.
 Серeda О. 54
 Сибір М. 54
 Сильвестров В. 200
 Симоненко В. 7,
 Синиця Іван 4, 6, 7, 81, 90
 Синиця Ольга 4, 81, 84,
 Сирін І. 146
 Ситайло А. 42
 Сікорські 21
 Сіренко В. 5
 Сімеонов К. 202
 Скороход Ю. 71
 Сліпак В. 5
 Скоморовський Б. 195
 Скоропадський І. 18, 29, 160
 Скорик М. 200, 207, 209
 Скрипченко К. 101, 108
 Скрипчинська Е. 178,
 Славінецький Є. 147
 Сліпецький Г.
 Слонський Іоанн 150
 Смаль А. 80
 Смаль В. 80
 Смирницький І. 17,
 Смірнов Ю. 52
 Снесерова Г. 16, 30
 Соломаха І. 125
 Солтис А. 203
 Сорогожська Н. 73
 Спілюті О. 78
 Сплівич М. 78
 Сталін Й. В. 23
 Станкович Є. Ф. 200
 Станішевський Ю. 209, 210
 Степанченко Г. 221
 Степовий Я. 105, 106
 Стефаник В. 8,
 Стеценко К. 105, 106
 Стефаник В. 5, 8
 Шешко Ф. 101, 108, 109, 110,
 111.
 Стороженки 21, 25, 29,
 30, 159, 160, 163
 Стороженко Андрій 16, 29,
 159

Стороженко Г. 13, 15, 159
 Стороженко І. 13, 15, 18, 159
 Стороженко Марія 15, 20,
 Стороженко Микола 17, 159
 Стороженко Михайло 15
 Стороженко Олекса 17, 159
 Стрелкова Н. 219
 Стрелков О. 219
 Студенніков І. 125
 Студьонова Л. 134,
 Субачев В. 211
 Суховерський В. 41, 183, 184,
 211
 Сухомозський М. 111.
 Сушко І. 53
 Тарапун А. 80
 Тарновський-старший
 Василь 135, 149, 163
 Тарновський-молодший
 Василь 163
 Тарновський Г. 29, 163
 Тарновська Д. 29
 Тарновські 21
 Тарапун А. 80
 Тевельов С. 73
 Тевзадзе Л. 73
 Теліга М. 108
 Теплова Н. 37, 45
 Теробун С. 183
 Терещенко І. 57
 Титаренки 21, 162
 Тимошенко Г. 79, 88
 Тимошенко О. 213
 Тихонов Л. 219
 Тищенко Н. 44
 Тичина П. 170
 Тишкова Н. 82
 Ткаченко А.
 Тобілевич І. 71
 Тольба В. 202
 Толстой Лев 161
 Трахтенберг Н. 36
 Туптало-Ростовський Д. 117,
 146, 150, 152
 Троцкий 29
 Тронько П. 132,
 Трощинський В. 110
 Тургенєв І. 165
 Турцевич І. 144,
 Турчак С. 203, 207, 215
 Тюріна В. 80
 Ушинський К. 132
 Фарба О. 50, 170, 171, 172
 Фастовець Ф. 14
 Фатюк М. 80
 Федорова Т. 36
 Федотов К. 75, 76
 Філіпенко І. 101, 105, 110
 Філянський М. 171
 Флоренський П. 12
 Фоменко М. 106, 107
 Форстер Й. 109,
 Фостій Євген 37, 39
 Фостій К. 39
 Франк С. 109
 Франко І. 106, 169
 Фуксман О. 218
 Харченко Т. 53
 Хачатурян А. 77
 Хлебик С. 77
 Хмельницька Марія 18
 Хмельницький Б. 35

Хмельницькі 25
 Хойнацький А. 145, 147, 153
 Хойнацький В. 107
 Хомяков В. 75
 Хоменко А. 85, 212
 Хоменко З. 215
 Хрущов М. 201
 Цветков О. 105.
 Цезаря Баронія 146
 Цируленський О. 180
 Чайковський П. 5, 75, 77, 84,
 179, 196, 207, 212-217, 219, 220
 Черказова Є. 216
 Череп М. 27, 164
 Черепанин М. 211
 Черняк В. 80
 Черняк Н. 80
 Чехов А. 165
 Чижик І.О.
 Чистий І. 14,
 Чорноморець Ю. 116
 Чуб В.
 Чуб С. 42
 Чутченко С. 9, 115
 Шевирьов С. 145, 146, 152,
 153
 Шевченко Т. 11, 12, 14-17, 21,
 24, 28-30, 50, 55, 77, 79, 80,
 105, 106, 109, 132, 135, 158,
 160, 163, 164, 165, 171, 185,
 201, 208, 212, 217,
 Шевчун О. 80
 Шевирьов С. 143, 151
 Шедель І. 151
 Щедрова Т. 73
 Щербаченко В. 73
 Щербініна О. 78
 Шопен Ф. 162, 214, 218
 Шпекторов М. 204
 Штейман І. 143
 Штернберг В. 163
 Штогаренко А. 77, 199
 Шуберт Ф. 109
 Шуман Р. 214
 Шумський В. 111.
 Шумська Л. 9, 78, 87, 212,
 213, 214, 215, 216
 Шумський Марко 111
 Шумський Микола 83, 212
 Юдкін-Ріпун І.Е. 2,
 Ющенко В. 40
 Юшка Г. 55
 Яблонський В. 79
 Яворницький Д. 163
 Яворський Б. 178, 195
 Яворський С. 146, 149, 151
 Яворський Є. 203
 Яворський Ф. 149
 Якименко Ф. 109,
 Яковлєва О. 4, 73
 Яковченко М. 4, 50, 51, 57,
 59, 61,
 Янчук Н. 180, 183
 Яременко Г. 4 36
 Яременко М. 4, 36, 39
 Ярмошенко О. 54
 Яровинський Б. 198
 Ярослав Мудрий 132,
 136, 137,
 Ярославенко Я. 106,
 Ястремська З. 84
 Ященко Л. 185
 Яшкевич І. 84

ЗМІСТ

Переднє слово	4
Вступ	7
Розділ І. Присвята землякам	11
<i>Валентина Кузик</i> Іржавець як історично-сакральне місце збереження і поширення культу Іржавецької удотворної ікони Богоматері (XVIII – перша третина XX століть).....	11
<i>Олена Кавунник, Олена Литвиненко</i> Музичні мпрези митців Бахмача на зламі XX-XXI століть	35
<i>Олександр Дубовик</i> Прилуки мистецькі сьогодення: форми творчості, діячі	50
<i>Олена Кавунник</i> Ніжин музичний в історії та сучасності	70
Розділ II. З духовних джерел	101
<i>Ганна Карась</i> Відомі діячі музичної культури української діаспори – уродженці Чернігівщини.	101
<i>Сергій Чутченко</i> Святителі Чернігово-Сіверщини в контексті регіональної теології.	115
<i>Інна Аліференко</i> Наукова діяльність Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка в минулому та сьогоденні.	130
<i>Олександр Морозов</i> Колекція кириличних стародруків у фондовому зібранні бібліотеки ім. академіка Лаврівського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя: до 200-ліття бібліотеки закладу	143
Розділ III. Їх велич – у творчості	158
<i>Валентина Кузик</i> Іржавецько-Ічнянсько-Прилуцький період життя і творчості Левка Ревуцького	158

<i>Василь Леоненко</i> До 125 річчя Григорія Верьовки: з фото-літопису земляків про митця	178
<i>Ольга Свистунова</i> Видатні митці України-уродженці краю: до 115 річчя диригент Натана Рахліна.....	191
<i>Олена Кавунник</i> Академік Володимир Рожок в контексті музичної регіоніки Чернігово-Сіверщини.....	207
Додаток I.....	224
Додаток II	226
Додаток III.....	234
Додаток IV.....	236
Відомості про авторів.....	237
Іменний покажчик	239
ЗМІСТ	250

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

Культура і мистецтво Чернігово-Сіверщини міста, події, постаті

До 200-річчя Ніжинської вищої школи

Видано за фінансової підтримки
Ніжинської міської Ради

Підписано до друку 04.03.2021 р. Формат 60х84/16
Папір офс. Гарнітура Times
Ум. др. арк. 14,88 Обл.-вид. арк. 9,66
Тираж 100 прим. Зам. № 1929

Видавець ПП Лисенко М.М.
м. Ніжин, вул. Шевченка, 20. Тел.: 8 (067) 4412124
E – mail: vidavec.lisenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.